

Vida János

A könyvtáros

1960. ÉVI JÚLIUS HÓ / TIZEDIK ÉVFOLYAM

7

TARTALOM

	Oldal
SALLAI ISTVÁN: Az olvasószolgálat a könyvtári munka középpontjában	481
BORSA GEDEON: Az Országos Széchényi Könyvtár elhelyezésének története	484
KISS JENŐ—PELEJTEI TIBOR: Beszélő számok az állami közművelődési hálózatról	487
A „zalog” rendszerű könyvkölcsönzés (S. I.)	489
Építőipari szakkönyvtárak és dokumentalisták ankétja (Bagi János)	490
ZIRC PÉTER—HOLZHACKER FERENC: Az építőipari szakkönyvtár-hálózat és a közművelődési könyvtárhálózat együttműködése Komárom megyében	491
Az Országos Könyvtárügyi Tanács üléseiről (B. Gy.)	495
MÓRA LÁSZLÓ: Egyetemi tanszéki könyvtárak szakképzése	496
OLDRICH HOUSKA: A csehszlovák szakszervezeti könyvtárak	499
MEZEI GYÖRGY: A letéti rendszer problémái	501
SZABÓ ERNŐ: A kunszentmártoni járás a tanácsi kezelésbeadás után	503
KÖSZEGI MIKLÓS: Az ismeretterjesztő irodalom népszerűsítése a zirci járási könyvtárban	505
SUGÁR ÁGNES—TÓTH DEZSŐNE: Több munka, de nagyobb eredmény	506
Eseménynaptár	508
Könyvtári munka — könyvtáros hivatás. Cigánykönyvtár (Katona Tamás)	509
MIKLÓS ISTVÁN: Hogyan segítheti a közművelődési könyvtár a vidék szakembereit	511
Egy érdekes Hevesi-bibliográfiáról (Sz. D.)	511
VERTESY MIKLÓS: Tudományos kéziratok archívuma	512
A Könyvhét után	513
Magyar írók arcképei (—y—)	514
Írói arcképek	
Gelléri Andor Endre (P. B.)	515
Alfred de Musset (—k—)	516
Premesand (Apostol András)	518
Szerkesztői üzenetek	519
FRANK LÁSZLÓ: Solohov hőskölteménye a Honvédő Háborúról. A hazáért harcoltak	520
A könyv történetéből. FITZ JÓZSEF: Az első magyar nyelvű könyvek kiadói	522
Legkedvesebb könyveim: ILLÉS ENDRE és TATAY SÁNDOR nyilatkozata	526
Olvasás közben. Mondák. (P. L.)	529
BOKOR IMRE: A régi Pest—Buda tudósa. Beszélgetés Rexa Dezsővel	530
„Hazug álmok papjai szünnék” (—a—)	532
Kérdezz — felelek	533
Könyvbarátok kis lexikona. VERTESY MIKLÓS: A berni egyezmény. Copyright	535
Könyvjúdonások — régi kritikák. Gyulai Pál elfelejtett kritikája Bajza Józsefről	536
Talozás szavak közt. Az Értelmező Szótár E—Gy kötetéről (—k—)	538
Az olvasó jegyzetei	539
MAÁR GYULA: Vázlat — riport ürügyén — Pablo Nerudáról	541
CSÁNYI LÁSZLÓ: Írók erszénye	543

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

Marx—Engels Műveinek III. kötete (S. M.)	545
ALBERT E. KAHN: A besúgó (S. M.)	545
HERMÁNYI DIENES JÓZSEF: Nagyenyedí Demokritus (—k—)	546
DOBOZY IMRE: Tegnapi és ma (Földvári Ferenc)	546
URBAN ERNŐ: Aranyfüst (Zs. E.)	547
VÁCI MIHÁLY: Bodza (Máté Iván)	547
RIDEG SÁNDOR: Kristóf rózsafái (Lázár István)	548
SZÜTS LÁSZLÓ: A Tejtű mezőin (—cs—)	548
BÓKA LÁSZLÓ: A Karoling trón (Jenőfi M. Imre)	549
HEGEDŰS GÉZA: Szerelmek a fűzfák alatt — Sakuntala gyűrűje (Z. V.)	549
GYÓRY DEZSŐ: A nagy érettségi (—i—a)	550
ZALKA MIKLÓS: Különös ember (Bottyán János)	550
JEAN—PIERRE CHABROL: Egy emberrel több (Szávai János)	551
V. EM. GALAN: Ötödik kerék (B. J.)	551
ALBERT MALTZ: Simon Mc Keever utazása (Fahidy József)	552
WOLFGANG KOEPPEN: Halál Rómában (Zolnay Vilmos)	552
BRUNO JASIENSKI: Közönyösök összeesküvése (Győri György)	552
KELEN JOLÁN: Tiétek a világ (Csertői Oszkár)	553
ÁCS KATÓ: Szervusztok Hajnalkák (Szántó Dénes)	553
SZINETÁR GYÖRGY: Az első lépés (Cs. O.)	554
BATSÁNYI JÁNOS: „Hazámnak akartam szolgálni” (—s—)	554
NÉMETH LAJOS: Képzőművészet a XX. század elején (—o—)	555
J. A. LENCMAN: A kereszténység története (Magyar Sándor)	555
HATVANY LAJOS: Gyulai Pál estéje (Maár Gyula)	555
Oliver Cromwell beszédeiből, leveleiből (—s—a)	555
SZABOLCSI BENCE: A magyar zene évszázadai (Szöllősy András)	556
LELKES ISTVÁN: Kőszeg (—b—)	558
SZILÁGYI JOLÁN: Karikatúrák (Körner Éva)	558
HALMOS ISTVÁN: A zene Kéremjében (—n—)	559
BACHER BÉLA: Orosz szobrászat (—o—)	559
KUTHY SÁNDOR: A pesti Egyetemi Templom (—o—)	559
Műszaki irodalom (T. O.)	560

Címlapképünk: „Az év legszebb könyve 1959”
verseny két díjnyertes kötete

A könyvtáros

A Művelődésügyi Minisztérium lapja. Főszerkesztő: Katona Jenő. Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9/11. Telefon: 221—293. Terjeszti a MAGYAR POSTA. Kéziratokat nem örzünk meg és nem adunk vissza!

Az olvasószolgálat a könyvtári munka középpontjában

A magyar könyvtárosok érdeklődésének középpontjában ma kétségkívül mindenütt a könyvtárügy fejlesztésének öt éves terve áll. A terv minden során érezzük, hogy benne a VII. Pártkongresszusnak a művelődésügyre vonatkozó irányelvei öltének testet.

A Pártkongresszus uralkodó gondolata volt, hogy a szocializmus építésének minden feladata, s a feladatok megvalósítására irányuló minden erőfeszítés egy célt kell, hogy szolgáljon: az embert. A könyvtári munka is annyit ér, amilyen mértékben a szocializmust építő embert szolgálja. Természetes tehát, hogy az előttünk álló években minden könyvtárnak olvasószolgálati munkáját kell társadalmunk egyre nagyobb igényeinek megfelelően, korszerűen kiépítenie.

Ez a munka azonban csak akkor vezethet sikerre, s a tévedéseket csak úgy kerülhetjük el, ha világosan tüzzük ki magunknak a könyvtári munka célját, és minden lehetőséget, minden eszközt és erőt ennek szolgálatába állítunk. A szocialista társadalom ezt kívánja tőlünk.

a) Eredményesen kell közreműködnünk a marxizmus—leninizmus eszmei alapján álló, a mindennapi életben közösségi érzéstől és gondolkodástól vezérelt, sokoldalúan műveit, fejlett ízlésű és érzelmi életében is gazdag embertípus kialakításában.

b) A könyvtári munka eszközeivel meg kell adnunk minden dolgozó számára azt a segítséget, hogy munkáját a szocializmus megkövetelte magasabb igényeknek megfelelően végezhesse. Az 5 éves terv irányelvei is ezt kívánják tőlünk.

E cél megvalósítása elképzelhetetlen világnézeti szempontból szilárd, művelt, hivatásszerető könyvtárosok nélkül. De mindazon feltételek megteremtése nélkül sem, amelyek mellett korszerű, színvonalas olvasószolgálati munka végezhető. Értelhető tehát, hogy különösen az utóbbi időben egyre több cikk foglalkozik az olvasószolgálatlalt, annak tartalmi, szervezeti és módszertani kérdéseivel. Komoly erőfeszítés látható e munka megjavítására, és értékes eredményekről is hallhatunk. Az olvasók száma s a forgalom még sohasem ért el olyan magas szintet, mint az elmúlt évben. A használt irodalom — a megejtett vizsgálatok szerint — egyre változatosabb. Helytelen volna e jelenségeket pusztán a társadalom egyre fejlődő igényeiből magyarázni, s benne észre nem venni a könyvtáros szerepét és erőfeszítését. De ezzel együtt azt is meg kell állapítanunk, hogy gyökeres változást eddig csak kevés helyen értünk el. Sok vidéki könyvtárban változatlanul az olvasószolgálatban vannak a leggyengébb, legalacsonyabban fizetett dolgozók. Azt is látunk, hogy még mindig vannak könyvtárak, ahol egy-egy kölcsönző könyvtáros napi 6—7 órán át áll a pult előtt, s évente 30—40 000 kötetnyi forgalom jut rá. Ilyen körülmények között nem csoda, ha az olvasószolgálati munkát végzők közül sokan az első adódó alkalommal más feladatkörbe vagy állásba mennek, átadva helyüket a kezdőknek. Az a szándék, hogy a legjobb erőket az olvasószolgálatba tegyünk, a megyei könyvtárakban leginkább ezen okok miatt alig valósult meg. Gyökeres változásról tehát minden eddigi eredményünk mellett sem beszélhetünk.

Ennek leginkább az az oka, hogy eddig az olvasószolgálatot kissé önmagában néztük. Megjavítását nem a könyvtári munka egészében kívántuk megoldani, hanem az olvasószolgálaton belül. Apró módszerbeli javításokon túl alig mentünk. Márpedig az olvasószolgálatot gyökeresen megjavítani anélkül, hogy a könyvtári munka minden egyes kérdését ez alá a cél alá rendelnénk, szinte lehetetlen. Ez ugyanolyan vállalkozás lenne, mint Münchausené, aki saját hajánál fogva húzta ki magát a mocsárból.

Az olvasószolgálat gyökeres megjavításának tehát egyetlen útja van: az egész könyvtári szervezet vizsgálata, s leghatározottabb alárendelése az olvasószolgálati célmak.

Jó olvasószolgálatról csak akkor beszélhetünk, ha a könyvtár nevelő célját a legkisebb erőbefektetés mellett a legnagyobb hatásfokkal valósítja meg. Az olvasószolgálat feltételeinek vizsgálata tehát nem más, mint az egész könyvtári munka ökonómiajának, gazdaságosságának vizsgálata.

Az olvasók nagy tömegeinek beáramlása a könyvtárakba világjelenség, de a leg-erősebben a szocialista országokban mutatkozik meg. Ez a tény arra kényszerít bennünket, hogy a könyvtárra vonatkozó régi elképzeléseinket és gyakorlatunkat a sutba dobjuk, és újjal cseréljük fel. Az új igények lényegében szétfeszítik az eddigi kereteket. A könyvtárak mind belső berendezésükben, mind az állományról vallott felfogásukban, mind pedig az olvasók kiszolgálásának módja tekintetében világszerte, de különösen a szocialista országokban forradalmi változásokon mennek keresztül. Ha ezeket nem kísérik figyelemmel, s nem követjük, menthetetlenül lemaradunk telek, amely mellett a jó olvasószolgálat megvalósítható? az egyetemes fejlődéstől és a stagnálás állapotába jutunk. Mik tehát azok a felté-

a) A modern olvasószolgálat alapja az ökonomikusan kialakított gyűjtemény, amely nem ad felesleges munkát a feldolgozásnak, nem terheli a raktárat és könnyűvé teszi az olvasószolgálatot. Ezzel együtt revízió alá kell venni a raktározás rendszerét is.

b) Ahol lehet, be kell vezetni a szabadpolcos kölcsönzést, meg kell teremteni annak szocialista formáját.

c) Korszerűsíteni kell a kölcsönzési rendszert, s az olvasószolgálat magasabb színvonala érdekében — amely nagyobb intenzitású szolgálatot követel — a technikai munkát el kell választani a tartalmi munkától.

d) A könyvtár egyéb területén végzett minden munkát a legracionálisabban kell végezni, hogy az olvasószolgálat számára erő szabaduljon fel.

e) Az egyszerű, áttekinthető katalógusok létrehozása mellett ki kell építeni az olvasószolgálat korszerű segédeszközeit (bibliográfiák, ajánló katalógusok stb.).

f) A nagyobb könyvtárakban ki kell fejleszteni a korszerű tájékoztató szolgálatot.

g) Az olvasókkal való egyéni foglalkozás érdekében meg kell szüntetni az olvasószolgálat túlzúsúfoltságát.

1.

Mindenekelőtt a könyvtár *gyűjtési* politikája tekintetében legyen modern. Eltekintve néhány, a kutatás forrásául szolgáló könyvtártól, még a szakkönyvtárak túlnyomó többsége sem tart állományában mást, csak olyan irodalmat, amelyet az olvasók rendszeresen keresnek. Egy-egy nagyon ritkán keresett műhöz könyvtárközi kölcsönzés révén is hozzájuthat az olvasó. Különösen a közművelődési könyvtárak területén kell folytatni a legelszántabb harcot minden olyan könyvtári babona ellen, amely a könyvtár rangját a kötettség nagyságában keresi. A közművelődési könyvtárnak nem a megőrző, hanem az *olvasószolgálati feladata a lényeges*. A nagy kötettség mögött meghúzódó ballaszt sok munkát jelent a feldolgozóknak, megnehezíti a kiszolgálást, de végső fokon teher az olvasónak is, mert akár szabadpolcon, akár a katalógusban megnehezíti számára a jó könyvek kiválasztását.

Az állományfejlesztés ökonomiája tehát döntően kihat az olvasószolgálatra. Még egy megyei könyvtár is (eltekintve a helyismereti anyagtól, bizonyos mennyiségű régi folyóirattól, és a ritkábban keresett, főleg humán jellegű irodalmi, történeti stb. anyagtól), általában csak olyan könyvet tartson állományában, amelyet rendszeresen keresnek. Nagyon sok megyei könyvtárban erősen él a külső és a belső raktár viszonya tekintetében kialakult konzervatív felfogás. A szakrendi raktárba még mindig csak az átlagolvasóknak való könyveket helyezik, s minden értékesebb szakkönyvet a központi raktárba tesznek, nyakukba véve a zárt soros raktárból való nehezebb kivonás terhéért, vagy ami még rosszabb, vonszolják magukkal a ballasztot, miközben a másik oldalon kielégíthetetlen raktári igényeik támadnak.

Mindegy, hogy szabadpolcos-e a raktár vagy sem, általában azt az elvet kell szem előtt tartani, hogy *csak azt az állományt helyezzük el a belső (központi) raktárba, amelyet valamely ok miatt nem helyeznénk szabad polcra*. Pl. olyan filozófiát, vagy történelmi felfogást tükröző műveket, amelyeket forrásértékük miatt érdemes megőrizni egy könyvtárban, különösen a vidéki városokban.

Fiókkönyvtárakban, beleértve a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár fiókhálózatának túlnyomó részét, a kisebb városok, járási székhelyek könyvtárait, általában csak olyan anyagot tartanak, amely a szabadpolcon kölcsönözhető.

Minden könyvtárban, de különösen azokban, ahol nincs főhivatású könyvtáros, keresztül kell vinni, hogy *az állomány túlnyomó része olyan legyen, hogy az különösen képzett könyvtáros közreműködése nélkül, tehát önmagában is alkalmas legyen népünk szocialista nevelésére*. Természetesen még a legkisebb könyvtár-kategóriában sem becsüljük le a könyvtáros nevelő szerepét és jelentőségét. Pusztán

arról van szó, hogy minél kisebb a gyűjtemény, annál inkább úgy kell összeválogatni, hogy az olvasó bárhová nyúl is, nevelőértékű, érdekes és értékes irodalmat kapjon. Eppen ezért bátran el kell vetni minden arisztokratizmust, de ugyanúgy a nevelői szándék egyoldalú értelmezéséből fakadó szektás túlbuzgóságot is. Minél kisebb helyről van szó (üzem, műhely, tanya, tsz üzemegység stb.), annál inkább ügyelni kell erre a szempontra.

2.

Azon — úgy vélem — már nem is kell vitatkoznunk, hogy *szabadpolcos* legyen-e a kölcsönzés, avagy sem. Nyilvánvaló ma már, hogy a könyvtáros részéről történő minden olyan beavatkozási szándék, amely az olvasónak — egy szocialista könyvtár tervszerűen összeállított anyagából való — válogatási szándékát korlátozza, túlbuzgóság és okvetetlenkedés. Ebből következik, hogy a könyvtáros nevelő szerepe éppen abban a többletben van, amit az olvasó szabad választásán felül tud nyújtani. Ennek pedig nagyobb tere van a szabadpolcnál, mint a zárt polcos kölcsönzésnél. A könyvtáros helyes nevelő munkája akkor valósul meg igazán, ha mindenképp azt tudja nyújtani, amire az olvasónak ismereteinek gyarapítása vagy problémáinak megoldása érdekében a leginkább szüksége van. Az olvasószolgálat személytelensége — emellett a könyvtáros tudatos nevelő szándéka — éppen a szabadpolcos rendszerben érvényesülhet a legjobban.

A szabadpolc bevezetése azonban a *könyvtári belső térről* alkotott régebbi elképzelésünket teljesen átalakítja. Nem arról van itt már szó, hogy a raktár és az olvasóterem mellett legyen egy szabadpolcos „kölcsönző”, hanem hogy mindazoknál a könyvtárkategóriáknál, ahol nincs belső raktár (megyei könyvtárak, nagy városi könyvtárak, vagy egy-egy különleges feladattal bíró Szabó Ervin kerületi könyvtár kivételével) az *egész könyvtár tulajdonképpen egyetlen belső tér*, tehát lényegében a régi teremkönyvtárak modern változata. Ha van ún. olvasóterem, az sem más, mint a szabadpolcos belső tér egy csendesebb, elkülönített része, ahol a kölcsön nem vehető kézikönyvek és a folyóiratok vannak. Amíg ezt a szemléletet nem tettük magunkévá, addig a szabadpolcos megoldásaink is csak torzszülöttek lehetnek. Sok járási könyvtár még ma is azért nem mer áttérni a szabadpolcrendszerre; mert a külön *olvasóterem* (ahová a mostani viszonyok között alig jár be valaki) és a külön *raktár fenntartása mellett* akarja megoldani. (Természetesen most nem a letéti raktárról beszélünk.) Így aztán nincs helye hozzá.

Tízszer végig kell azonban mindent gondolnunk, ha át akarunk térni a szabadpolcra. Ha a feltételeket nem biztosítottuk, akkor hozzá se fogunk az átszervezéshez.

Mik ezek a *feltételek*? Az első az, hogy az olvasók létszámához legyen elegendő alapterület és akkora könyvmennyiség, hogy a könyvtárba járó olvasóknál ne legyen kint több kötet, mint az egész állomány 30—35 százaléka. Ahol az állomány túlnyomó többsége az olvasóknál van, az olvasó hasztalan kóvályog a polcok között, az a hamis illúziója támad, hogy a könyvtárban „nincs egy rendes könyv sem”, ahogy ezt egy-egy türelmetlen olvasó megfogalmazza.

A szabadpolcos rendszer lényegesen nagyobb *esztétikai követelményekkel* lép fel a könyvtárral szemben. Rossz, régi, kényelmetlen polcokra rongyos könyveket kirakni, bizony nem valami épületes látvány. Szerény keretek között is lehetünk igényesek. Ha nem is keresünk luxusmegoldásokat, jobb egy kicsit várni a szabadpolc bevezetésével, mintsem az olvasók ízlését rontani, vagy nem fejleszteni. A könyvtárnak igazi tekintélye, a könyvnek igazi becsülete akkor lesz, ha az összkép, ami az olvasót fogadja, imponáló, kellemes.

Ha mégsem elegendő a tér, hogy a teljes állomány szabadpolcra kerüljön (a nagy közművelődési könyvtárak belső raktárától eltökélve) kell egy belső „tápraktár”. Az itt őrzött anyag azonban olyan, hogy ha valamely műből nincs elég példány a szabadpolcon, ebből mindig pótolható legyen. A nagy példányszámban meglévő művek (iskolai kötelező olvasmányok) felsorakoztatása a polcon, azt a hitet kelti az olvasóban, hogy azért van ott, mert nem kell senkinek.

Tudnunk kell, hogy a szabadpolcos terem nem pusztán valami raktár, amelybe beengedik az olvasót. Arra kell tehát ügyelni, hogy az *egyes raktári csoportok, szakok* az olvasószolgálat igényeinek, a könyvek fokozottabb propagálásából folyó szándékoknak *megfelelően legyenek elhelyezve*, és nem a szakok mechanikus rendje szerint.

Végül arról is szólnunk kell, hogy a szabadpolc rendszerű kölcsönzés rendkívül megkönnyíti a könyvtáros dolgát, ugyanakkor magasabb igényeket is támaszt vele szemben. Megvalósítása esetén a könyvtár egyéb területén dolgozók is szívesen vállalkoznak e szolgálat ellátására. (Folytatjuk)

Sallai István

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR ELHELYEZÉSÉNEK HISTÓRIÁJA

Széchenyi Ferenc 1802-ben alapította, majd ismételten gyarapította a róla elnevezett magyar nemzeti könyvtárat saját könyv-, kézirat-, térkép- stb. gyűjteményeiből, amelyeket előzetesen a nagy-cenki, soproni és sopronhorpácsi kastélyokban őriztek. Az új intézmény első elhelyezése Pesten az egykori pálos kolostor, a mai Központi Papnevelde könyvtárterme volt. A mennyezeti freskó (*Rivetti Péter* műve) ma is a „Bibliotheca Hungarica Széchenyiano-Regnicolaris” feliratot viseli. Az ünnepélyes megnyitásra 1803. XII. 10-én került sor ezekben a helyiségekben, de birtoklásuk nem bizonyult zavartalanakk: 1805 elején a papnevelde rektora kérte a helytartótanácsot, hogy költöztessék ki „társbérelőjüket”, a Széchenyi Könyvtárat. Az alapító joggal élszomorodott ezen, és megbízta a könyvtárost, *Miller Jakabot*, hogy új helyiséget keressen. Ő azonban Pesten megfelelőt nem talált, így Budán, a helytartótanács elnökségének, a gimnáziumnak, a karmeliták volt kolostorának épületét, illetve a volt ferences templomot jelölte meg.

A költözködésre azonban most még nem ezért, hanem az újabb napóleoni háború miatt került sor. 1805 november közepén a könyvtár legfőbb gondnoka, *József nádor* elrendelte a gyűjtemény kincseinek Temesvárra szállítását, ahová azok december elején meg is érkeztek. A pozsonyi béke után a következő év márciusában került vissza a könyvtár teljes egészében Pestre.

Időközben egyre inkább nyilvánvaló lett, hogy a papnevelde befolyása az udvarnál olyan nagy, hogy aligha lesz elkerülhető a kiköltöztetés. Ezért Kova-

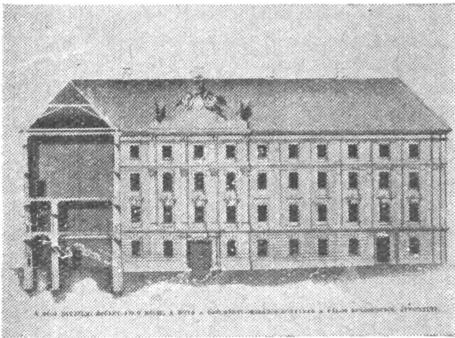
chich Márton — 1806. III. 28-án — felajánlotta saját lakását a könyvtár elhelyezése céljára a budai Erdődy-féle házban. Az ideköltözésre azonban nem került sor. Mikor az udvar 1806. VI. 3-án elrendelte a könyvtár helyiségeinek átadását, a helytartótanács az egyetemnek a templomtól keletre fekvő szárnyában kívánta elhelyeztetni a Széchenyi Könyvtárat. Július végén viszont már úgy látszott, hogy a könyvek ládákba rakva a volt budai ferences templomba kerülnek. Széchenyi Ferenc ekkor Pestre jött, hogy személyesen járjon közbe gyűjteményei érdekében. Tiltakozását a magyar udvari kancellária azonban 1807. V. 8-án véglegesen elutasította, és a könyvtárat átszállították az egyetem említett épületszárnyába.

Sokáig azonban itt sem nyugodhatott a könyvtár: a győri csatavesztés után, 1809 júniusában az előnyomuló francia seregek elől ezúttal Nagyváradra vitték értékeit. A visszamaradt részleget augusztusban az a veszély fenyegette, hogy helyiségeiben táborigényű kórházat rendeznek be. A bécsi béke megkötése után — a nádor többszörös sürgetésére és egy meghiúsult téli utazás után — csak 1810 márciusában egészült ki ismét Pesten a gyűjtemény.

Amint láttuk, az első évtized története rendkívül eseménydús volt, de a későbbi korszakok is meglehetősen mozgalmasak maradtak. Így már 1817-ben újra továbbköltöztették a könyvtárat. Ekkor a *Nemzeti Múzeum* új telkén álló régi épületben nyert elhelyezést. A gyűjtemények erőteljes növekedése nyomán az egész Nemzeti Múzeum elhelyezése egyre tartahatatlanná vált, ezért a rendek az 1832–6 évi országgyűlésen alkotott XXVII. t. c.-ben félmillió forintot ajánlottak meg egy új épület céljaira. Még 1836-ban elkezdték az építőanyag beszerzését és szállítását. *Pollack Mihály* ez év decemberében kapott megbízást a tervezésre és a következő év nyarán már el is kezdték az építkezést.

Az 1838. III. 14–15-i pesti árvíz komoly veszélybe sodorta magát a könyvtárat is. Katonai segédlettel szállították fel ekkor a földszintről az emeletre a könyvek zömét, majd az értékes *Jankovich-féle* kéziratokat a megyei levéltárba, a könyvek egy részét az egyetem épületébe, másik részét a *Ludovika* akadémiába vitték.

Végre 1846-ban elkészült az új épület és oda a következő évben a könyvtár is beköltözhetett. A történelem azonban

A régi egyetemi épületnek ebbe a részébe került az Országos Széchenyi Könyvtár a Pálóczyka-kolostorból

most sem hagyta nyugodni a könyvtárat. A szabadságharc pesti csatározásai alkalmával legnagyobb értékeit az épület pincéjében falazták el. Az épület ugyan elkészült, de a bútorzat, a fűtőberendezés stb. csak 1875-re egészült ki. Ekkorra azonban már újra helyhiány kínozza az egyes gyűjteményeket. Ezt a körülményt az 1880. évben kiküldött bizottság jelentésében a könyvtárra vonatkozólag már külön is hangoztatta. Néhány gyűjtemény (képtár, növénytár, néprajzi tár stb.) kikerülése az épületből a század elején némi enyhülést eredményezett ugyan, de nem jelentett végleges megoldást. 1907-ben a könyvtár helyhiányát átmenetileg enyhítette a karzatok elkészítése több teremben.

Az illetékeseket egyre inkább foglalkoztatta egy új, önálló könyvtári épület felépítésének terve. 1909-ben azután a koalíciós kormány határozottan állást foglalt egy ilyen épület tervével kapcsolatban, amelyet az akkori *Balaton, Klotild, Személynök* utca és a *Rudolf* rakpart által határolt telekre terveztek. A koalíció bukása magával rántotta e terv megvalósulását is. Így a könyvtár évi jelentései ezután is tele voltak a nyomasztó helyhiány okozta problémákkal.

Az elérhetetlennek látszó új épület helyett ez időtől kezdve egyes részlegek kitelepítésével igyekeztek a könyvtárak örök gondját, a helyhiányt csökkenteni. Az első ilyen jellegű próbálkozásra 1912-ben került sor, amikor is a *Szentkirályi u. 7. sz.* alatti épületbe kerültek a könyv-, illetve periodika duplumok, valamint a kevésbé használt külföldi anyag egy része. 1919-ben ezt a kihelyezett részleget átköltöztették az akkori *Festetics-palota* (az OSzK mai *Puskin utcai* épülete) istállóiba, ahol ezek egész 1926-ig maradtak.

Ezekben az évtizedekben a fojtogató helyhiányt korszerű vastermek építésével igyekeztek csökkenteni: 1926-ban el is készült az első kettő ezekből. (A villany bevezetésére azonban már nem futotta! — Klebersberg kultuszminiszter már ismét mással törődött.) 1934—5-ben — a *Természettudományi Múzeumnak* a *Baross* utcába költözésekor — felcsillant a remény, hogy a könyvtár esetleg megkapja a múzeum épület teljes északi szárnyát. A vágyalom azonban ezúttal sem valósult meg.

A második világháború azután egy új épület építésének még csak a tervét is megakadályozta. Ehelyett tervszerű épület- és telekvásárlások következtek a múzeumi kert közvetlen szomszédságában: *Festetics palota* (1938), *Eszterházi palota* (1940), *Nemzeti Lovarda* (1941). Tervezték a *Károlyi palota*, az akkori

Az Országos Széchényi Könyvtár helyisége az egykori Pálos kolostorban (Központi Papnevelde)

olasz követség megvételét is. Ezek felhasználásával kívánták volna idővel megoldani az Országos Széchényi Könyvtár elhelyezésének gondját. Az említett épületek közül csupán az Eszterházi palotát tudta a könyvtár birtokba is venni: a zeneműtár, plakáttár, térképtár, értesítőgyűjtemény stb. költözött oda.

A háború utolsó éveiben ismét kritikus helyzetbe került a sok viszontagságot látott gyűjtemény. 1943-ban cínezett ládába csomagolták a könyvtár kincseit. Ezek egy része a *Magyar Nemzeti Bank* kezelésében előbb Veszprémbe, majd egész Bajorországig jutott el, és csak a háború befejezése után került — szerencsére épségben — vissza. Az említett ládák más része előbb a Vár alatti óvóhelyen, majd 1944. III. 19. után a múzeumi épület pincéjében nyert elhelyezést. Ezek köré rakták azután a nagyalomány egy részét is. Az állandóan használt értékeket (katalógusok, kézikönyvtárak stb.) a földszint néhány homokzsákkal védett szobájában őrizték. A gondos előrelátásnak és a szerencsének hála, hogy az állomány — az ostrom ellenére is — nagyban és egészben jól megmaradt.

A felszabadulást követő újjáépítés során a helyhiány tovább súlyosbodott, mert 1946. II. 11-én az Eszterházi palotát a köztársasági elnök rendelkezésére bocsátották. Ezért onnan a könyvtár egész állományának mintegy negyedét kitevő

anyagot három héten belül a Nemzeti Múzeum dísztermébe kellett kiüriteni. De még itt sem ért véget a könyvtár egy részének kálváriája, mert 1950-ben a dísztermet is fel kellett adni. Ekkor az említett gyűjtemények egy része a város különböző pontjain levő üzlethelyiségekbe (*Egyetem u.*, *Királyi Pál u.*, *Német u.* stb.) került.

Ettől kezdve az illetékeseket egyre többen foglalkoztatja a könyvtár tarthatatlan helyzete. Az első öt éves terv kidolgozása során szóba került az OSZK új elhelyezése is. 1952 során számtalan gondolat és elképzelés látott napvilágot: a *volt főkapitányság*, a *Lloyd palota*, az *OTI palota*, a *Vigadó épülete* stb. A további helyijkijelölés pedig a *Tabán*, majd legkonkrétabb formában a mai *Közgazdasági Egyetem és a Petőfi-híd* közötti pesti Dunapart. A tervezés elkészítésével a BUVÁTI és a Műszaki Egyetem középülettervező tanszéke foglalkozott. A könyvtár a maga részéről átfogó építési programot dolgozott ki, amelyhez az egyes osztályok részletes felméréseket és javaslatokat készítettek. Az első öt éves terv újabb módosítása azonban minden további tervezést megakasztott.

Az újabb és újabb feladatok átvétele során (1952-ben az Orsz. Könyvtári Központ, 1954-ben pedig a Népkönyvtári Központ megszűnése) újabb épületrészek kerültek az OSZK-hoz: így 1952-ben a *Guszev utcai* 1. sz. épület két emelete, két évvel később pedig a *volt Festéich palota*. Ugyanebben az esztendőben került elcserelésre a Guszev utcai épületrész a mai *Múzeum utca* 3. sz. alattival. A Népkönyvtári Központ megszűnésekor

ugyancsak az OSZK-hoz került *Könyvelosztó* városszerte tucatnyi munkahelyen és raktárban dolgozott — és részben ma is ott dolgozik. Ezek összevonása érdekében ekkortájt felmerült a Fő utcai volt *Erzsébet apácakolostor* átvételének terve is, ami azonban mégsem valósult meg.

1957 tavaszától az illetékeseknél azután jóformán már le sem került a napirendről a könyvtár épületproblémája. Világossá vált, hogy egy új épület építése belátható időn belül reménytelen. Újabb keresgélés indult tehát megfelelő épület után, amelyet némi átalakítással a könyvtár feladatainak ellátására alkalmassá lehetett volna tenni. Számos „háztűznézőre” került ekkortájt sor (a *volt Kúria*, *Kilián laktanya*, *Kossuth Akadémia*, a *volt Margit gimnázium* stb.), de legkomolyabb formában a továbbiakban a *volt Tőzsde*, a *Vigadó* épületével, valamint a *Vár* „F” szárnyával foglalkoztak az illetékesek, így az Országos Könyvtárügyi Tanács könyvtárépítési szakkbizottsága is. A volt Tőzsde televíziós stúdióvá és a Technika Házává lett, a Vigadó pedig ismét hangversenyek céljaira fog szolgálni. Így született azután az a végleges döntés, amely szerint a nemzeti könyvtár új otthona a Várban lesz. (Vö. *Sebestyén Géza: Új nemzeti könyvtár a Várban. A Könyvtáros, 1960. 2. sz. 85—88. old.*)

Minden reményünk megvan arra, hogy a terv most már megvalósul, az Országos Széchényi Könyvtár pedig feladatához méltó és ennek ellátására megfelelő elhelyezést nyer.

B o r s a G e d e o n

A BOLGÁR OKTATÁS- ÉS MŰVELŐDES-
ÜGYI MINISZTERIUM MELLETT folyó év márciusában Koordinációs Bizottság létesült a könyvtárakban folyó könyvtártudományi, bibliográfiai és kiadói tevékenység összehangolására. A Bizottság első feladata az, hogy általános távlati tervet dolgozzon ki az 1960—1965-ben a nagykönyvtárakra váró feladatok összehangolására. A távlati terv magában foglalja a könyvtárügy, a könyvtártudomány, valamint a bibliográfia legfontosabb kérdéseit. Ezek közül első helyen a könyvtárügy története és szervezete, a tudományos könyvtárak állománygyarapítása és katalógushálózata, valamint a bolgár bibliográfia fejlesztése áll. A terv fontos része a közművelődési illetve a szakkönyvtárak tevékenységére vonatkozó módszertani útmutatók és gyűjtemények kiadása.

Fontos helyet foglalnak el a bibliográfiai sorozatok is, így a bolgár könyv és időszaki

sajtó repertórium, a Tudományos Akadémia Almanachja, az ajánlott bibliográfiák módszertani útmutatásokkal kiegészítve. A terv különálló részét képezi a tanulmányok és a nem időszaki kiadványok bibliográfiája, a felsőoktatási intézmények tudományos munkáinak jegyzéke. Kiterjed a terv a külföldi könyvek központi katalógusának kérdésére, előíranyozza a könyvtárak által közreadandó kiadványokat, így a Vaszil Kolarov Nemzeti Könyvtár, illetve az Egyetemi Könyvtár és az Akadémiai Könyvtár Közleményeit; szól a Bolgár Bibliográfiai Intézet Évkönyvéről, a könyvek, valamint a folyóiratok nemzeti bibliográfiájáról. (Bibliotekar, Szófia.)

MÁSODIK SAJÁTKEZELÉSŰ ÁLLOMÁSÁT nyitotta meg a Római fürdői Kalászi utcában a III. ker. 21. számú Csillaghegyi Szabó Ervin Könyvtár. (SZEK)

Beszélő számok az állami közművelődési hálózatról

Az állami közművelődési könyvtárhálózat statisztikai-beszámolási rendszere egyre megbízhatóbbá válik, évről-évre helyesebben tükrözi az elért eredményeket. Az országos vezetőszervek és intézmények rendszeresen felhasználják munkájukban a kapott kimutatásokat, de az eredmények közzétételére ritkán került sor. A könyvtárosok több ízben szóvártették, hogy munkájukat nehezen tudják értékelni, mert nem állnak rendelkezésükre összehasonlító adatok. Az alábbiakban közölt táblázatokkal ezen a hiányon kívánunk segíteni.

Hangsúlyozzuk, hogy ez a közlés nem helyettesítheti a közművelődési könyvtárhálózatok eredményeinek értékelő elemzését. Alapul szolgálhat ahhoz is, de elsősorban arra szolgál, hogy a megyei könyvtárak saját megyéjük, illetve könyvtáruk eredményeit egybevevessék más megyék adataival.

Az elmúlt évben az állami közművelődési hálózat 4620 könyvtárban 855 863 olvasó használta az 5 598 496 kötetnyi állományt, és abból 19 519 401 kötetet kölcsönzött. Az előző évet 100-nak véve, az olvasók száma 110,4 százalékra, a kölcsönzött kötetek száma 110,8 százalékra emelkedett. (Ha csak a vidéki állami közművelődési könyvtárak eredményeit vesszük figyelembe, ez a két mutató 110,9, illetve 108,8 százalékra módosul.) Az I. tábla ezeket az adatokat közli megyei bontásban.

I. táblázat

Magye	Összes állomány	Beiratkozott olvasók száma	Olvasók száma az 1958. év %-ában	Kölcsönzött kötetek száma	Kötetforgalom az 1958. év %-ában
Bács-Kiskún	376,189	53,055	110,1	1 356,757	109,0
Baranya	306,982	42,664	109,5	812,640	106,0
Békés	222,146	39,087	117,3	940,009	112,1
Borsod	316,493	64,313	115,3	1,128,035	105,9
Csongrád	233,424	31,500	121,1	800,849	105,5
Fejér	221,505	30,074	106,6	615,362	108,5
Győr-Sopron	198,822	30,001	110,0	673,680	113,4
Hajdu-Bihar	240,524	36,862	100,2	857,290	103,3
Heves	177,622	30,221	111,6	571,391	104,4
Komárom	137,369	20,236	120,1	478,471	130,2
Nógrád	133,502	20,767	101,2	389,754	97,6
Pest	267,945	45,728	107,2	998,470	118,4
Somogy	252,698	44,330	117,6	765,895	116,6
Szabolcs-Szatmár	267,620	55,259	111,1	847,969	104,4
Szolnok	232,448	37,628	106,3	1 074,026	105,0
Tolna	176,847	31,160	101,8	643,260	102,5
Vas	219,281	31,068	111,7	750,189	109,9
Veszprém	218,672	42,030	123,5	721,479	115,1
Zala	186,269	31,886	109,2	461,517	104,1

A II. tábla a legfontosabb mérőszámokat tartalmazza ugyancsak megyei bontásban. Az I. és II. tábla adatai mindíg az egyes megyék összes állami közművelődési könyvtáraitra vonatkoznak. Megjegyezzük, hogy az egy lakosra jutó beszerzési keret kiszámításánál a tanácsi hozzájárulást is figyelembe vettük.

Az összehasonlítás megkönnyítésére közöljük ugyanezen mérőszámok országos adatait, amelyek mintegy az eredmények középarányosát adják. Jelenleg Magyarországon az állami közművelődési hálózat figyelembevételével 1000 lakosra 560, 1 olvasóra 6,5 (vidéken 6,3) kötet könyv jut. Az ország lakosságának 8,55 százaléka olvasója ezeknek a könyvtáraknak. Egy olvasó az elmúlt évben átlag 22,8 (vidéken 20,8) kötet könyvet kölcsönzött. Az állomány egy kötetére eső kölcsönzések száma (forgási sebesség) 3,5 (vidéken 3,3).

Az összehasonlításoknál vigyázzunk arra, hogy csak az összes mérőszámok együttes figyelembevétele eredményezhet a valóságot megközelítő értékelést. Ha valamely megye csak egy mutatószám tekintetében válik ki a többi közül, az elmaradásokra, hiányokra utal más területen.

A III—V. táblák csak a megyei könyvtárak eredményeit közlik. Hasznosabb lett volna ezeket a mérőszámokat is a megyei hálózatok egészére vonatkozóan közreadni, de a letéti könyvtárak az olvasók és kölcsönzések számát nem bontják, ezért ez nem volt lehetséges. Így inkább azt a módszert választottuk, hogy egy — a legfejlettebb — könyvtár típus eredményeit közöljük. Az adatokat kiegészítettük a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárainak és a Szegedi Somogyi Könyv-

Megye	1000 lakosra jutó kötettség	1 olvasóra jutó kötettség	Olvasók száma a lakosság %-ában	1 olvasóra jutó kötettség	Forgási sebesség	1 lakosra jutó beszerzési keret Ft-ban
Bács-Kiskún	640	7,1	9,0	25,6	3,6	1,3
Baranya	800	7,2	10,8	19,0	2,6	1,5
Békés	470	5,7	8,3	24,0	4,2	0,9
Borsod	440	4,9	8,9	17,5	3,6	1,3
Csongrád	710	7,4	9,5	25,4	3,4	1,1
Fejér	620	7,4	8,4	20,5	2,8	1,4
Győr-Sopron	510	6,6	7,7	22,2	3,4	1,5
Hajdu-Bihar	480	6,6	7,4	23,3	3,6	1,3
Heves	560	5,9	9,6	15,6	3,3	1,0
Komárom	540	6,8	7,9	23,6	3,4	1,6
Nógrád	500	6,4	9,2	18,7	2,9	1,1
Pest	370	5,9	6,3	21,8	4,1	0,8
Somogy	690	5,7	12,2	17,3	3,0	1,7
Szabolcs-Szatmár	400	5,0	9,9	15,3	3,1	1,1
Szolnok	520	6,2	8,4	28,5	4,6	1,0
Tolna	600	5,6	11,6	20,6	3,6	3,2
Vas	770	5,9	13,2	20,2	3,4	1,5
Veszprém	590	5,2	11,3	17,1	3,3	1,9
Zala	700	5,8	11,8	14,5	2,5	1,2

tárnak számaival. Így legnagyobb városaink könyvtári ellátásáról kapunk képet. (Természetesen a szakszervezeti könyvtárak eredményei erősen módosítanak ezeket a kimutatásokat, mert éppen ezeken a településeken működik a legtöbb.) A megyeszékhelyek adatainak figyelembevételével (Budapest nélkül) az állomány megoszlása országosan a következő:

ismeretterjesztő és tudományos	40,4%
szépirodalom	48,6%
gyermekirodalom	11,0%

A megyeszékhelyeken átlagban 10,5 kötet jut egy olvasóra. Néhány könyvtár esetében torzítja a helyzetet a nagykötetszámú régi állomány, mégpedig számszerűen és a megoszlást tekintve is. A tényleges forgalmat a kölcsönzési raktár állománya szolgálja, amelynek összetétele lényegesen jobb az itt közöltnél. (Például Kecskemét, Szeged.)

(Folytatjuk.)

111. táblázat

Megyei székhely	Összes állomány	Az állomány megoszlása %-ban			Az 1000 lakosra jutó kötettség	1 olvasóra jutó kötettség	Az 1 lakosra jutó beszerzési keret Ft-ban
		Ismeretterjesztő	Szépirodalom	Gyermekirodalom			
Kecskemét	67 433	61,0	33,0	6,0	1000	11,1	0,9
Pécs	93 256	36,5	51,0	12,5	800	10,5	1,4
Békéscsaba	49 948	40,7	51,9	7,4	1180	8,3	1,8
Miskolc	70 001	41,2	46,9	11,9	470	9,4	2,4
Hódmezővásárhely	62 161	36,8	51,5	9,7	1260	11,6	1,5
Székesfehérvár	43 736	40,5	48,4	11,1	850	10,6	1,6
Győr	30 226	40,2	46,0	13,8	380	6,9	0,9
Debrecen	49 071	33,3	53,9	12,8	410	8,8	0,8
Eger	38 571	40,7	47,6	11,7	1210	10,8	2,0
Tatabánya	30 896	40,1	49,4	10,5	520	11,3	1,1
Salgótarján	32 980	37,2	51,5	11,3	1400	14,6	1,9
Kaposvár	52 134	39,1	49,5	11,4	1550	7,2	4,0
Nyíregyháza	43 356	39,0	47,6	13,4	1390	11,5	3,9
Szolnok	32 924	39,0	48,1	12,9	820	8,9	1,8
Székszárd	34 049	32,4	53,3	14,3	2200	12,0	6,7
Szombathely	38 672	42,6	45,8	11,6	820	11,0	1,4
Veszprém	23 955	40,4	51,0	8,6	1060	8,8	2,0
Zalaegerszeg	44 317	28,9	57,6	13,5	2600	14,7	4,4
Budapest	965 254	34,5	49,5	16,0	520	7,7	1,3
Szeged	247 249	70,0	26,2	3,8	2280	39,0	2,0

A „zálog“-rendszerű könyvkölcsönzés

Minél egyszerűbb és gyorsabb egy kölcsönzési rendszer, annál több időt lehet az olvasókkal való tartalmi munkára fordítani.

A nagyobb könyvtárak már a kölcsönzés lebonyolításának gépesítésére készülnek. Például *Podonyi András*, a Parlamenti Könyvtár h. vezetője szerkesztett egy ilyen gépet, amelyet a Gorkij könyvtár már a gyakorlatban használ. De gépesítés nélkül is nagyon le lehet egyszerűsíteni a kölcsönzési eljárást. Erre jó példa a Német Demokratikus Köztársaság néhány könyvtárában kísérletként alkalmazott kölcsönzési eljárás.

Irní, aláírni semmit sem kell. A használt nyomtatványokon kívül mindössze egy lejárati jelző keletbélyegző szükséges hozzá. Lényege: Az olvasó a beiratkozáskor több kis tasakot kap. (Annyit, ahány könyv egyszerre kölcsönözhető.) Ezekre rávezetik törzsszámát. Ez lesz mindig a kölcsönvett könyvért adott „zálog”. A használt könyvkártya mérete akkora, hogy az említett tasakba éppen beilleszthető. A könyvkártyán csak annyi adat van, ami a könyv azonosításához feltétlenül szükséges. (Leltári szám, szerző és cím.) Nagysága a nálunk használt könyvkártyának kb. egyharmada. (Ld. az

1. sz. ábrán.) A könyvek előzéklapjára lejárati lapot ragasztanak.

A kölcsönzés lefolyása: A könyvtáros a könyvből kiemeli a könyvkártyát és arra, valamint a könyvbe ragasztott lejárati lapra keletbélyegzővel rányomja a lejárati dátumot. A könyvtáros annyi tasakot („zálogot”) vesz át, ahány könyvet az olvasó kölcsönöz, s egy-egy tasakba egy-egy könyvkártyát helyez el.

A könyvtáros a kölcsönzési idő végén a tasakot lejárati, ezen belül leltári szám szerint rendezi.

Ha az olvasó könyvet hoz vissza, a könyvtáros megnézi a könyvbe bélyegzett lejárati dátumot és a leltári számot. Ezek alapján kiemeli a tasakot, a belőle kivett könyvkártyát visszateszi a könyvbe, és a zálogul, azaz elismervényül szolgáló tasakot visszaadja az olvasónak. (Elismervény jellege miatt fontos dolog, hogy a tasakok oldalán az olvasók aláírják nevüket a beiratkozáskor.)

Ennél a kölcsönzési rendszernél az olvasójegy nem más, mint egy nagyobb tasak, amelyben az olvasó a kis kölcsönzési tasakokat tartja.

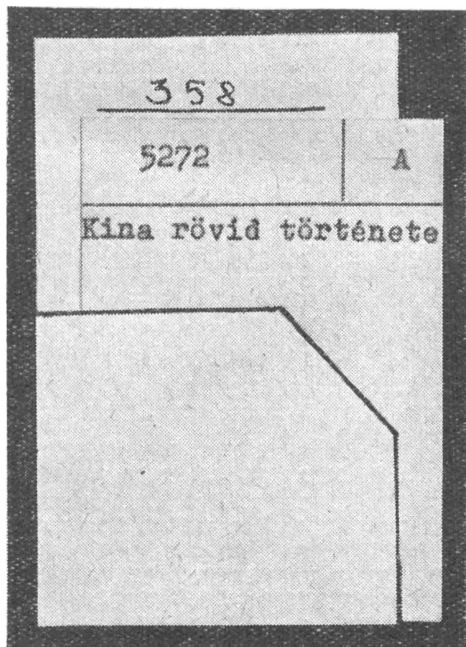
Rendezhetők a kölcsönzési tasakok a lejáraton belül az olvasók törzsszáma szerint is. Ennek az az előnye, hogy az egyidőben kölcsönzött könyvek a kölcsönzési kartotékban egy helyre kerülnek. Ilyen esetben a tasak háta 6—7 mm-rel magasabb, mint a könyvkártya és a felső szélére kerül az olvasó törzsszáma. (2. ábra.)

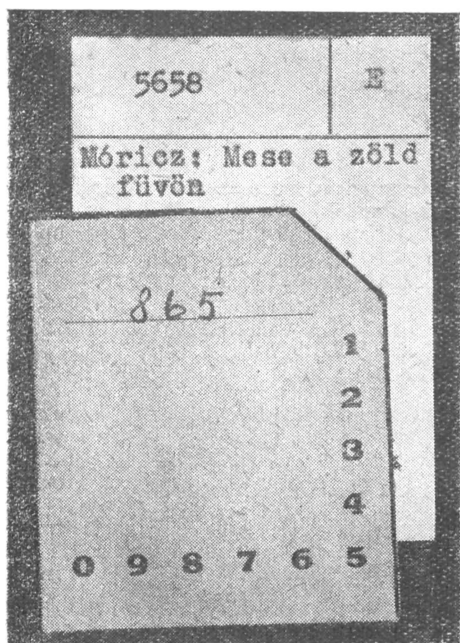
A rendszer még kísérleti jellegű. Vele kapcsolatban megemlíthetjük:

Nagy előnye, hogy az olvasónak a beiratkozáskor kiadott tasakok száma meg szabja, hogy hány könyv lehet egyszerre az olvasónál.

A legfőbb kérdés, hogy ha elveszti az olvasó a könyvet, peresíthet-e a könyvtáros, az olvasónak a könyv átvételét igazoló aláírása nélkül?

Minden egyes *kis tasak* elismervénynek számít. A belépési nyilatkozat szövegében, amelyet az olvasó a beiratkozáskor aláír, az olvasó elismeri, hogy a könyvtárnak annyi könyvtári könyvvel tartozik, ahány — aláírásával ellátott — tasak a könyvtár birtokában van. Az elvesztett tasak helyett kiállított újakért az olvasó térítési díjat fizet (10—20 Ft tasakonként).

A tasakon látható számok statisztikai célt szolgálnak. Egy vagy több szám megfelelő bekarikázásával az olvasó nemét, életkorát és foglalkozását lehet jelölni.

Mindenkor szükség van azonban arra, hogy a könyvtáros összeszámolja a kiadott könyveket műfaji megoszlás szerint. A könyvkártya felső szélé két részre van osztva. A jobboldali kisebb mezőbe beírt betű jelzi, hogy a könyv melyik statisztikai csoportba tartozik. (Pl.: Ideológiai, politikai irodalom: A, szépirodalom: E stb.)

Az összeszámolás nagyon egyszerű. Nem kell „strigulázni”, csak a betűk szerint szétdobálni a tasakban elhelyezett könyvkártyákat és összeszámolni.

Igen jó volna, ha néhány vállalkozó szellemű könyvtár kipróbálná ezt a rendszert. Ahol könyvkötészet van, előre nyomtatott kartonból könnyen elkészíthetik a tasakokat. (A tasak felül és a jobboldalon nyitott. A kisebbfajta tasak 5×6 cm, a könyvkártya $5 \times 7,5$ cm.)

S. I.

Építőipari szakkönyvtárosok és dokumentalisták ankétja

Az Építésügyi Minisztérium Építésügyi Dokumentációs Irodája június 3-án tartotta meg szokásos évi könyvtárosi és dokumentációs ankétját az IPARTERV kultúrtermében. Az ankét mind a tárgysorozat, mind az előadások tartalma, mindpedig a résztvevők köre tekintetében felülmúlta az eddigiek színvonalát, ami híven tükrözi a magyar — és ezen belül az építőipari — szakkönyvtárügy és dokumentáció fejlődését. Az ankéton külföldi társintézetek vezetői is részt vettek, mégpedig A. Lux, a berlini Központi Építéstudományi Tájékoztató Intézet igazgatója, J. Roubicek, a Csehszlovák VUVA Tájékoztatói Osztályának vezetője, E. Thon, a Német Építési Akadémia könyvtárának vezetője. A magyar építésügyi és könyvtárügyi vezető szervek is képviseltették magukat. Az ankétot Lux László építésügyi miniszterhelyettes nyitotta meg. Hangsúlyozta az építőipari dokumentáció különös fontosságát, rámutatott a dokumentáció fejlesztésének, a KGST országok dokumentumcseréjének, a mérnökök, műszakiak és a fizikai dolgozók szakirodalmi ellátottságának jelentőségére. Ezután Németh Béla, az ÉDOK igazgatója tartotta meg beszámolóját az építőipar műszaki-gazdasági tájékoztatójáról. Referátumában feltárta a jelenlegi

helyzetet, értékelte az eredményeket és hiányosságokat, részletes tájékoztatást adott a szocialista országok építésügyi dokumentációs szervei között meginduló dokumentum-csere folytatán felmerülő új feladatokról és ezek megoldásának módszereiről. Végül határozati javaslatot terjesztett elő az építésügyi tájékoztatói szervezet hálózatának megteremtésére. Ezután Tóbiás Loránd, az É. M. Műszaki Fejlesztési Főosztályának h. vezetője szólt fel és Németh Béla igazgató referátumához csatlakozva elmondotta, hogy az építőipari műszaki fejlesztés a második ötéves terv során milyen segítséget vár a dokumentációtól. Az ankéton felszóltak a külföldi résztvevők is, akik ismertették országuk építőipari-tájékoztatói tapasztalatait. Szünet után Zircz Péter, az ÉDOK könyvtárvezetője számolt be az építőipari szakkönyvtárhálózat helyzetéről és feladatairól. Előadásában kitért a közművelődési és szakszervezeti könyvtárhálózattal megkezdett együttműködésre, és méltatta a megyei könyvtárak készséges segítő munkáját. Végül javaslatot tett a könyvtárhálózat továbbfejlesztésére és a központi építés-tudományi könyvtár megszervezésének előkészítésére. (Bagi János)

Az építőipari szakkönyvtár-hálózat és a közművelődési könyvtárhálózat együttműködése Komárom-megyében

Az Építőipari Dokumentációs Iroda Könyvtárának munkatársai megvizsgálták egy ipari jellegű tájegység — Komárom megye — építőipari és építőanyag-ipari vállalati szakkönyvtárainak és szakkönyv-, szakfolyóirat-ellátottságának a helyzetét. Az adatok elemzése néhány érdekes következtetésre nyújt módot:

Komárom megye területén 9 építőipari vállalat működik. Szakkönyvtára mind a kilenc vállalatnak van. (Megjegyezzük, hogy az ország összes építőipari vállalata közül nem mindegyiknek van szakkönyvtára. A 9 könyvtárból csak 7—8 nevezhető élő, működő könyvtárnak, mert a két legkisebb vállalat könyvtára egyelőre még csak formailag létezik.)

A könyvtárak megoszlása állományuk nagysága szerint a következő:

1. sz. táblázat

200 kötetig 300-ig 500-ig 1000-ig 3000-ig 5000-ig Össz.

2	1	1	3	1	1	9
---	---	---	---	---	---	---

A táblázatból látható, hogy a könyvtárak nagyobb részének viszonylag elég csekély az állománya, az elemi követelményeknek viszont — ennek ellenére — már így is megfelelnek.

A 9 könyvtár összállománya ugyanis 7645 kötet, egy könyvtárra tehát átlagosan 850 kötet jut. Ha ezt összehasonlítjuk az országos építőipari szakkönyvtárak átlagos könyvállományával — ami 465 kötet könyvtáronként —, akkor szembe-tűnik, hogy a Komárom megyei építőipari könyvtárak átlagos könyvállománya majdnem kétszerese az országos átlagnak.

A 2. sz. táblázat adataiból kiderül, hogy pl. három hasonló profilú (Tatabányai Cement, Dorogi Cement és Lábatlani Cement) szakkönyvtárnak állománya milyen feltűnő eltérést mutat. Az ilyen nagyarányú különbség mindenképpen helytelen, a kisebb állományú könyvtárnak a fejlődésben utól kell érnie a nagyobbbat.

Az építőipari dolgozók szakkönyv-ellátottsága:

Országos átlag	0,5
Komárom megyei átlag	1,17

A megyei átlag tehát jóval fölötte van az országosnak. Ha az egyes vállalatok átlagát nézzük, akkor a következő adatokat nyerjük: Tokodi Üvegyár 0,3, Tatabányai Cement 1,5, Lábatlani Cement 2,0,

ÁÉV 5,0 (ez utóbbi esetben csak a központi dolgozókat vettük figyelembe). Érdekes megfigyelni, hogy míg az ország többi vállalatához képest nagyobb a Ko-

2. sz. táblázat

A vállalat neve	A dolgozók száma	Könyvállomány	Évi kötetforgalom	Évi költségkeret Ft
1. Tatabányai Cement- és Mészmű	1050	1726	1518	6 000,—
2. Komárom megyei ÁÉV	110	700	100	3 000,—*
3. 3. sz. Épület-elemgyár	300	110	100	1 500,—*
4. Komárom megyei Téglagyári Egyesülés	650	160	100	1 000,—*
5. Lábatlani Cement- és Mészmű	1363	3091	638	10 000,—
6. 4. sz. Épület-elemgyár	767	539	300	6 000,—
7. Nyergesújfalu Eternit	880	677	400	3 150,—
8. Tokodi Üvegyár	1000	292	170	5 300,—
9. Dorogi Mészmű	400	350	100	8 000,—
Összesen:	6520	7645	3426	43 950,—

* Becsült adatok

márom megyei építőipari üzemek könyv-ellátottsága, addig az építőipari tervező-és kutatóintézetekhez képest viszont feltűnően kicsi. Itt ugyanis 14,0 a könyv-ellátottság.

Szakkönyvtárakról lévén szó, nem lehet figyelmen kívül hagyni a folyóiratokat, sőt, sok esetben a szakfolyóiratok sokkal fontosabbak, mint a szakkönyvek. A 3. sz. táblázat képet ad a könyvtárakhoz járó szakfolyóiratokról.

A végösszeg természetesen nem 135-féle folyóiratot jelent, hiszen ugyanaz a folyóirat több helyre is járhat, hanem 135 példányt. A magyar folyóiratok, illetve lapok végösszege (95) nemcsak az építőipari lapokat, hanem a határterületek lapjait is (kémia, vasipar, faipar stb.) magában foglalja.

A 2. sz. táblázat 3. oszlopa az 1959. évi kölcsönzési forgalmat sorolja fel. Az évi

összeredmény bontása a következő: 1 könyvtár évente átlagban 285,5 könyvet, 1 könyvtár havonta átlagban 31,7 könyvet kölcsönöz ki.

3. sz. táblázat

A vállalat neve	A folyóiratok eredete			Összesen
	magyar	szociálista	többs	
1. Tatabányai Cement és Mészüzem	5	4	2	11
2. Komárom m. ÁÉV	5	1	—	6
3. 3. sz. Épületelemgyár	6	1	—	7
4. Komárom m. Téglagy. ES	1	—	—	1
5. Lábattani Cementmű	24	7	15	46
6. 4. sz. Épületelemgyár	31	2	1	34
7. Nyergesújfalui Eternit	16	—	3	19
8. Tokodi Üvegyár	2	1	2	5
9. Dorogi Mészüzem	5	1	—	6
Összesen:	95	17	23	135

Ezekből az adatokból kiszámíthatjuk, hogy Komárom megye területén egy építőipari dolgozó évenként átlag 0,5 könyvet olvas el [Legnagyobb olvasási átlagot (1,4) a Tatabányai Cement és Mészüzemek könyvtára ért el.] A 0,5-es átlag az országos átlag alatt van. (Tudni kell, hogy az országos szakirodalmi olvasási átlag — megengedhetetlen mértékben — sokkal alacsonyabb, mint a közművelődési könyvtárak olvasási átlaga.)

A könyvek forgási sebessége 0,4, ami szintén alacsonyabb az országos átlagnál.

Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy míg a könyvellátottság nagyobb, mint az országos átlag, a forgalom, a könyvtárhasználat mértéke alacsonyabb. A közeljövő feladata tehát az újabb igények felkeltése mellett a meglévő állomány megfelelő propagandája és a dolgozókhoz juttatása, mert a hálózat csak így felelhet meg tulajdonképpeni céljának és rendeltetésének.

A Komárom megyei építőipari vállalatok szakkönyvtárainak vizsgálatánál nem hagyhattuk figyelmen kívül a könyvtártechnikai felkészültséget sem. Annál is inkább, mert 1—2 évvel ezelőtt a szervezetlenül, irányítás nélkül megalakuló szakkönyvtárakban megfelelő személyek és könyvtártechnikai ismeretek hiányában még a legelemibb nyilvántartások sem voltak meg. Ma már több alapvető

nyilvántartást meghonosítottunk a könyvtárakban: két helyen (Tatabányai Cementmű és Lábattani Cementmű) van kártyás kölcsönzési rendszer, a többi helyen füzetes a nyilvántartás. Egy helyen található betűrendes (Lábattani Cementmű) és négy helyen szakkatalógus.

Természetes, hogy a követelményeknek megfelelő könyvtártechnikai módszerek ellátására kellőképpen képzett könyvtárosokra van szükség. Igen fontos feladat, hogy a jelenlegi 6, tiszteletdíj nélküli társadalmi munkás könyvtárosnak tiszteletdíjat adjunk, mert a könyvtáros dotálása feltétlenül a könyvtári munka színvonalának emelkedéséhez vezet.

*

Az elemzés adatai és a belőlük levont következtetések nyomán Komárom megye építőipari és építőanyagipari vállalati szakkönyvtárainak állapota nem éppen kedvező képet mutat. Hozzá kell tennünk azonban, hogy 1958 óta — amikor az Építésügyi Dokumentációs Iroda könyvtárhálózati tevékenységét megkezdte, észrevehető javulás állott be, ami első sorban a szervezettebb könyvtári tevékenység és színvonalasabb könyvtári ügyvitel terén már érezhető is hatását. Gyökeres javulást azonban a kétfőnyi hálózati csoporttal működő Építésügyi Dokumentációs Iroda tevékenysége egyedül nem eredményezhet, hiszen az Építésügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó 189 vállalat telephelye az ország legkülönbözőbb, sok esetben igen nehezen megközelíthető pontján van.

Ez vezetett bennünket arra, hogy a megyei könyvtárak segítségét igénybe vegyük. Azok a szocialista szerződések, melyeket a Miskolci és a Tatabányai Megyei Könyvtárral már megkötöttünk, és amelyhez hasonlókat megkötésért a Hajdú megyei, Győr megyei és Csongrád megyei könyvtárakkal most készítjük elő, keretmegállapodások, melyek módját nyújtanak a Megyei Könyvtáraknak ahhoz, hogy az építőipari vállalati szakkönyvtárakat — a pártfogolás révén — közelebb hozzák a megye fokozatosan kialakuló, egyre önállóbb könyvtárügyéhez és fokozatosan annak szerves részévé alakítsák.

Az egységes irányítás a hálózati központ — az Építésügyi Dokumentációs Iroda — feladata. E tevékenységünket az „Építőipari Könyvtárosok Tájékoztatója” c. sorozatunkban kiadott módszertani közlemények formájában megkezdjük és folytatni kívánjuk.

A Megyei Könyvtár feladata viszont az irányelvek végrehajtásának támogatása és ellenőrzése. A legkielégítőbb hálózat-

közi együttműködés mellett továbbra is elengedhetetlen marad az Építésügyi Dokumentációs Iroda részéről a vállalati szakkönyvtárak további látogatása. Az Építésügyi Dokumentációs Iroda beavatkozása, az Építésügyi Minisztérium illetékes igazgatóságai segítségének igénybevétele nem nélkülözhető abban az esetben, ha a szakkönyvtárfejlesztést adminisztratív, vagy egyéb korlátok akadályozzák. Az állománygyarapítási keretek, könyvtári berendezések és felszerelések, a mellékfoglalkozású szakkönyvtárosok tiszteletdíjának biztosítása, egységes hálózati szabályozást igényel. A mellékfoglalkozású szakkönyvtárosok oktatása ugyancsak központilag szabályozandó (egységes rendellkezések, egyöntetű tananyag stb.), lebonyolításukhoz — elsősorban személyes konzultációk, konferenciák formájában — a Megyei Könyvtárak közreműködésére szükség van. A Megyei Könyvtárak érthető módon ragaszkodnak olyan megyei központi címjegyzékek felállításához, melyek a vállalati szakkönyv és szakfolyóirat-anyagot is felölelik. A területi KC-k gyakorlati haszna kétségtelen. Miért ne tájékoztatnánk vállalati szakkönyvtáraink folyamatosan nyilvántartott szakkönyv- és szakfolyóirat anyagáról a megyei könyvtárakat? Hiszen ezzel a könyvtárközi kölcsönzés felénkülését, sok drága, devizaigényes könyv és folyóirat jobb kihasználását biztosíthatjuk.

Szerződéseink végrehajtása során Borsod és Komárom megyében a következő tapasztalatokat szereztük: A Tatabányai Megyei Könyvtárban május 4-én megtartott megyei építőipari szakkönyvtárosi értekezlet a megye területén működő építésügyi vállalatok szakkönyvtárainak állapotát és a fejlesztési tennivalókat elemezte. A szakkönyvtárosok — akiket a Megyei Könyvtár munkatársai február óta immár másodízben is végiglátogattak — a helyi problémák, panaszok felvetésén kívül könyvtártechnikai problémák sorozatára kértek választ, többen újabb személyes konzultáció céljából ismételt meglátogatásukat kérték. A korábbi kelletlenség, mellyel a termelő, vagy adminisztratív munkával erősen megterhelt mellékfoglalkozású szakkönyvtárosok látogatásukat sok esetben fogadták, itt már eltűnőfélben van. S egyre inkább igénylik a segítséget, támogatást. Ennek mindenekelőtt szervezett, alapfokú könyvtárosi oktatásban kell megnyilvánulnia, mert e téren van a legtöbb tennivaló. Az értekezlet ezért elhatározta, hogy a megyei könyvtár tevékeny közreműködésével még e nyáron megkezdje az oktatást. A közös konzultációkhoz szükséges helyiséget, előadókat ugyancsak a Megyei Könyvtár biztosítja.

E konzultációknak mindenekelőtt a könyvtárban elemi, gyakorlati tudnivalóit (szerzeményezés, katalogizálás stb.) kell felölelniük.

*

Az értekezlet egyik legfontosabb tanulsága, hogy célszerű lenne — akár hasonló megállapodás formájában is — az együttműködést a szakszervezeti hálózatra is kiterjeszteni. Az Építők Szakszervezetének jól szervezett Komárom megyei területi hálózata ugyanis nem csupán a vállalati központokban, hanem a munkahelyeken, munkásszállásokon is tart fenn letéti könyvtárakat. Miért ne lehetne e már működő — és az adott körülmények keretein belül igen jól dolgozó — hálózati egységeket műszaki könyvek kölcsönzésére is felhasználni? Ha a szakszervezet területi könyvtára, amely a könyvbeszerzéssel és letéti könyvtárainak könyvvéltásával központilag foglalkozik, a szépirodalmi és politikai műveken kívül nagyobb mennyiségben látná el könyvtárait szakkönyvekkel, máris megjavulna a munkások szakkönyvellátottsága. Ezzel párhuzamosan természetesen szükség lenne a vállalati szakkönyvtárak és a szakszervezeti szakkönyvellátás gyűjtőkörének elhatárolására is: az előbbieknél inkább közép- — esetleg felsőfokú —, az utóbbiaknak pedig alsófokú szakkönyvek beszerzésére kellene törekedniük. Ha emellett még sikerülne a vállalati szakkönyv-állomány egy részét is letéti anyagként a munkahelyek, szállások könyvtárosainak kezelésébe átadni, még jobb eredményeket érhetnénk el.

*

A szakismeretek bővítésének a könyv csupán egyik, de nem egyetlen eszköze. Napjainkban a tájékoztatás fűrgébb eszközei — a folyóiratok, dokumentációs kiadványok, fordítások, audio-vizuális tájékoztatási eszközök — egyre inkább előtérbe kerülnek. Szakkönyv-kiadásunk — noha nagyot fejlődött — nem pótolja még a hiányokat. Fokozza a nehézségeket a magyar építőipar és építőanyagipar egyes szakterületeinek viszonylag kis dolgozó létszáma, amely csak erősen korlátozott példányszámú művek megjelenését teszi lehetővé, és ezzel a kiadási lehetőségeket korlátozza.

Azataink azt mutatják, hogy a szakfolyóiratok-adta lehetőségeket Komárom megyei szakkönyvtáraink kevésbé használják ki. Az általunk ismert sok száz építőipari és építőanyagipari külföldi folyóirat közül mindössze 40 félélt jártnak (17-et szocialista, 23-at tőkés országokból. Az ezzel egyidejűleg járattott magyar nyelvű szakfolyóiratok viszonylag

nagy száma (95) ugyanakkor arra mutat, hogy nem annyira az érdeklődés, mint inkább a nyelvismeret hiányzik.

Ezt erősítik meg a szakkönyvtárosok felszólalásai is: itt-ott akad csak szerintük egy-egy műszaki dolgozó, aki szlovák (cseh), orosz, német szakkönyveket megért. Es ugyancsak ezt támasztja alá a a körülmény, hogy a dokumentációs szolgáltatásokat — EDOK Tájékoztatót, gyorsfigyelőt, műszaki lapszemléket — igénybeveszik, fordításokat rendelnek.

Rossz azonban dokumentációs munkánk propagandája szakkönyvtárosaink között, a szolgáltatásokat ugyan ismerik, de felhasználásukról alig tudnak. A helyi — általában kezdetleges — dokumentációs munka inkább a főmérnök, műszaki osztályvezető kezében összpontosul: ő rendeli a külföldi folyóiratokat, könyveket, olvassa a referáló-lapokat, rendeli a fordításokat. Önmagában helyes, hogy a helyi dokumentációs funkciók ellátásával — bármilyen szinten is — műszaki dolgozó foglalkozzék, helytelen azonban, ha minderről a szakkönyvtáros mit sem tud.

E jelenségek — melyeket számos más szakkönyvtárban is tapasztaltunk — arra engednek következtetni, hogy szakkönyvtár-hálózatunk hagyományos módú fejlesztése végső soron rendezni fogja ugyan a szakkönyv- és esetleg szakfolyóirat-ellátást, biztosítja a szabályos könyvtári ügyvitelt, de ezzel párhuzamosan, szinte önmaguktól „dokumentációs sejtek” épülnek ki, melyek ettől függetlenül működnek. A könyvtári munka tehát önmagában nem fogja kielégíteni az igényeket.

Ha emellett figyelembe vesszük a műszaki propaganda audio-vizuális eszközei iránt mutatkozó, növekvő érdeklődést, tartanunk kell attól, hogy hálózatunk szervezete elmarad a fejlődés mögött.

A megoldás kézenfekvő: szakkönyvtár-hálózatunk fokozatosan olyan tájékoztatási egységek láncolatává kell átalakítani, amely a műszaki-gazdasági dokumentációs, és műszaki propaganda-tevékenység mellett szakkönyvtári feladatokat is ellát, de ez utóbbi tevékenységnek csak egy részét, fontos elemét alkotja. E fejlődés véleményünk szerint a közművelődési könyvtár-hálózatával rokon elemekre utal: a megyei könyvtárak egyre inkább végeznek a hagyományos könyvtári tevékenységet meghaladó művelődési, ismeretterjesztési feladatokat. Elegendő, ha a művelődési gépkocsikra, a rohamosan növekedő diafilm kölcsönzésre, ismeretterjesztő előadássorozatokra, irodalmi színpadokra gondolunk.

A szakkönyvtárak feladatköre a szakismeretek terjesztése tekintetében hasonló módon bővül. E fejlődés ma még lassú, csirái azonban már ma is jelentkeznek és nem kétséges, hogy a műszaki fejlődés inamának gyorsulásával hamarosan szétfeszíti a műszaki termelési könyvtárhálózat mai kereteit. E fejlődés elől sem az iparági dokumentációs és szakkönyvtári központok, (alközpontok), sem az Országos Műszaki Könyvtár nem térhetnek ki.

*Zircz Péter
és Holzhacker Ferenc*

A „STUDY ABROAD. 1959—1960” című kiadvány hírt ad arról, hogy az 1957—1958. iskolai évben a különböző országokban 180 000 külföldi diák tanult. Ez 15 000-el több mint az előző tanévben. Az Amerikai Egyesült Államokban 43 193 diák, Franciaországban 17 176, a Német Szövetségi Köztársaságban 13 916, Nagy-Britanniában 11 276, a Szovjetunióban 11 266, Argentínában 9267 külföldi diák végezte tanulmányait. Külföldre a legtöbb diákot a Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság küldte; számuk 6255 fő; Kanadából 6215, Görögországból 6609, az USA-ból 5795, és Indiából 4966 diák ment külföldre tanulni.

MEGJELENT A SZLOVÁKIAI KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK MINTAKATALÓGUSÁNAK I. KÖTETE. 1960 elején, hosszabb előkészület után megjelent a felnőttek számára szóló könyveket magában foglaló mintakatalógus, mely 2586 válogatott mű annotált címléírását tartalmazza. A katalógusban azok a felszabadulás óta, 1958 végéig megjelent kiadványok szerepelnek, amelyeknek minden könyvtár állományában meg kellene lenniök. A mintakatalógus két fő részből áll: az ismeretterjesztő irodalomból és a szépirodalomból. Az ismeretterjesztő irodalom 10 szakosoportra oszlik (a tizedes rendszer szerint), a szépiro-

dalom pedig nemzetek szerint tagolódik. A címléírás mellett egy szabadon hagyott kis keret van, amelybe a könyvtárosok saját rakatári jelzetüket írják be. A Mintakatalógust tárgyszómutató, névmutató, címmutató és műfaj-mutató egészíti ki. (Citate!')

NYOMTATOTT KATALÓGUST KÉSZÍTETT könyvtára állományáról a kazincbarcikai városi könyvtár. A nyomtatott katalógus — éppen füzetalakjánál fogva — nagyon nagy segítséget jelent az olvasószolgálat munkájában. (OM)

MEGKEZDŐDÜTT AZ ALLOMÁNYELLENŐRZÉS a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárhálózatban. Elsőnek a két villamos-mozgó könyvtár veszi számba könyvanyagát. (SZEK)

SZABADTÉRI KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATKÖLCSÖNZÉS folyik a nyári hónapokban a Ferencvárosban, Kőbányán és Budán. A IX. ker. 39-es számú Szabó Ervin Könyvtár a Ferenc téren, a X. ker. 12. számú a Csajkovszkij parkban, a XII. ker. 38. számú könyvtár pedig a Városmajorban fog kölcsönözni felnőttek és gyermekek számára. (SZEK)

Az Országos Könyvtárügyi Tanács üléseiről

Az Országos Könyvtárügyi Tanács áprilisban két ülést tartott. 19-én az OKT elnöksége megvitatta a *könyvtárosképzés* helyzetét. A könyvtárosok szakképzése könyvtárügyünk egyik központi kérdése, különösen az alapfokú és a középfokú képzés kíván sürgős megoldást. Míg az egyetemi könyvtárosképzés mintegy 10 éve intézményesen folyik, az alapfokú és a középfokú képzés bizonyos értelemben még ma is csak kezdeti állapotban van. A középfokú képzés terén — különösen 1957 óta — a KMK és vele együttműködve néhány más könyvtár ért el eredményeket, kibontakoztak a képzésforma szervezeti és tartalmi alapjai, és bár ezek a tanfolyamok sem mentesek a kísérleti nehézségektől, mégis jó előkészítői az egységes középfokú szakképzés végleges kialakításának. Amint az OKT elnöksége megállapította, a kérdés megoldásának legjobb módja egy — középiskolai végzettségen alapuló — *könyvtárosképző iskola létrehozása lenne*, amely biztosítaná a különféle könyvtár típusoknak megfelelő általános és szakosított középfokú képzést.

Az *alapfokú könyvtárosképzés* jelenleg csaknem teljesen megoldatlan. A régebben bevezetett könyvtári minimumviszágak rendszere nem épült ki, és jelenleg csak igen elszórtan folyik ilyenfajta képzés a társadalmi munkás könyvtárosok számára, különösen a szakszervezeti könyvtári hálózatban. Az alapfokú képzést igénylők nagy számára tekintettel legcélszerűbbnek látszik — a megfelelő, korszerű tankönyv kiadása mellett — ezt az oktatást általában a hálózati központi könyvtárakra építeni.

Az 1957 óta folyó *középfokú képzés* tapasztalatai azt mutatják, hogy a levelező oktatás színvonalát lényegesen emelni kell. Ez természetesen nem a tananyag mennyiségi növelését jelenti, hanem az oktatómunka színvonalának javítását, a könyvtári gyakorlat és elmélet szervesebb kapcsolatát. Kétségtelen, hogy ezeknek a követelményeknek előfeltételeit egy iskolai szervezetben működő könyvtárosképzés biztosíthatná leginkább, azonban ennek létrejöttéig nagyobb feladatok hárulnak ezen a téren a KMK-ra és egyes hálózati központi könyvtárakra is.

Április 25-én az OKT kibővített ülésen (a szakbizottságok elnökeinek és titkárai-

nak részvételével) vitatta meg a *könyvtárügyi második ötéves fejlesztési tervnek irányelveit*. A vitán elhangzott értékes hozzászólásokat, kiegészítéseket és módosító javaslatokat figyelembe véve, a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárososztálya átdolgozta az irányelveket, és további vitára bocsátotta őket. A *könyvtáros* útján a széles könyvtárosi közvélemény elé.

Legutóbbi ülését június 6-án tartotta az OKT. Napirendjének egyik pontja *A műszaki könyvtárak munkája, különös tekintettel a szakirodalmi ismeretterjesztésre* c. anyag volt, amelyet az *Országos Műszaki Könyvtár* terjesztett elő. Széleskörű vita alakult ki a műszaki könyvtárak helyzetéről és munkájáról, továbbá a könyvtárak szerepéről a termelési kultúra fejlesztése területén, beleértve a szakszervezeti könyvtárakat és a megyei könyvtárakat is. A kérdés fontosságára való tekintettel az OKT úgy határozott, hogy a témát az év második felében újból napirendre tűzi.

Megvitatta az OKT a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárainak olvasószolgálati munkáját* is. A vita anyagául a Szabó Ervin Könyvtár jelentése szolgált, mely részletesen elemezte a kerületi könyvtárak olvasószolgálati munkájának helyzetét, problémáit.

Az OKT — többek között — megállapította, hogy a kerületi könyvtárak igénybevétele a lakosság részéről állandóan nő, és egyes könyvtáraknak több ezer olvasójuk is van, de sajnálatosan nincs arányban ezzel a könyvtárak fejlesztése. A megnövekedett mennyiségi munka hátrányára válik az olvasószolgálati tevékenységnek, tehát foglalkozni kell a könyvtárosok tehermentésének kérdéseivel (szabadpolc, kölcsönzési nyilvántartások gépésítése stb.). Új feladatok is várnak a kerületi könyvtárakra a műszaki irodalom propagandája területén, különösen az ipari üzemek kerületeiben.

Az olvasószolgálati munkát az OKT az év második felében általános összefüggésében fogja tárgyalni. Ennek keretében a Szabó Ervin Könyvtárak olvasószolgálati munkája — az ország és a főváros más könyvtáraival együttesen — ismét napirendre kerül.

(B. Gy.)

Egyetemi tanszéki könyvtárosok szakképzése

Az egyetemi könyvtárak valóságos könyvtárkomplexumok: a központi könyvtáron kívül nagyszámú, értékes szak-könyvvel rendelkező tanszéki, intézeti könyvtárakból állanak. Hazánkban jelenleg a 26 egyetemen és főiskolán 636 tanszéki könyvtár működik 1 866 961 kötet állománnyal. A tanszéki könyvtárakban az oktató-, nevelő- és kutatómunka támogatásához szükséges sajátos szakirodalmat, a tudományszak részletező hazai és külföldi műveit gyűjtik. A nagy mennyiségű és értékes szakanyagot kezelő könyvtárosok közül csupán 70% a főfoglalkozású könyvtáros (42 fő), a tanszéki könyvtárak 93 százalékában oktatók és adminisztrátorok a könyvtárak kezelői, akik mint mellékfoglalkozású könyvtárosok dolgoznak. (OSZK, KMK: *Egyetemi és főiskolai könyvtárak fontosabb adatai.* Bp. 1959.)

A tanszéki könyvtárak kezelői

A tanszéki könyvtárosok személyére vonatkozólag két álláspont alakult ki az utóbbi időkben: Az egyik vélemény csak az egyetemi könyvtár vezetője alá tartozó, egységes könyvtári státusban levő, főfoglalkozású könyvtáros beállításában látja a megnyugtató megoldást. Ilyen szervezéssel találkozunk a központosított szovjet (pl. a moszkvai Lomonoszov egyetem könyvtára) és egyes amerikai egyetemi könyvtárak (pl. University of Illinois Library) esetében. A másik nézet szerint a tanszéki könyvtárosi munka a megfelelő tudományszakban jártas szakembert kíván. Mivel e sajátos szak-tudással (technikai, természettudományi, orvosi, mezőgazdasági stb.) a könyvtárosok általában nem rendelkeznek, helyesebb, ha a tanszéki szakembereket (oktatókat stb.) látják el könyvtárosi ismeretekkel. Az utóbbi álláspont érvei mellett szól a helyzet reális felmérése: ugyanis a tanszékek részére önálló könyvtárosi státus szervezésével még nem számolhatunk.

E felismerés alapján célszerűnek tartjuk, hogy a tanszéki könyvtárat a tanszéki személyzet kezelje. Ez a gyakorlat a műszaki felsőoktatási hálózatban bevált; a tanszékvezető a könyvtár kezelésére két személyt jelöl ki. A tudományos felelős oktató (adjunktus, tanársegéd) látja el a szaktudást igénylő munkát (szerzeményezés, bibliográfia, dokumentáció stb.), a könyvtárat kezelő adminisztrátor a technikai feladatokat (leltározás, kölcsönzés stb.) végzi. E megoldás megköveteli a tanszéki személyek szak- és továbbképzését, a tanszéki könyvtárak

állandó gondozását, mivel: „A szocialista tudomány számára igen fontos ilyen irányú feladataikat e könyvtárak csak akkor fogják tudni betölteni, ha mind-egyikük rendelkezik olyan szakemberekkel, akik a tudományok rendszerének és módszertanának, a tudománytörténet valamely ágának, emellett a könyvtári osztályozás és feltárás módszereinek megbízható, alapos ismerői.” (*Mátrai László: Az egyetemi könyvtár és a tudományos kutatás. — Felsőoktatási Szemle. 1960. 4. sz. 242—247. p.*)

A szakképzés módjai

A szakirodalom a tanszéki könyvtárképzés két fő válfaját ismeri: 1. tanszéki könyvtárkezelők kiképzése az egyetemi könyvtárban; 2. szakismeretek elsajátítása tanfolyamok (stb.) útján.

A központi egyetemi könyvtárban történő szakképzés, bár hatékonyága vitathatatlan, sok akadályba ütközik. Legfőbb nehézség, hogy az egyetemi könyvtárak általában nem rendelkeznek megfelelő helyiségekkel, nincs elegendő munkatárs a betanításhoz stb. Ugyanakkor kétséges, hogy a tanszékek elengedték-e hosszabb időre dolgozóikat az egyetemi könyvtárban való képzésre.

Gyakorlatilag járhatóbb út a tanszéki könyvtárosokat szaktanfolyamokon kiképezni, s az itt szerzett alapismereteket továbbképzéseken fejleszteni. A tanszéki könyvtárosképzés ilyen módon folyik pl. Lengyelországban, ahol a központi könyvtár állandó jellegű féléves tanfolyamokat szervez előadásokkal és gyakorlatokkal. (*Wieckowska, H.: Bibliothèques universitaires en Pologne. — Librairie. 2. no.*)

A felszabadulás után, az élet sürgetésére, a meglévő igények kielégítésére nálunk is történtek egészséges kezdeményezések a tanszéki könyvtárosok képzésére. Közülük legjelentősebb és a mintaszerű szervezésével kiemelkedett a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtárának tanfolyama 1953-ban. Három hónapon keresztül, heti két alkalommal két-két órában összesen 40 elméleti és gyakorlati órát tartottak. Az egyetemi könyvtár kiváló szakemberei által vezetett előadásokon az intézeti, tanszéki könyvtárosok túlnyomó többsége részt vett.

A tanfolyam szervezése

Az Egyetemi Könyvtárosok Országos Konferenciáján a tanszéki könyvtárosok

ügye állandóan napirenden volt. A kérdés fontosságát mutatja a konferencia határozatainak 4. pontja, mely szerint minél magasabb színvonalra kell emelni a tanszéki könyvtárak munkáját. Meg kell kívánni tehát a könyvtárosoktól a hozzáértést, a könyvtári szakismereteket, illetve azok megszerzését.

E feladat megoldása érdekében határozta el a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára — a műszaki felsőoktatási hálózat központja —, hogy megrendezi első szaktanfolyamát a tanszéki könyvtárosok számára. A tanfolyam szervezésére tanfolyamfelelősként e sorok írója kapott megbízást. A tanfolyamot ez év tavaszán Miskolcon rendeztük meg. Miskolcra azért esett a választás, mivel az elmúlt évben a soproni Bányamérnöki és Földmérőmérnöki kari könyvtár átkerült Miskolcra és beolvadt a Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárába, a miskolci alközpont állománya így megduplázódott. Az anyag fele 35 tanszéki könyvtár és hivatali osztály könyvtárának kezelésébe került.

A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem könyvtárhálózata:

Központi Könyvtár		73 000 kötet
Gépészmérnöki kar	12 tanszéki könyvtár	29 000 „
Bányamérnöki kar	9 „	21 000 „
Kohómérnöki kar	7 „	14 000 „
Karon kívüli	7 „	7 000 „
Összesen:	35 tanszéki könyvtár	71 000 kötet

A tanfolyamot az egyetem rektora, dr. Sályi István tanszékvezető professzor hathatósan támogatta. Rendeletet adott ki, amely szerint a tanfolyamon a tanszéki könyvtárak kezelői (oktató és adminisztrátor) kötelesek részt venni, az igazolatlan távolmaradás fegyelmi vétség. A tanfolyam végén az adminisztrátoroknak vizsgát kell tenniük, az oktatók részt vehetnek a vizsgán. A vizsga eredményét a besorolásnál és a rendkívüli előléptéseknel figyelembe veszik. A rektor a tanfolyam fontosságát megnyitó beszédében is hangsúlyozta. Kiemelte, hogy az egyetemen folyó oktatás és kutatás minőségi követelményeket támaszt a tanszéki könyvtárakkal szemben. Az állomány fel-tárásán kívül a dokumentáció kiépítése is feladat, mindehhez pedig szakértelem szükséges.

A tanfolyam két részből állt; két-hónapos elméleti és egyhónapos gyakor-

lati időszakból. Az elméleti időszakban heti két órában a következő tárgyköröket tanítottuk:

1. A marxizmus—leninizmus könyvtári segédeszközei.
2. A bányászati, kohászati és gépészeti szakirodalom fejlődése és helyzete.
3. Állománygyarapítás, állományvédelem, olvasószolgálat.
4. Könyvtári feldolgozás: könyvek és folyóiratok katalogizálása.
5. Osztályozás. Szakrendszerek.
6. Bibliográfiák. Irodalomkutatás.
7. Műszaki dokumentáció.
8. A központi könyvtár és a tanszéki könyvtárak.

A műszaki irodalom ismertetését felkérésünkre a szaktudomány egy-egy neves professzora tartotta. E tárgykör oktatásával kettős célt értünk el; egyrészt emeltük a tanszéki könyvtárosok szakmai tájékozottságát, másrészt ráirányítottuk a tanári, oktatói kar figyelmét a könyvtári munkára, ismertebbé és becsültebbé tettük a könyvtárosi hivatást.

A szakmai előadásokat a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, az Országos Műszaki Könyvtár és a miskolci alközpont vezető munkatársai tartották. Az előadásokon a diósgyőri Lenin Kohászati Művek műszaki könyvtárának dolgozói is teljes számban megjelentek. A tanfolyammal kapcsolatosan a két fontos műszaki könyvtár között gyümölcsöző együttműködés alakult ki: az egyetemi könyvtár szakmai védnökséget vállalt a Lenin Művek könyvtára felett. Az együttműködést szocialista szerződésben reszle-teték.

Az előadásokon részt vevő 50 oktató és adminisztrátor közül csupán két hallgató maradt ki (egyik betegség, másik áthelyezés miatt). Sikert jelentett, hogy a kijelöltekön kívül 5 oktató és adminisztrátor önként vett részt a tanfolyamon és vizsgázott is.

A tanfolyam második részében került sor a hallottak gyakorlati alkalmazására. Ehhez végigjártuk a tanszéki könyvtárakat és — ott ahol ez szükséges volt — rámutattunk az elmélet helyes alkalmazására. A helyi instruálás egyben a tanfolyam munkájának ellenőrzését is jelentette, így közvetlenül láttuk a hallgatók fejlődését. A vizsgák előtt önként jelentkezők részére csoportos konzultációkon átismételtük a fontosabb tárgyköröket. Páradozásunkat siker koronázta, a meg-

hívott öttagú bizottság előtt a hallgatók 65 százaléka jeles és jó fokozattal, 35%-a pedig közepes és elégséges osztállyal vizsgázott, a tanfolyam átlaga 3,9 volt. A hallgatók a tanfolyam elvégzéséről és az eredményes vizsgáról oklevélszerű bizonyítványt kaptak.

Az előadások módszeréről

A Nehézipari Műszaki Egyetem professzorainak közreműködése módszertani szempontból is hasznosnak bizonyult. Az egyes szakterületek kiváló ismerőinek gondosan felépített, didaktikailag is mintaszerű előadásaiából sokat tanultunk. Új, előttünk ismeretlen adatok kerültek napfényre az egyes tudománysszakok keletkezésének és történeti fejlődésének ismertetésénél.

Büszkeséggel töltötte el a tanszéki könyvtárakat Európa legelső felsőfokú bányászati tanintézetének, a selmeci akadémia híres tanárainak (*Mikovinyi Sámuel, Délius Kristóf, Péch Antal*) munkássága. A szakirodalom mai helyzetének elemzésénél pedig kiderült az is, hogy a nagynevű elődöknek méltó folytatói vannak; a bányaművelés új, analitikai módszerét meghonosító *Boktj* leningrádi akadémikus művei mellett magyar munka is van, az egyetem Kossuth-díjas professzorának, *dr. Zambó János*nak ugyanerről a tárgyról írott könyve.

Kohászatunk egyik legjobb hazai szakértője, *dr. Diószegi Dániel* professor a fém- és vaskohászat technológiájának munkasorrendjében tárgyalta az egyes folyamatok szakirodalmát. Előadásának súlypontját a hazai és külföldi kohászati folyóiratok elemzése képezte. Érdekes gyakorlati példákat említett a freibergeri főiskola tanszéki könyvtárainak dokumentációs munkásságáról. *dr. Terplán Zénó* tanszékvezető professor a világhírű magyar gépészek (*Jedlik Ányos, Bánki Donát, Jendrassik György* stb.) műveit és munkásságát méltatta retorikailag is kiváló előadásban. A jelenlegi szakirodalom tárgyalásánál az egyetemi jegyzetek fontosságát hangsúlyozta. Szerinte a jegyzet — egy-egy tanszéki munkaközösség munkája — egyenértékű az egyetemi tankönyvekkel, tehát könyvtárilag a könyvekkel azonos feldolgozást igényel. A professzorok előadásai közben módot találtak arra is, hogy konstruktív kritikájukkal az egyetemi könyvtár működését előbbre vigyék.

A könyvtári szaktárgyak előadóit gondos felkészülés jellemezte. Az előadásai óravázlatát előre bekértük, így kiküszöböltük a párhuzamosságokat. A tanfolyam záróelőadását *Jánszky Lajos*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs

Jánszky Lajos előadása a dokumentációról

Központ főigazgatója tartotta. A magyar műszaki dokumentáció kialakulásáról, jelenlegi szolgáltatásairól és a jövőjéről szóló logikus okfejtése és magyarázata megnyerte az előadásra meghívott számos professzor-vendőg tetszését.

A tanfolyamon elhangzott szakmai előadások anyagát az előadók óravázlatai alapján a miskolci Központi Könyvtár összeállította, és egyetemi jegyzethez hasonló sokszorosításban kiadta. A jegyzeteket a tanfolyam hallgatói még az elméleti időszak alatt megkapták, a vizsgára felkészüléshez jó hasznát vették. A jegyzetet elküldtük — a köztünk levő tapasztalatcsere keretében — a többi egyetemi könyvtárnak. A műszaki felsőoktatási hálózat minden tanszéki könyvtára megkapta a jegyzetet.

A tanfolyam iránt megnyilvánult érdeklődés, a vizsgaeredmények arra engednek következtetni, hogy a tárgykörök összeállítása helyes volt, az előadások színvonala megfelelt a várakozásnak. Annak ellenére, hogy a hallgatóság nem volt egységes képzettségi fokon, ez semmi zavart sem okozott; az oktatókat érdekelte a legapróbb könyvtártechnikai részlet, az adminisztrátorok sokat tanultak a tudománytörténeti részek és a tudományos felkészültséget igénylő anyag előadásából is. A Miskolcon szerzett tapasztalatokat értékesítjük a következő, Budapesten megrendezendő tanszéki könyvtárosi tanfolyamon.

A tanszéki könyvtárosok képzése e tanfolyammal megindult. Szükséges azonban, hogy a Központi Könyvtár munkatársai folyamatos instruálással is segítsék a tanszéki könyvtárosok munkáját. Gyakori munkaértekezletek tartásával, vitákkal fejlesszék tudásukat. Helyes, ha könyvtári szakelőadásokat rendeznek, esetleg a könyvtártudományi szakirodalom időszerű tanulmányait ismertetik, bővítve szakmai látókörüket.

Móra László

A CSEHSZLOVÁK SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁRAK

A szakszervezeti könyvtárakat 1945 után kezdték szervezni.

Az üzemi könyvtáraknak, majd később a Gottwald-könyvtáraknak a létrehozásával közelebb került az irodalom a dolgozókhöz és felfegyverezte őket a politikai életre, illetve a termelő munkára, és egyúttal bemutatta a szocialista építés hőseit.

1945-ben csak néhány tucat üzemi könyvtár volt.

1959-ben azonban már több mint 11 400 üzemi könyvtár működött (beleértve a fiókkönyvtárakat, a letéti könyvtárakat és a segédkönyvtárakat) 6 900 000 kötettel, 1 millió 50 000 olvasóval és 8 300 000 kölcsönzéssel.

A Központi Szakszervezeti Tanács Elnökségének legutóbbi határozatai értelmében már folyamatban vannak a könyvtári hálózat telepítésére, a könyvtárosok fizetési besorolására és a könyvtári dolgozók szakképesítésére vonatkozó intézkedések. A fő figyelmet elsősorban nagyobb könyvtári egységek kialakítására, valamint a fiókkönyvtárak és a letéti könyvtárak számszerű gyarapítására fordítják.

Az állomány nagyságát, az olvasók és a kölcsönzések számát illetően sok szakszervezeti könyvtárunk a nagy állami közművelődési könyvtárak színvonalán áll. Ezek közé tartozik például a pilzeni *Lenin Művek* szakszervezeti könyvtára, melynek állománya 40 000 kötet és 1958-ban 7000 olvasója volt, kötetforgalma pedig több mint 160 000; ilyen az *Első Brünni (Gépgyár) Könyvtára* — 20 000 kötettel, a prágai *Állami Bank Könyvtára* — 26 000 kötettel, a pilzeni vasúti csomóponti könyvtár — 13 000 kötettel és 15 fiók-, illetve 52 letéti könyvtárral.

Az 5000 kötetnél nagyobb állománnyal rendelkező könyvtárakat rendszerint főfoglalkozású könyvtáros vezeti. De sok nagy könyvtár társadalmi munkás könyvtárosok irányítása alatt áll, és igen szép eredménnyel dolgozik. Ezek közé tartozik például a Vysoké Myto-i *Karosa nemzeti vállalat könyvtára*, mely 5000 kötettel és 580 olvasóval rendelkezik; ez, a könyvtár 1958-ban 25 000 kötet kölcsönzést bonyolított le, s egyidejűleg ellátta a csoportos könyvpropaganda minden egyéb feladatát is. Jó példa többek között a brünni *Közlekedési Vállalat könyvtárának* munkája. A könyvtár 12 500 kötetes, 1250 olvasója van, és 1958-ban 42 000 kötet forgalmat bonyolított le. Még sok olyan könyvtárat sorolhatnánk fel,

Vándorkiállítás előkészítése az Állami Takarékpénztár Brünni szakszervezeti könyvtárában

mely — a társadalmi könyvtárosok önfeláldozó munkájának segítségével — igen jó eredményeket ér el. Egyik-másik társadalmi könyvtáros már 1945 óta dolgozik ebben a funkcióban.

Az az elv, hogy a könyvvel utánamegyünk az olvasónak, megköveteli, hogy kiszélesítsük a munkahelyeken, a településeken és a munkásszállásokon levő letéti és fiókkönyvtárak munkáját. Ez rendkívül fontos feladat, és ha jól értelmezzük, kellő eredményt érünk el. Így például a *Csehszlovák Államvasutaknak* Tábor városában székelő kisebb *vasúti góckönyvtára* 1954-ben több mint 2000 kötettel rendelkezett és — a letéti könyvtárak nélkül — 6000 kötetes forgalmat bonyolított le. Ez a góckönyvtár az 1955-ik év végén már 15 letéti könyvtárral rendelkezett; ez utóbbiak mindegyikében egy-egy önfeláldozó társadalmi könyvtáros dolgozott. A szóban forgó 15 vándorkönyvtár olyan forgalmat bonyolított le 1955-ben, mint annakelőtte az egész könyvtár. 1955-ben 18 000 kötetet, 1956-ban 22 000 kötetet, 1958-ban pedig 30 000 kötetet forgalmaztak. Ott ahol azelőtt a könyvek felhasználatlanul heverték és az emberek nem olvastak, ma már valamennyi jelentősebb könyvújdontság megvan a könyvtárban és a látogatók rendelkezésére áll. Hasonló sikerrel dolgozik — ugyanilyen módszerek segítségével — a Csehszlovák Államvasutak vasúti-csomóponti könyvtárainak legnagyobb része, főleg a pilzeni, a prágai és az ostravai csomóponti könyvtár.

Hasonló munkába kezdenek azoknak az üzemeknek a könyvtárai is, amelyeknek

Március, a könyv hónapja: könyvpropagandaállvány a brünni Klement Gottwald Művek szakszervezeti könyvtárában

kihelyezett munkahelyei vannak; ilyenek például az építőipari, a faipari és a mezőgazdasági üzemek. Igen öröndetes, hogy ezeknek a könyvtáraknak a száma állandóan növekszik.

Az elért eredmények ellenére azonban vannak még a szakszervezeti könyvtárak munkájában gyenge pontok is.

Sok üzemi könyvtáros szakképzettsége nem felel meg a könyvvel való foglalkozás jelentőségének és rendeltetésének. A könyvtárak állandóan növekvő feladatainak árt a könyvtári dolgozók gyakori cserélődése is. Ez, magától értetődően, megnyilvánul az egyes könyvtárak tevékenységében, és főleg a munka formális, gépies végzésében.

A jövőben különösen nagy gondot kívánunk fordítani azokra a könyvtárosokra, akik a könyvtári munkát a könyvek és az emberek iránti szeretetből végzik és e feladatot munka utáni szabadidejükben látják el. Előkészületben van a levelező oktatás megszervezése — főleg a kerületekben —, mely lehetővé teszi majd, hogy a társadalmi könyvtárosok elsajátíthassák a könyvtári alapismereteket.

Az 1955—1958-as években több mint 800 könyvtárost képeztünk ki az egyhetes, kéthetes, illetve egyhónapos tanfolyamokon. Mindinkább előtérbe lép a könyvtárosok politikai és szakmai színvonalának emeléséről való gondoskodás. Egy éven belül elő akarjuk készíteni a szakképesítési követelmények megállapítását, illetve a könyvtári technika minimumából teendő vizsga feltételeit — valamennyi könyvtáros részére. Ez azonban annyit jelent, hogy a könyvtárosok számára lehetőséget kell nyújtanunk a szükséges ismeretek elsajátítására.

A könyvtárak tulajdonképeni politikai és nevelő munkájának alaposabb vizsgálatánál arra a következtetésre jutunk,

hogy az eddigelnél sokkal nagyobb és jóval hatékonyabb eredményeket érhetünk volna el, ha a könyvvel való foglalkozást összekötöttük volna az étellel és a szocialista építés időszerű feladataival, illetve munkánkat megtisztítottuk volna a formális vonásoktól. Egyes könyvtáraink elszakadnak a szakszervezet napi problémáitól és az üzem termelési feladataitól. Sok helyen lebecsülik a könyvvel való foglalkozást és annak gyakorlati végrehajtásában szem elől tévesztik a munka politikai és eszmei hatékonyságát.

Amikor itt rámutatok a könyvtárak munkájában még meglévő gyengeségekre, nem az a szándékom, hogy érdemeiket csökkentsem. Hiba lenne viszont, ha ugyanakkor nem dicsekednék el azokkal az eredményekkel, amelyeket máris elértünk.

Miben van munkánk eredményessége? Javulás állott be a könyvállomány összetételében, emelkedett a tudományos irodalom százalékos aránya, megjavult a politikai és műszaki irodalommal való foglalkozás, az olvasók állandóan növekvő számában mind több és több a gyermek és az ifjúsági olvasó, sok a családtag és a lakosság más rétegei. Az olvasóval való foglalkozásban változatosabb formák érvényesülnek. Ilyen például a nyugdíjasok klubjában, a kórházakban való olvasás, a pártfoglalt falvakban épülő könyvtárak segítése, fokozottabb tevékenység a nyári hónapokban, a gyermekkönyvtári tanácsok létrehozása, szoros kapcsolat kialakítása az állami közművelődési és a műszaki könyvtárakkal, eredményes szemléltető agitáció, az évvégi olvasó konferenciák megtartása, az olvasókkal való foglalkozás a könyvtáron kívül, irodalmi kirándulások stb.

Oldrich Houska

A letéti rendszer problémái

A falusi könyvtárak könyvellátásának megoldása hosszú éveken át gyenge pontja volt az állami közművelődési könyvtári hálózatnak. A kezdeti erőteljes állományfejlesztés után az elégtelen költségvetési hitelek miatt az állomány további fejlesztése éppen ott maradt le, ahol az olvasók a legnagyobb számban jelentkeztek: a falusi könyvtárakban. Ezt az alábbi adatok is bizonyítják: 1958-ban megyeszékhelyünk 1 lakosára 0,81 Ft könyvbeszerzési keret jutott, ugyanakkor a falusi lakosság számára 1 lakosra számítva 0,38 Ft esett. Hasonló volt a helyzet az 1959. évben is.

A falusi könyvtárak tanácsi kezelésbe adása ezen a téren nagy változást hozott. A tanácsi községi könyvtárak költségvetési hitelei jelentősen emelkedtek, és ezen belül a könyvbeszerzési keretek is emelkedő irányzatot mutatnak. Az 1960. évi előirányzatok szerint nem ritka az olyan falusi könyvtár, ahol az 1959. évi beszerzési keret 2—4 szerese áll rendelkezésre könyvbeszerzési célokra. Ugyancsak a falusi könyvtárak állományának gyors fejlesztését célozta a központi alapokból beszerzett, és a megyénkben könyvtáranként 100—170 kötet gyarapodást jelentő könyvanyag szétoztása is.

A tanácsi kezelésbe adás során az eddig megyei, illetve járási könyvtári tulajdont képező ún. letéti könyvanyag túlnyomó részét is átadták községi tulajdonba a megyei, járási könyvtárak. A letéti raktárban ezen átadás után gyakorlatilag olyan művek maradtak csupán, melyek a letéti funkció ellátására alkalmatlanok voltak, tartalmuknál fogva elavultak, vagy a fülöspéldány raktárba valók. Ezzel egyidőben a *pénzügyi szervek* is olyan álláspontot foglaltak el, hogy a községi könyvtárak önálló könyvbeszerzése a tanácsi kezelésbe adással megvalósult, a megyei, járási könyvtáraknál tehát a községi könyvtárak további könyvellátására hiteleket előirányozni nem lehet, még letéti formában sem. Ezért örömmel üdvözljük a Művelődésügyi Minisztérium hivatalos állásfoglalását a letéti rendszer további fenntartásáról. Reméljük, ennek az állásfoglalásnak az alapján a pénzügyi szervek sem támasztanak további nehézségeket.

Erthető volt tehát, hogy egyes könyvtárak — a megfelelő anyagi alapok hiányában — kérdésesnek találták a letéti rendszer további fenntartását. Hasznos volt ezért a *Könyvtáros*-ban a letéti kérdés elvi alapjainak megvilágítása Sebestyén Géza szokott alaposságával és tisztánlátásával. Tagadhatatlan, hogy azok az

okok, melyeket cikkében a fejlődés ke rékkötőiként megnevez, fennállnak, azonban úgy érzem, hogy az okok között helyet kell kapniok az általam előbb említett tényeknek is. Meg szeretném jegyezni még azt is, hogy az általa említett itt-ott jelentkező kényelemszeretet valójában igen kevés szerepet játszik a letéti rendszer kérdéssé válásában, mert itt inkább azok a múltbéli emlékek kísértének, melyek a különböző, a letéti rendszer lényegéhez nem tartozó, sokszor feleslegesen elvégzett adminisztratív munkák (generállista, állományfelmérések, átieltározások) kapcsán jelentkeznek.

A pénzügyi szervek által végrehajtott letéti beszerzési keret-csökkentés és az adminisztrációs munka egyszerűsítésére irányuló törekvés volt az, amely bennünket arra indított, hogy a külön letéti cím- és csoportos leltárkönyvek eltörlésére irányuló javaslatunkat előterjesszük. A javaslat lényege abban áll, hogy a megyei, járási könyvtárak teljes állományát egységes eszként fogjuk fel, és ezért azt vagyoni jogi és nyilvántartási szempontból csak egy cím- és csoportos leltárkönyvben tartjuk nyilván. A letéti rendszer eltörlésének a gondolata bennünk nem merült fel, hiszen a letéti célokat szolgáló állomány a *raktári lapok* segítségével a belső raktári állományhoz hasonlóan *külön is kezelhető* és nyilvántartható. Véleményünk szerint ugyanis a külön cím- és csoportos leltárkönyveket csak az tette indokolttá, hogy a letéti anyag beszerzése régebben nem a megyei, járási könyvtárak, hanem a Népkönyvtári Központ hiteleiből történt. A jelen helyzetben ugyanis a megyei és járási könyvtárak költségvetésében egy címen, egy altételben kerül előirányzásra a könyvbeszerzési keret, és a könyvtárak maguk szabják meg azt, hogy ebből mennyit költenek helyi, illetve hálózati állományfejlesztési célokra. A vásárolt könyvanyag értéke könyveléstechnikai szempontból egy tételben jelentkezik. Az már csupán belső nyilvántartási feladat lenne, hogy 1—1 rendelőljegyzék anyagából mely könyvek kerüljenek a helyi, illetve a letéti raktárba. Javaslatunk értelmében — évi 30 jegyzéket számítva — tetemes könyvelési és adminisztrációs munka takarítható meg a letéti rendszer legkisebb sérelme nélkül. Ezzel egyidőben a Könyvtárellátónál is csökkenthető adminisztráció, mert a könyvrendelés a megyei, járási könyvtárak részéről 1 jegyzéken történhetne. Javaslatunkban szerepelt az is, hogy az összevonás után rendszeresen kölcsönözhetünk egyszerűsített könyvtárközi kölcsönzés útján a

falusi könyvtárak részére a helyi anyagból is, necsak a viszonylag csekély állománnyal és választékkal rendelkező letéti alapból.

Javaslatunkat azonban nem fogadták el, mert az illetékesek úgy látták, hogy egyes könyvtáraknál ennek végrehajtása a *letéti rendszer* elsorvadását hozná magával. A letéti rendszer elvét, mely biztosítja a kis állományú könyvtárak részére is az állomány változatosságát, feltétlenül helyesnek tartjuk. Szükséges azonban, hogy a letéti állomány fejlesztésére szolgáló összegeket a megyei, járási könyvtárak számára a pénzügyi szervek továbbra is biztosítsák.

A községi könyvtárak önállósítása még egyéb problémákat is felszínre hozott. Új igényként jelentkezett például az, hogy a községi könyvtárak állományukat egymás között kicserélhessék, illetve az egyik községben már kiolvasott könyveket más könyvtár részére átadhassák. Úgy érzem, ezt a törekvést támogatnunk kell, hiszen nincs akadálya annak, hogy a községi könyvtárak állományuk egy részét ideiglenes jelleggel egymásnak átadják. *A mosonmagyaróvári Járási Könyvtár területén például előre meghatározták a cseretársakat, és már a szerzeményezésnél úgy járnak el, hogy a két könyvtár állománya egymást kiegészítse.* Különösen jónak tartom ezt az eljárást a ritkábban keresett könyvek beszerzésénél.

A letétek cseréjével kapcsolatban — úgy érzem —, helyesebb lenne kezdetben

is az egyedi összeállítás módszerét alkalmazni. A községi könyvtárak új beszerzésű könyveiről ugyanis nem vezetünk nyilvántartást, ezért az egységcsomagok használata esetén megtörténhetik az is, hogy olyan könyveket adunk ki letétbe, melyek a községi könyvtárban már megtalálhatók. A művelődési autók révén az egyedi összeállítás lehetősége könnyen megvalósítható. A községek önálló szerzeményezése egyébként a letéti anyag beszerzését is befolyásolja. Jelenleg ugyanis az a helyzet, hogy a községi jegyzékeket átnézzük ugyan, de ezekről a központi könyvtárban nem készül nyilvántartás, tehát a párhuzamos beszerzések lehetősége fennáll.

A külterületek ellátásában mi a községi fiókok rendszerét alkalmazzuk, és ennek megfelelően a központi könyvtár állományát erősítjük meg annyira, hogy a fiókok részére letéteket tudjon adni. Természetesen a művelődési autónak a fiókok ellátásában is nagy szerepet szántunk.

A későbbi idők folyamán feltétlenül gondot fog okozni a községi könyvtárakban a raktári férőhelyek hiánya. Ezért — azt hiszem — helyes az a felfogásunk, hogy a községi könyvtárakban jelentkező fölös állomány tárolását megyei, járási szinten kell megoldani. Erre a célra a már eddig megszervezett fölőspéldányraktárakat lehetne felhasználni, melyeket alkalmassá kell tenni ezen állomány befogadására is.

Mezei György

ELŐADÁS A BRITISH MUSEUMRÓL

A Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Körében új előadássorozat kezdődött *Világhírű könyvtárak és múzeumok* címmel. Elsőnek *Horváth Tibor*, a Kelet-ázsiai Művészeti Múzeumok igazgatója ismertette a British Museumot május 12-én.

Az 1757-ben keletkezett intézmény épülete körülbelül egynégy évtizedes a mi Nemzeti Múzeumunkéval: 1823—52 közt készült, de keleti szárnyát csak 1914-ben fejezték be. Nagy olvasóterme, ahol annak idején Marx és Lenin is sokat dolgozott, eredetileg udvar volt, és csak később fedték be.

Az intézmény keretéből a természettudományi rész később különvált, ma a British Museum — a könyvtáron kívül — régészeti és néprajzi jellegű. Horváth Tibor a múzeológus szemével nézte és ismer-

tette, de így is sok inás- és könyvtörténeti szempontból fontos ritkaságokról emlékezett meg. Ilyenek: a rozetti kő, amelynek segítségével sikerült megfejteni az egyiptomi hieroglifákat, a Stein Aurél gyűjtötte keleti kéziratok, a perzsa miniatúrák, a kínai táblanyomatok stb.

Reneteg műkincs halmozódott itt össze, így kezeznek is mindent kiállítani, de a termék zsúfoltak az anyag helyszűke miatt nincs történelmi fejlődés szerint rendezve, mint a szocialista országok múzeumaiban.

A British Museumot 1834-ig csak csoportosan mutatták meg a nagyközönségnek, naponta 60, évente 13 000 embernek. A korlátozás eltörlése után az évi látogatók száma egyszerre félmillióra ugrott. A belépés díjtalan.

A kunszentmártoni járás a tanácsi kezelésbe adás után

— Falusi könyvtári problémák —

A kunszentmártoni járás Szolnok megye délnyugati csücske, 13 községében 46 000 ember él. Mezőgazdasági vidék, minden községe termelősövetkezeti falu. 1959 októberéig a járási könyvtáron kívül egy községben — Öcsödön — dolgozott hivatásos könyvtáros, 11 faluban a járási könyvtár letéti könyvtárakat tartott fenn. 1960. februárjáig minden községben a helyi tanács kezelésébe került a könyvtár. A fentiek előrebocsátása után nézzük meg, hogy milyen hatása volt a tanácsi kezelésbe adásnak, hol tartanak most a falusi könyvtárak?

Több pénz jut könyvre, könyvtári célokra

A 11 letéti könyvtár könyvellátására 1958-ban 20 000, 1959-ben 17 000 forintot fordított a járási könyvtár. A 11 község 1960-tól évente 38 800 forintért vásárol könyvet, az emelkedés tehát kb. száz százalékos. A községek átlag 11 000 forintot állítottak be költségvetésükbe a „Könyvtári célok” címen. 1959 végén a 11 letéti könyvtárban 5940 kötet volt. A községeknek való átadáskor a megyei könyvtár 3000 kötet könyvvel és a legszükségesebb bütorzattal sietett az önálló köztárak segítségére. A községesítéssel a könyvtárak gazdaságilag határozottan nyertek.

Nemcsak gazdasági haszonnal jár az intézményesítés

A legtöbb községi tanács azelőtt a járási könyvtár szervének, „idegen” intézménynek tekintette a könyvtárat. Most más a helyzet. A mi költségvetésünkben van, a miénk, nézzük meg, mire adjuk a pénzt! — ez az elv kimondatlanul is érvényesül. A könyvtárakat bevitték a művelődési otthonokba. Ahol nem lehetett — Nagyréven, Tiszazucon nincsen művelődési otthon —, ott alkalmasabb helyet kerestek neki. Csépdán kitették a söntést, bekerült helyébe a könyvtár. Három község — Tiszasas, Szelevény, Inoka — 10 000 forintot adott községfejlesztési alapról könyvvásárlásra. A könyvbeszerezési keretet mindenütt teljes egészében a Könyvtárellátónál kötötték le. Májusig a községi tanácsok vb-ülésein megvitták a könyvtárak munkáját. Sajnos, vannak még dolgok, amikre a helyi tanács figyelmé nem terjed ki. Több községben a

falusi vezetői nem tagjai a könyvtárnak, nem keresik fel a könyvtárost munka közben. Cibakháza, Csépa, Tiszasas nem rendelt könyvet ebben az évben, Szelevény is csak egyszer (a járási könyvtár kihagyásával közvetlenül a Könyvtárellátóhoz küldte a rendelést), a cserkeszőli könyvtáros helyett a járási könyvtár készítette el a megrendelést. Három helyen nem vezeték a munkanaplót, s így a negyedévi jelentést találmokra állítják össze. Cserkeszőlön lehetetlen helyen van a könyvtár, de ez nem ok arra, hogy lisztet, fürdőkádát és egyébeket tartsanak benne.

A községi könyvtár tartalmi munkája

A szóbanforgó 11 községnek hozzávetőleg 30 000 lakosa van, ebből 2222 a könyvtárak tagja. A 2222 olvasó megoszlása kor szerint: 14 éven aluli 1015, 14—18 éves 354, 18 éven felüli 853. A körülbelül 20 000 felnőtt közül csak 853 a könyvtárak olvasója! Es ne vigasztaljuk magunkat azzal, hogy nem kölcsönzik, hanem veszik a könyvet. A múlthoz képest óriásira nőtt a könyvkiadás és könyvforgalom, de ebben elég kicsi — legalábbis a mi vidékünkön — a parasztság részesedése.

Főleg gyerekek az olvasók, a mégis olvasó felnőttek mesét, könnyű szórakoztató történeteket, *Jókait, Mikszáthot*, ezeknél jóval kisebb mértékben *Móriczot*, no meg egy két mai művet keresnek. A mezőgazdasági és egyéb ismeretterjesztő művek forgalma jelentéktelen.

Kevés a könyv, ami van, azt már elolvasták? — Aligha! Az átlagolvasó neki-gyűrűközhet a szekrényben levő 800—1200 könyvnek, évekre van olvasnivalója.

Nem érdekli az embereket az irodalom? — A rádió, újság, televízió és a kalendárium népszerűsége ennek is el-
lentmond.

Az állomány összetételében lenne a hiba? — Itt-ott a kellesténél több a politikai mű, de az állomány zöme a legjobb magyar és külföldi szépirodalomból áll.

A gyenge eredmény főokát a könyvtári propagandamunka szinte teljes hiányában látom. Elemi kötelezettség, hogy a könyvtáros szembetűnően írja, hol is van a könyvtár, és mikor lehet ott könyvet kapni, sőt — uram bocsá! — olvasni. Az italboltot, fűszerüzletet, mozit keresik az emberek, mégis szembetűnő feliratok

jelzik a helyét. Nem így a községi könyvtárakét. Jelentéktelen kis táblák (még ilyenek sem mindenütt), és rajtuk csak a legkritikább esetben van feltüntetve a kölcsönzés ideje. Tudják az emberek úgylis, hol a könyvtár! — legyintenek a „helyi viszonyok” ismerői.

A falusi könyvtáros munkája abból áll, hogy kinyitja a fűtetlen helyiségben álló szekrényeket, és várja az olvasókat. Azok — jobb esetben — jönnek, fázósan válogatnak, és elsietnek.

Milyen más lenne, ha a könyvtárszobában néhány terített asztal várna az olvasókat, képeslapokkal, egy-két napilappal; duruzsolna a kályha, esetleg halkán szólna a majd minden művelődési házban található rádió is. Plakát, táblák, kis kiállítás az új könyvekből. Egy egyszerű parasztasszony-könyvtáros csomagolópapírra ragasztotta az új könyvek borítólapjait, és kitette a földműveszövetkezet kirakatába, a másik a helyiség falát borítja be velük. Unikumként emlegetnek egy könyvtárost, aki kölcsönzés közben felhívja a figyelmet a jó művekre, mesél belőlük. Más propaganda nincs. Nem keresik, kutatják, hogyan lehetne több felhívást vonzani a könyvtárba, belenyugodnak, hogy kevés. Könyvismeretetés? 1960 első negyedében 12 volt a járásban. Hol és mikor? Ezt előre nem lehetett tudni, a községek ismeretterjesztő terveiben egyetlen egy sem szerepelt. Utólag jelentették, hogy voltak. Az ismeretterjesztés alig-alig támogatja az olvasómozgalmat. Irodalmi előadások csak elvétve voltak, az egyéb tárgyú előadásoknál legtöbbször elmulasztották népszerűsíteni a tárgyba vágó irodalmat (élszáz többek között azt is meg kellett volna néznie az

előadóknak, hogy mi van meg a községi könyvtárban).

A tiszteletdíj problémája

Az egységesen 100 Ft tiszteletdíj bevezetése csalódást okozott. Nem veszi figyelembe sem a községek lélekszámát, sem az állományt, az olvasók számát vagy az évi forgalmat. Mindenestre, kevesebb nem lett a tiszteletdíj. 1959 II. negyedében összesen 3130 forintot kapott a 11 letéti könyvtáros, most pedig rendszeresen 3300-at. A tiszteletdíj változatlan, a munka több. Mert hozzájárul a leltározás, szerzeményezés, bonyolultabb statisztikát kell vezetni. A díjazásban jelentkező egyenlődsi nem ösztönző. Helyesebb lenne úgy módosítani a rendelkezést, hogy a tiszteletdíjak egy összegben a járási tanácsnál maradnának, és a tanács az adottságok és a teljesítmények figyelembevételével osztaná szét havonta a keretet. A könyvtárosok nagy többsége lelkiismeretesen megdolgozik a tiszteletdíjért, de ez — legalábbis ebben a járásban — nem elég. Komoly, nagy horderejű társadalmi munkának kellene tekinteni a könyvtárosi munkát, amelyre — függetlenül a díjazástól — jelentős időt kell rááldozni, s akkor a jelenlegi körülmények között is, szinte csodákat lehetne művelni.

A községi kezelésbe adás gazdaságilag megerősítette a volt letéti könyvtárakat. A községi könyvtárak tartalmi munkáján, munkamódszerein azonban sürgősen javítani kell, tarthatatlan helyzet, hogy 11 község felnőtt lakosságából csak 853 beírt olvasó legyen.

Szabó Ernő

MEDOSZ KÖNYVTÁROS TALÁLKOZÓ

A MEDOSZ kulturális osztálya június 3-án, a szakszervezet budapesti székházában országos könyvtáros tanácskozást rendezett. A tanácskozásra az ország minden részéből több mint 100 könyvtáros jött össze.

A bevezető előadás ismertette könyvtárügyünk, és ezen belül a MEDOSZ könyvtárak jelenlegi helyzetét. Megállapította, hogy a szakszervezet könyvtárai között télen lezajlott versenymozgalm eredményesen segítette elő olvasómozgalmunk fejlődését. Ennek nyomán mintegy tízezer új olvasóval bővült a MEDOSZ könyvtárak olvasótábora, az összes dolgozók számához viszonyított olvasói létszám pedig elérte a 25,1%-ot.

A vitaindító előadás, majd az azt követő felszólalások egyöntetűen a könyvtárosok nem kielégítő képzettségében, a propagandamunka sematikus voltában és az adminisztráció gyeségében látták a MEDOSZ könyvtárak munkájának sebezhető pontjait. A könyvtárosok részéről több hasznos javaslat is elhangzott, így például könyvtári tanácsok létrehozásáról, az agitációs anyag központi kibocsátásáról.

A felvetett javaslatok közül több meg is valósul a közeljövőben. A MEDOSZ központ tervbe vette útmutató kiadását is: ez főleg a módszertani munkában nyújt majd segítséget a könyvtárosoknak. Több és színvonalasabb megyei továbbképzési lehetőség megteremtése is szerepel a tervekben.

A tanácskozáson több felszólalás hangzott el az irodalmi szaklapok, elsősorban a „Könyvtáros” előfizetésének fontosságáról. A szerzeményezéssel kapcsolatban felmerült vitás kérdésekre az ÁKV Könyvtárellátó Osztályának jelenlevő képviselője válaszolt.

A jól sikerült tanácskozás után került sor a könyvtárak között meghirdetett verseny nyilvános értékelésére és a jutalmak kiosztására. A MEDOSZ Elnökség vándorzászlóját az első helyezést elért Bajai Állami Gazdaság könyvtára nyerte el. A MEDOSZ Központ és a Megyei Bizottságok összesen 33 könyvtárost részesítettek jó munkájáért értékes könyv- és tárgyjutalomban. (A versenyről a Könyvtáros 1960. évi 6. száma részletesen beszámolt.)

Az ismeretterjesztő irodalom népszerűsítése a zirci járási könyvtárban

Az ismeretterjesztő könyvek népszerűsítését többször megvitattuk megyei értekezleteink alkalmával. Azóta próbálgatuk is a módszereket, de az útleírasi irodalom kivételével nem sikerült tartós eredményeket elérni.

1960 márciusában azonban sikerült fordulatot elérni ezen a téren. A jobb eredmények elérése az időszerű eseményekhez kapcsolódó könyvek kiállításával kezdődött. Könyvtárhelyiségünknek szép kirakati ablaka van, ezt az általunk ajánlott művekből hetenként szoktuk átrendezni. (Ha szükség van rá gyakrabban is.) Egy alkalommal a kiállítás anyagának válogatása közben, abban az időben, mikor az újságok az agadiri földrengésről írtak, kezembe akadt egy könyv a földrengésekről. Vele együtt kiállítottam hét hozzá társítható témájú könyvet, egy részük a *Természettudományos Kis-könyvtár* sorozatból való. Cím szerint a következőket: *Gorskov* A földrengések; *Zavarickája* Vulkanok; *Bublejnyikov* Pusztító jelenségek a természetben; *Bublejnyikov* Mesél a Föld; *Szudbotyin* A Föld keletkezése és kora; *Bogorov* Tengerek és óceánok; *Világatlasz*.

Kíváncsian figyeltem és vártam. Könyvtárunk 1956-ban létesült, s azóta állományunkban vannak a fenti könyvek, amelyek közül régebben kettőt kikölcsönöztek egy-egy esetben, de a többi négyet senki sem olvasta el. Ezen a délutánon az összes kiállított könyvet kivették, a *Világatlaszt* pedig 8 olvasó nézte meg.

Ezekután új kiállítást kellett készítenem. Községünkben influenza-járvány lévén, összeválogattam több könyvet a 610-es szakból, s kiállítottuk az alábbi könyveket: *Arató* Harc a járványok ellen; Fertőző gyermekbetegségek; *Tompa—Fülöp* Helyes táplálkozás, egészséges gyerekek; *Egészséges és beteg gyerekek*; *Dr. Bäder* A dolgozó nő orvosi szemmel; *Szendei* Korunk betegsége a magas vérnyomás;

Szendei Miért káros az elhízás?; *Wald* Küzdelem a rák ellen.

A kiállított könyvek közül két kölcsönzési nap alatt 6 könyvet elvitték. Két új olvasó pedig éppen azért iratkozott be, hogy a kiállított könyvek közül kölcsönözhesse.

Így gyakran kellett újabb és újabb könyveket összeszednünk és kiállítanunk. Megpróbáltuk, hogy a többi szakcsoportból is rendezzünk kiállításokat ezzel a módszerrel. A 700-as szakból például az alábbi zenei könyveket próbáltuk népszerűsíteni: *Káldor* A magyar zene fejlődése; *Keszler* Zenei alapismeretek; *Csikvári* Zenei kis tükör; *Adám* A muzsikáról; *Békefi* Bakonyi népdalok; *Szegő* Bartók Béla, a népdalkutató.

A kiállított könyvekből csak három nap múlva vittek el 1 db-ot. De a sikertelenség után sem hagytuk abba a kísérletezést. Újabb kiállítást készítettünk az olvasóinkhoz közelebb álló, sporttal foglalkozó könyvekből. A kiállított 8 könyv közül ötöt aznap elvitték.

Bevált ez az eljárás az ideológiai és politikai könyvek kölcsönzésével kapcsolatban is. Március hónapban a kikölcsönzött ismeretterjesztő könyveknek majdnem fele ideológiai és politikai mű volt.

Korábban is propagáltuk ismeretterjesztő könyveinket, de akkor 3—4 különböző témájú ismeretterjesztő könyvet állítottunk ki. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy egy tárgykörből és a tárgyhoz tartozó rokon témakörből sokkal nagyobb eredményeket lehet elérni, különösen, ha valamilyen időszerű eseményhez kapcsoljuk a kiállítást. Ennek a módszernek az alkalmazása ismeretterjesztő könyveink forgalmát szépen felemelte. Márciusban és áprilisban 14,5, illetve 15,8% esik az összes forgalomból az ismeretterjesztő irodalomra, ez az arány az elmúlt évekhez viszonyítva lényeges emelkedést mutat:

	1958	1959	1960	1960. év (az 1958. év %-ában)
	az ismeretterjesztő irodalom kölcsönzése az összes olvasott irodalom %-ában			
március	8,1	10,7	14,5	179,0
április	7,9	12,5	15,8	200,0

Módszerünket azokban a könyvtárakban is alkalmazni lehet, ahol nem rendelkeznek kirakati ablakkal, hiszen belső kiállítási állványokkal csaknem az összes könyvtárunk rendelkezik. Más köz-

művelődési könyvtárakban, ahol jobb és frissebb anyag áll rendelkezésre, bizonyára még nagyobb eredményeket lehet elérni, mint nálunk sikerült.

Köszegi Miklósné

„...TÖBB MUNKA, DE NAGYOBB EREDMÉNY...”

— Az anygalföldi Szabó Ervin Könyvtár kísérlete a válogatópolccal —

A korszerű könyvtári munkának sokat vitatott, de ma már beigazoltan egyik legfejlettebb módszere a szabadpolc-rendszer. Könyvtárunk, a XIII. ker. 19. sz. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1960. februárjában kb. 500—600 kötet ismeretterjesztő és kb. 1200 szépirodalmi művel — összállományának kb 10%-ával — válogató polcot állított fel.

Az anyag elrendezése

A válogatópolcra helyezendő könyvanyag összeállításában a főszempont a sokrétűség volt. A szépirodalmi műveket három csoportba soroltuk betűrendes elhelyezésben: 1. költemények, 2, színművek, 3. regények, elbeszélések.

Az ismeretterjesztő műveket a többi válogatópolcos Szabó Ervin fiókok rendszerezéséhez hasonlóan az alábbi főcsoportok szerint állítottuk össze:

1. *Mi történt a nagyvilágban? (Ide soroljuk a politikai, társadalomtudományi, filozófiai műveket.)*

2. *A természet titkai. Fizikai, kémiai, állattani stb. művek.*

3. *Technika.*

4. *Színház, film.*

5. *Művészet. Képzőművészeti könyvek.*

6. *Foto-Sport.*

7. *Zene.*

8. *Irodalmi tájékoztató. Életrajzok, irodalomtörténet.*

9. *Történelem.*

10. *Házunk tája. Háztartás, kézimunka, kozmetika, lakberendezés, népszerű orvosi könyvek, gyermeknevelés.*

11. *Útirajzok.*

A felsoroltakon kívül külön ajánlópolcokon népszerűsítjük az új könyveket és a serdülő korosztálynak való irodalmat.

Külön polcon tartjuk az idősebb kérdésekkel foglalkozó irodalmat is. Legutóbb például a hazánk felszabadulásával foglalkozó könyveket raktuk ide.

Néhány érdekes tapasztalat

Néhány gyakorlati probléma már kezdetben jelentkezett. Legelőször is renge-

teg piszkos, rongált könyv van a könyvtárakban, melyeket eleinte szegyeültünk kitenni. (Most már kényszerűségből kevésbé vagyunk igényesek.) Ebből az következik, hogy a szabadpolcos kölcsönzésnél az állomány külsejére, általános ellenőrzésére és időben való kötetelésére nagyobb gondot kell fordítani. Ez mind esztétikai, mind gyakorlati szempontból fontos követelmény. A műanyag borítás bevezetése égetően szükségessé vált, mivel ez — bár kezdetben többletkiadással jár — lényegesen meghosszabítja a könyvek élettartamát. Előnyös a könyvek gerincén jól látható és olvasható felírás, a könyvtáros és az olvasó jobb tájékozódása érdekében.

Központilag kellene elkészíttetni az egyes témákat, illetve a szépirodalomban az egyes betűket elválasztó, feltűnő, képes (illetve a megfelelő betűt, szákszámot tartalmazó) jelző táblákat, tömböket. Ezek feltétlenül szükségesek az olvasó tájékozódásához. Gyakori eset a könyvek rossz helyre való visszarakása, ennek elkerülésére „lovacska” használatát vetjük tervbe. A „lovacska” zsinegen, függő, képpel illusztrált kartonlap, amelyet az olvasó a kihúzott könyv helyébe dug, hogy a könyvet az eredeti helyére tehesse vissza. Az olvasók útbaigazítására módszertani táblákat is kell készíteni. hogy a könyvek kiadásáról és visszavételéről tájékoztassuk őket.

Érdekes tapasztalat, hogy a szemmagasságban elhelyezett könyvek, témakörök forgalma erősebb, mint a magasabban, vagy alacsonyabban elhelyezett műveké. A szépirodalomban pedig az A-tól F-ig elhelyezett könyvek sokkal kelendőbbek, mint a többi. Ebből az a következtetés vonható le, hogy előnyös az időnkénti átrendezés, a változatosabb elhelyezés. Olyan témakörök helyezendők „jó” helyre, melyeket a többenél jobban akarunk népszerűsíteni. Másrészt ügyeljenek, hogy az olvasók egy része nem természetesen keres egy-egy író, hanem a válogatás kezdetén talált műveket kikölcsönzi, nem néz alaposan körül.

Ne hagyjuk magára az olvasót

Megfigyeltük, hogy az olvasók zöme eleinte megijed, ha magára hagyjuk. (Még abban az esetben is, ha nincs speciális kívánsága.) Igényt tart a könyvtáros segítségére, tanácsára, az eligazodás

megkönnyítésére. Akiik önállóan választják ki könyveiket, azok is gyakran megkérdezik egy-egy műről a véleményünket. Különösen az úgynevezett serdülő korosztálynál kell a könyvtárosnak a lehető legtöbb időt fordítania a fiatal olvasó útbaigazítására, mert ez az idő többszörösen megtérül.

Zárt kölcsönzésnél is elengedhetetlen volt a könyvtáros jó felkészültsége és tájékozottsága, de ez itt még nélkülözhetetlenebb, mert a polcok között jár-kálva pillanatonként kell felvilágosítást, útbaigazítást adnia. Könyvtárunkban egymás tájékoztatása érdekében a beérkezett új könyveket felosztjuk a munkatársak között, és a könyvek elolvasása után mindenki ismerteti az általa elolvasott könyveket. Az Állami könyvterjesztő annotált jegyzékét „Legújabb szépirodalmi-” és „Legújabb ismeretterjesztő könyveink” címmel katalógusnak dolgozzuk fel, így annotált katalógust is tudunk olvasóinknak adni. Történelmi és életrajzi regényeinkről szintén annotált katalógusunk van, ez az olvasót és a könyvtárost egyaránt segíti.

Nálunk, ahol a forgalom a fővárosi kerületi könyvtárak közti összehasonlításban közepesnek tekinthető (havi átlag 3000 kölcsönző, 10 500 kötetet kölcsönöz a felnőttek könyvtárában), úgy szerveztük meg a munkát, hogy az egyik könyvtáros visszaveszi, a másik kiadja a könyveket, a harmadik pedig az olvasók között segít és feltölti a polcokat a visszaérkezett könyvekkel. Természetesen egy kölcsönzési napon is cserélődhetnek a szerepek a könyvtárosok között.

Kell-e a katalógus?

A katalógust aránylag kevesen veszik igénybe, de érdekes, hogy ez a szám a válogatópolc bevezetése után viszonylag emelkedett. Tapasztalataink szerint a szabadpolc nem csökkenti a katalógus szerepét, hanem még erőteljesebben sarkall a különböző katalógusok kiépítésére. A szépirodalomnál sok esetben mutatkozik igény a témaszerinti csoportosításra. Például történelmi, humoros, fantasztikus regényeket keresnek. Véleményünk szerint a szépirodalmi anyagban a téma szerinti raktározás több hátrányt és veszélyt rejtene magában. (Pl. néhány regény, sokrétű témájánál fogva több helyre is besorolható volna; leszűkülne az olvasók válogatási, érdeklődési köre is.) Viszont a téma szerinti válogatást elősegítenék az ajánló jellegű tematikálógusok, itt nagyon jól felhasználhatja a könyvtáros a különböző bibliográfiákat is.

Olvasóink azt tapasztalhatták, hogy általában a népszerű formában megírt ismeretterjesztő művek és az ismertebb szépirodalmi művek vannak a polcokon. A sajátos érdeklődési körbe tartozó, a szakmák bizonyos ágát érintő v. egyedi műveket keresők tehát továbbra is igénybe veszik a katalógust. Sőt a szabadpolcon elhelyezett ismeretterjesztő művek más rokonművek iránt is felkeltik az olvasó érdeklődését, ennek következtében az is igénybe veszi a szakkatalógust, aki esetleg eddig nem forgatta azt.

A szabad válogatás előnyei

Könyvtárunk munkáskörületben van, az a célunk, hogy művelt embereket neveljünk. Ennek a célnak egyik legjobb eszköze a szabadpolc-rendszer. Bár olvasóink közül sokan, különösen a nők, eleinte elveszettnek érezték magukat a polcok előtt, ez a tanácstalanság szinte napok alatt észrevehetően enyhült. Bár a könyvtáros ott van az olvasók között, nem mindig tud mindegyikkel egyszerre foglalkozni, így az olvasó eddigi olvasmányaira támaszkodva elindul a polcok között, és ismert és szeretett írói könyveit keresi. A kör egyre tágul, mindig több olyan író lesz, akit megismer, írók neveivel találkozik a polcok mellett körbejárva, kap egy bizonyos irodalomismereti tájékozottságot és így önállóságot is. Itt meg kell jegyeznünk, hogy általában a férfiak hamarabb elfogadták, megértették az új kölcsönzési forma lényegét, könnyebben tájékozódnak, önállóbbak — még az idősebbek is —, fogékonnyabbak az új iránt és kevesebb bennük az előítélet.

A zárt kölcsönzés esetében az ajánlásnál többé-kevésbé a könyvtáros ízlése szabta meg az olvasó által kivitt könyvek összetételét. Itt szabadon érvényesülhet az olvasó egyéni ízlése, és függetlenebbnek érezheti magát a válogatásnál. Olyan írók kerülnek az olvasó elé, akik nem érdemelték meg a feledést. Az olvasó érdeklődése esetleg újabb területekre irányul az ügyesen csoportosított ismeretterjesztő anyag kézbevételeivel.

A szabadpolcos kölcsönzés lerövidíti a várakozás idejét, nem kell az olvasónak hosszú ideig sorbaállnia, míg végre sorra kerül és a könyvtáros tud vele foglalkozni. Most az olvasó esetleg sokkal több időt tölt a könyvtárban, de ezt az időt semmi esetre sem érzi elveszettnek.

Ez a kölcsönzési forma talán több munkát ró a könyvtárosra, és nagyobb szellemi összpontosítást követel, de az a könyvtáros, akiben hivatástudat él, szívesen vállalja ezt a többletmunkát, mert

több eredményt érhet el az új módszerrel. Munkájával hathatósabban segítheti elő, hogy minél több olvasó ismerje meg ko-

runk haladó világnézetét, és igényesebbé váljék.

Sugár Ágnes és Tóth Dezsőné

A SZERKESZTŐ MEGJEGYZÉSE: Örvendetes dolog, hogy ma már könyvtársaink nem elégszenek meg a szabadpolc előnyeinek bizonygatásával, hanem annak olvasószolgálati problémáival is foglalkoznak. A cikkben felvetett kérdések igen érdekesek, különösen az állomány csoportosításával foglalkozó rész. Eppen ezért joggal kérdezzhetjük, hogy ha a könyvtáros ennnyire látja a szabadpolcrendszer előnyeit, miért helyez csak 1700 kötetet a szabadpolcra. Miért nem az egész állományt? Ha csak a könyvek 10%-a van az olvasó előtt, joggal érezhet bizalmatlanságot a könyvtárossal szemben. Miért nem juthat közvetlenül az állomány többi részéhez is? Az említett könyvmennyiség ahhoz sem elegendő, hogy belőle megnyugtató módon vonjunk le következtetéseket arra, hogy az egyes könyvcsoportok különböző elhelyezésének, illetve sorrendjének milyen a hatása az igénybevételre.

Végül egy terminológiai megjegyzésünk is van. Miért válogatópolc és miért nem szabadpolc? Ha az olvasó maga közvetlenül szabadon jut a könyvekhez, ez a magyar szóhasználatban szabadpolc rendszerű kölcsönzés. Nem a kizárólagos könyvek mennyisége határozza meg, hogy mely esetben beszélünk szabadpolcos kölcsönzésről, hanem maga a kölcsönzési rendszer.

ESEMÉNYNAPTÁR

1930. SZEPTEMBER 1-ÉN ZAJLOTT LE A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI IDŐSZAK LEGNAGYOBB BUDAPESTI FORRADALMI MUNKÁSMEGMOZDULÁSA

1945. SZEPTEMBER 2-ÁN KIÁLTOTTÁK KI A VIETNAMEI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁGOT

SZEPTEMBER 6. BÁNYÁSZNAP

SZEPTEMBER 9. A BOLGÁR NÉPKÖZTÁRSASÁG NEMZETI ÜNNEPE

1860. SZEPTEMBER 20. SZÜL. RÁKOSI VIKTOR ÍRÓ

Rákosi Viktor Munkái. 1—20 k. Bp. Révai, 1903—1911. —: Amikor még jókedvűek voltunk. Bp. Révai [190?] 253 old., —: Rejtett zugok. Bp. Révai, 1911. 320 old., —: Beszède a ceglédi Kossuth-ünnepen. 1889. augusztus 25-ikén. Bp. Rudnyánszky Ny. 1889. 7 old. (Politikai röpiratok, 197), —: Őszi termés. Bp. Révai. 1911. 328 old., —: Ben Travers története. Bp. Grill (192?) 296 old., —: Elnémult harangok. Bp. Révai (1927) 349 old., —: Llagosztá titka. Bp. Franklin, [1923] 142 old., —: Korhadtt fakeszesztek. Bp. Révai, 1935. 345 old., —: Palozsnaky Tamás, a nagyerejű kántor és egyéb elbeszélések. Bp. Athenaeum, 1918. 194 old., —: Magyar Iliász. Bp. Révai, 1922. 294 old., Sipulusz [—]: Guttmán, a csörgőkigyó. Bp. Magvető, 1957. 357 old. (Vidám könyvek), —: Új fakeszesztek, Bp. Révai, 1917. IV. 221 old., Sipulusz vidám elbeszélései. Bp. Révai, [1943] 93 old. (Regénykönyvtár), —: Téli regé. Bp. Singer és Wolfner, [1920] 144 old. (Egyetemes regénytár, VIII/10).

Farkas Olga: —. Bp. (Szerző) 1929. 16 old., Kovács Sándor: —. 1860—1923. Dissz. Bp.—Győr. Mercur Ny. 1934. 57 old. Bibliográfiával.

SZEPTEMBER 22-ÉN TÖLTI BE 75. ÉLETÉVÉT BENEDEK MARCELL

Benedek Marcell: A vulkán. Egy nemzedék regénye. Bp. Bíró [1918] 333 old., —: Zola. Bp. Főv. Könyv- és Lapk. [1921] 31 old. (A kultúra nagyjai, 4). —: Ady brevium. 1—2 k. Bp. Dante [192?], —: Délsziget, avagy a magyar irodalom története. Bp. Új Idők, 1948. 304 old., —: France brevium. Bp. Dante [192?] 272 old., —: Az olvasás művészete. Bp. Bibliotheca, 1957. 390 old., —: A francia irodalom. Bp. Athenaeum (1928) 563 old., —: A francia regény a XIX. században. Bp. Ethika. 1921. 129 old. (Ethika kvttár, 3), —: Az irodalmi műveltség könyve. Kolozsvár. Józsa Béla Athenaeum, [194?] 406 old., —: Irodalom-esztétika. Bp. Franklin, 1936. 175 old. (Kultúra és tudomány), —: Királyság és köztársaság. Bp. 1919. —: A magyar nemzet története a költők dalaiban. Bp. Franklin, 1915. 220 old., —: A modern magyar irodalom. Bp. Béta, 1924. 121 old. (Mindent tudok kvttár, 11). —: Pokoljáró Tar Lőrinc. Regény. Bp. Dick [1921] 190 old., —: Tégy, amit akarsz. Regény. Bp. Dante [1932] 255 old., —: Victor Hugo. Bp. Franklin, 1912. 448 old., —: Nemzeti érzés. Bp. Vajna és Bokor. 1948. 48 old. (Balassa kvttár, 5), —: A nép a francia irodalomban. Bp. (Akad. Ny.) 1958 (Kiny. a Filológiai Közöny 1958. 3—4. számából), —: Shakespeare. Bp. Bibliotheca, 1957. 415 old., —: A bálvány. Regény. Bp. Új Idők, 1948. 204 old., —: Benedek Elek. Bp. 1955. 24 old. (Kiny. az Irodalomtört. Közl. 1955. 1. számából), —: Először életemben. Bp. Bp. Magvető, 1957. 266 old.

SZEPTEMBER 29. A MAGYAR NÉPHADSEREG NAPJA

KÖNYVTÁRI MUNKA — KÖNYVTÁROS HIVATÁS

„CIGÁNYKÖNYVTÁR”

A *Könyvtáros* 1959 decemberi száma beszámolt a bicskei „cigánykönyvtár” megnyitásáról. Bicskén, a járási könyvtártól meglehetősen távol és meglehetősen kedvezőtlen szociális körülmények között kb. 800 cigány lakos él. A férfiak többsége ma már rendszeresen dolgozik, legtöbbször tatabányai vagy budapesti üzemekben. Az asszonyok a sok gyerek miatt nem nagyon mozdulhatnak ki hazulról. Telepükön, az ún. Péróban, az alsó három osztály részére külön iskola van, a nagyobbak a bicskei központi általános iskolába járnak be. Mint a cigánytelepeken általában, eddig semmiféle művelődési lehetőség sem állt az itt lakók rendelkezésére. Ezen szeretnénk volna változtatni. Tudtuk, hogy elszigetelt kíséreltetl nem érhetünk el komoly eredményt. A könyvtári munka megindításával egyidejűleg igyekeztünk a népművelés minden rendelkezésre álló fegyverét felhasználni: megindultak a diafilmetvetések, a művelődési autó felhasználásával ismeretterjesztő filmeket vetítettünk, megkezdődött a rendszeres ismeretterjesztő, elsősorban az egészségügyi felvilágosító tevékenység. Létrejött a KISZ-szervezet, amely aztán összefogta a művelődésre legszomjasabb és legfogékonyabb 15—25 éves fiatalokat. A járási művelődési otthon és Kiss László énektanár áldozatkész munkája segítségével megalakult cigány énekkar a KISZ Felszabadulási Kulturális Seregszemléjén járásunk legjobb kórusának bizonyult.

Vállalkozásunkról rengetegen próbáltak meg lebeszélni. Sokaknak az volt a meggyőződése, hogy „a cigányokkal nem érdemes foglalkozni”. Erre azt válaszoltuk, hogy nem számíthatunk a cigányok öntudatosodására, felemelkedésére, ha még a művelődés elemi lehetőségeit sem adjuk meg nekik. Mások egyszerűen kinevették bennünket, mert azt tartották, hogy az új fiókkönyvtár könyvei közül alig egy-kettő marad meg tavaszig. Mi magunk is aggódtunk az állományért, mert tudtuk, a legtöbb családnak olyanok a lakásviszonyai, hogy mind az otthoni olvasás, mind a könyveknek a kisebb gyerekek elől való elrakása nehézségekbe ütközik. Ennek ellenére úgy éreztük, hogy vállalnunk kell ezt a kockázatot.

Nemcsak azért tartottuk szükségesnek a külön cigánytelepi fiókkönyvtár felállítását, mert a járási könyvtár messze esik, hanem elsősorban azért, mert felnőtt kölcsönzönk anyagában egyelőre kevés kedvükre való könyvet találhatnak a cigány olvasók. Ez országos nehézség. Egyre több járási, sőt nagyobb községi

könyvtárban választják külön a felnőtt és az ifjúsági könyvtárat és a kölcsönzési időt. Ez ésszerű, helyes törekvés. Mivel azonban a cigány fiatalok és felnőttek csak most kezdenek olvasni, természetesen, hogy elsősorban meséskönyvek iránt érdeklődnek. A felnőtt részlegben alig-alig találunk, az amúgy is kevés könyvvel rendelkező ifjúsági részlegből pedig nem szívesen adnak ki nekik a könyvtárosok. Általában helytelen a cigányok „különválasztása”, külön „cigányiskolák” stb. felállítása. Könyvtárilag azonban éppen az előzőek alapján átmenetileg indokolt.

Tavaly novemberben részben saját anyagunkból, részben a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár ajándékából 181 kötetet vittünk ki a Bihari úti általános iskolában felállított fiókkönyvtárba. Az állomány összetételét jórészt a várható igények szabták meg, arra törekedtünk azonban, hogy ne csak azt adjuk, amit cigány olvasóink pillanatnyilag szeretnének, hanem azt is, amit „kellene, hogy szeressenek”. Így — mint ahogy minden kis kötetszámú fiókkönyvtárban kívánatos — maga a tervszerűen válogatott állomány is nevel, meghatározza a fejlődés irányát. A kezdő állomány összetétele a következő volt:

Társadalmi-politikai

7 kötet (ebből 5 kötet a 390-es szakba tartozó népmese).

Technika

1 kötet (háztartási tanácsadó).

Egyéb ismeretterjesztő

4 kötet (természettudományos és útleírás).

Felnőtt szépirodalom

77 kötet (magyar klasszikus	32 kötet,
új magyar	14 kötet,
külföldi klasszikus	11 kötet,
szovjet	17 kötet,
népi demokratikus	2 kötet,
egyéb	1 kötet)

Felnőtt irodalom összesen: 89 kötet.

Ifjúsági ismeretterjesztő 3 kötet

Ifjúsági regény 47 kötet

Mese 42 kötet.

Ifjúsági irodalom összesen: 92 kötet.

Az érdeklődés felülmúlta várakozásunkat. A kevés könyv arra kényszerített, hogy általános iskolai tanulónak ne kölcsönözzünk. Részükre az iskolai könyvtárak és a járási könyvtár ifjúsági részlege — nem messze a központi általános iskolától — természetesen továbbra is

rendelkezésre áll. A telep kb. 500 14 éven felüli lakosa közül 36-an iratkoztak be a fiókkönyvtárba. Ez a szám, figyelembe véve, hogy a felnőttek között még mindig igen sok az analfabéta, kezdetnek biztató. Az olvasók közül tizennégyen 15 és 18 év közöttiek. Húsz olvasó foglalkozása munkás, a többiek háztartásbeliek, tanulók. A könyvtárat rendszeresen látogatják, szívesen beszélgetnek olvasmányaikról, sőt ajánlanak egymásnak a már elolvasott könyvekből. 1960. I. negyedévében 215 kötetet kölcsönöztek. A kölcsönzés összetétele:

Társadalmi-politikai

22 kötet (390 jelzetű népmesék)

Egyéb ismeretterjesztő

7 kötet (útleírások)

Felnőtt szépirodalom

25 kötet (14 magyar klasszikus,
2 új magyar,
9 szovjet).

Ifjúsági irodalom

161 kötet (kb. 60 százaléka mese,
40 százaléka ifjúsági regény).

Ebből is látható, hogy egyelőre a mesés-könyvek iránt a legnagyobb az igény. Felnőtteknek szóló szépirodalmat csak a legfejlettebb olvasók, mint *Sándor Mária* szövönő olvasnak több-kevesebb rendszerességgel. Érdekes, hogy a szépirodalmi művek közül *Solohov Csendes Donja*, tehát egy nehéz, két vaskos kötetből álló mű volt a legnépszerűbb: négyen is elolvasták. Egy olvasó havonta átlagosan két könyvet olvasott el. Ez az olvasás lassabb tempóját figyelembe véve, rendszeres könyvtárlátogatásról tanúskodik.

A kezdet szép eredményei láttán a *Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége* 1000 forintos könyvajándékkal egészítette ki a fiókkönyvtár állományát. Ez az anyag is elsősorban mesékből áll, de már jócskán alkad benne klasszikus szépirodalom és egészségügyi, illetleni, háztartási, ismeretterjesztő mű is.

Nem tagadom, hogy ezt a cikket nem utolsó sorban kedvcsinálónak szántam. Mi is félve vágtunk bele ebbe a munkába. Nem számíthattunk más tapasztalataira. Meg kell azt is mondani, hogy félelmünk jórészt alaptalan volt. Igaz, hogy pl. az állomány gyorsabban rongálódik, mint másutt — és ennek megvan a szociális és egészségügyi okai —, de a könyvtár eddigi féléves munkája alatt egyetlen könyv sem veszett el. Úgy érzem, részünk van abban, hogy az egész telep hangulata kedvezőbb, mint egy éve volt. Kevesebb dolga van az ügyésznek és több a pedagógusoknak.

Befejezül szeretnék köszönetet mondani mindazoknak a keveseknek, akik munkánkban támogattak, nem sajnálták a fáradságot és velünk együtt járták a telep házait, segítettek jó szóval, könyvvel, munkával: *Szabó György* és *Szamos Rudolf*, az *Élet és Irodalom* két lelkes munkatársa, *Nagy Magda*, a Petőfi Színház művésznöje, a *Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségének* munkatársai, *Csukly Alajos* megyei könyvtári csoportvezető és akik talán legtöbbet tettek: *Havai Ferencné* járási művelődési otthon-igazgató és *Miklós Kálmán* igazgató-tanító, a fiókkönyvtár vezetője.

K a t o n a T a m á s

KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ANKÉT

Hazánkban a felszabadulás óta igen nagy a haladás a könyvtártudományi kutatások terén, az elméleti munka fejlődése azonban a nagy gyakorlati eredményekkel nem tartott lépést. Ezért a Széchenyi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja az elméleti kérdések és a jövő feladatainak tisztázására ankétot rendezett, amelyen a fővárosi és a vidéki könyvtárakból száznál több kutató vett részt.

A június 13-án és 14-én tartott megbeszélésen három hosszabb referátum hangzott el. *Kovács Máté* egyetemi tanár a könyvtártudománynak a szocialista kultúrában elfoglalt helyéről beszélt, *Lázár Péter*, a KMK Könyvtártudományi Osztályának vezetője a hazai könyvtártudományi kutatás jelenlegi helyzetét, *Sebestyén Géza* főigazgatóhelyettes pedig a kutatás távlati tervét ismertette.

Az általuk felvetett kérdésekről igen élénk vita fejlődött ki. Köhalmi Béla, Fekete Béla, Haraszthy Gyula, Joós Ferenc, Szilágyi János, Csüry István, Kéki Béla, Havasy Zoltán, Scher Tibor, G. Nyilas Márta, Hencz Aurél, Balázs Sándor, Danyi Dezső, Polónyi Péter, Wallshausen Gyula, Waldapfel Eszter, Szekeres Pál és Mezey László hozzászólásai után kialakultak azok az elvek és gyakorlati irányvonalak, amelyeket a következő években követnünk kell.

Az ankéton részt vett a Német Demokratikus Köztársaság Budapesten időző küldöttsége is. Vezetője, *Kurt Brückmann* felszólalásában rövid beszámolót adott a hazájában folyó könyvtártudományi kutatásokról.

Az ankét eredményeinek ismertetésére lapunk még visszatér.

Hogyan segítheti a közművelődési könyvtár a vidék szakembereit

Részt vettem Szegeden a május elején megtartott „Hogyan segítheti a szakkönyvtár a vidék szakembereit?” című anketon. Az anketon sokféle elképzelésről hallottam, melyek a mostani állapot megjavítását, s végeredményben a műszaki fejlesztés programjának megvalósítását célozták. Szó volt a megyei szakanyag 20—25 százalékos növeléséről, a megyénkénti központi címjegyzékek készítéséről, tájékoztató szolgálatról, melyet tiszteletdíjas szakemberekkel egészítenénk ki. Ezekhez az elgondolásokhoz szeretném hozzáfűzni az én véleményemet is.

Én legfőbb teendőnek az országos szakkönyvtárak szolgáltatásainak kimerítő és szüntelen propagálását tartom a gyárak, üzemek, vállalatok, intézetek dolgozói körében. Kérdés azonban, hogy ezeket a szolgáltatásokat a közművelődési könyvtárak dolgozói milyen mértékben ismerik, a műszaki és mezőgazdasági irodalomban mennyire jártasak. Azt gondolom, hogy itt sok a tennivalónk. „A szükségletek felmérése” mellett vizsgáljuk meg könyvtárosaink ilyenirányú ismereteit és felkészültségét is, s ha az megfelelő, akkor a segítségi munkát a siker reményében végezhetjük.

Ami a reference-szolgálat szakembe-

rekkel való megerősítését illeti, azt megnyugtató módon nem tudom elképzelni. Tegyük fel, ha a rádiószakma kiváló ismerője vállalkozik tiszteletdíjas referencese-gítőnek, mit nyer ezzel a kölcsönző könyvtáros és a különböző műszaki érdeklődésű olvasó? Hogyan tud segíteni egy hűtőgépekkel bajlódó szakembernek, vagy egy földmérő hivatali dolgozónak? Azt is kétkeltem, hogy egy jó szakember referencese-szolgálatra vállalkoznék. Egy kiváló szakembernek említettem egyszer ezt a lehetőséget. Ő felkacagott, mondván: „A jó szakembernek ilyesmire nincs ideje.” A szakemberi segítséget valóban szükséges felhasználni. De az a legcélravezetőbb, ha különböző szakmai kérdések előadására nyerjük meg őket, s az előadások alkalmával a vonatkozó irodalmat is ismertetjük. De az olvasónak kiszemelt szakembert munkahelyén kell felkeresni, mert például hiába teszem én az üvegcsiszolásról írott szakművet a tárló főhelyére, és várom az óhajtott csiszoló eljövételét, hogy esetleg eljön, és ha eljön, talán meglátja és beleszeret, ki is kölcsönzi... Helyszíni állandó propaganda vezethet a kívánt eredményhez. Közvetlen kapcsolat kiépítésére kell törekedni a szakmák dolgozóival.

(Miklós István)

EGY ÉRTÉKES HEVESI-BIBLIOGRÁFIÁRÓL

László Annának Hevesi Sándorról szóló könyvét értékes függelék egészíti ki: Staud Gézának *Hevesi Sándor* irodalmi és színházi működéséről összeállított bibliográfiája. Ezt az alapos, részletes (78 oldal terjedelmű!) munkát a Színházstudományi Intézet különlenyomatként is terjeszti, mert azok számára is igen hasznos, akik magához a könyvhöz nem jutnak hozzá.

A bibliográfia a következő területeket dolgozza fel: 1. Hevesi Sándor eredeti szépirodalmi művei, 2. fordításai és átdolgozásai, 3. elméleti művei (tanulmányok, cikkek, bírálatok), 4. rendezései, 5. A Hevesi-irodalom.

Hevesi Sándor írói munkásságának kezdete 1890-re, rendezői működéséé 1902-re

tehető. Hevesi szépírói pályája elbeszélésekkel és jelenetekkel kezdődött, később egész estét betöltő darabokat írt, és számtalan regényt (például Jókai-regényeket) dolgozott át színpadra. Fordításainak száma igen magas. Tanulmányai nagy többségükben a színház témakörén belül mozognak. Ha írói munkásságához hozzászámítjuk rendezői tevékenységét és a sokévi színházvezetéssel járó rengeteg gondot, akkor látjuk igazán, mennyit (és milyen kitűnő minőségben) dolgozott Hevesi, aki kétségtelenül legnagyobb alakja a XX. századbeli magyar színházi kultúrának. Megismeréséhez, teljesítményének felméréséhez jó hozzájárulás Staud bibliográfiája. (Sz. D.)

Az egyetemi vagy főiskolai végzettségű, tudományos munkára kiképzett és arra alkalmas kutatók száma a felszabadulás óta ugrásszerűen emelkedett, és még tovább emelkedik. De nemcsak számbeli növekedés van, a specializálódás is nagy. Akinek példa kell, gondoljon arra, hány főiskolánk létesült, milyen nagyarányú szakosítás történt itt, az Akadémia és a különféle intézmények, gyárak mennyi új kutatóintézetet létesítettek, a kevés régiben pedig hányszorosára emelték az alkalmazottak számát.

Ennek a folyamatnak az eredménye természetesen tudományos irodalmunkban is visszatükröződik. Az akadémiai *acták*, a különböző egyéb folyóiratok, az egyes intézmények évkönyvei jóformán napról-napra új eredményekről adnak számot. A közlési lehetőség azonban a nagyarányú termeléshez képest még mindig kevés. Igen sok olyan dolgozat van, amelyik akár azért, mert csak kisszámú szakembert érdekel; akár azért, mert túlságosan nagy a terjedelme, nem lát, vagy csak részleteiben lát napvilágot, s így a benne foglaltakról nem szerezhethet tudomást minden érdekelt.

Ezeket a gondolatokat az juttatta eszembe, hogy a majnamenti Frankfurtban levő *Deutsche Bibliothek* külön részletet állított fel a ki nem nyomtatott tudományos írások számára. A kiadott tájékoztató szerint ennek gyűjtőkörébe tartoznak

a) azok a dolgozatok, amelyeknek tudományos színvonalát a *Német Kutatók Egyesülete* (*Deutsche Forschungsgemeinschaft*) elimerte, de amelyeket anyagi okokból nem tudott kiadni.

b) azok az írások — idegen nyelvűek is — amelyeket nagy terjedelmük miatt a tudományos folyóiratok csak kivonatossan közöltek.

c) a megjelent tudományos munkákhoz felhasznált adatgyűjtemények (kísérleti jegyzőkönyvek, statisztikai táblázatok, kicédulázott forrásanyag stb.)

d) a tudományos kongresszusokon tartott előadások, amennyiben ezeket a kongresszusok kiadványok csak kivonatossan tartalmazzák.

e) egyéb olyan munkák, amelyeket az archívumba való besorolásra elismert kutatók, egyesületek vagy kiadóvállalatok ajánlanak.

Egyetemi disszertációk nem kerülnek ide.

A kéziratarchívum két gépelt példány beküldését kéri, ezek közül az egyik kölcsönözhető lesz. Mellékelni kell hozzá egy rövid, öt gépelt sornál nem hosszabb tartalmi kivonatot. Ezeket a *Deutsche Bibliothek* leközi értesítőjében, később pedig — a tervek szerint — egy hetenként megjelenő annotált bibliográfiában fogják kiadni.

Az archívumban őrzött művek ugyanolyan jogokat élveznek, mint a nyomtatásban megjelentek, természetesen megmarad a szerzőnek az a joga is, hogy írását később bármikor kiadhassa.

Ilyesféle kéziratarchívum csírái — ha nem is központosítva, — nálunk is megvannak. A *Tudományos Minősítő Bizottság* a doktori és kandidátusi értekezések egyik példányát az Akadémia könyvtárának adja át megőrzés végett, másikat pedig az egyetemi könyvtárak valamelyikének. Ugyanez történik az Akadémia által prémiumban részesített művekkel. Az Országos Műszaki Könyvtárban levő fordításnyilvántartó a közpénzen készült, de ki nem adott fordításokból kötelespéldányt kap, s ezek, szakok szerint szétosztva, tizenegy könyvtárban, mindenki számára hozzáférhető.

Azt hiszem, érdemes foglalkozni a kéziratmegőrzés további kiterjesztésével és ezeknek a dokumentációs szolgálatba való bekapcsolásával. Ezáltal a tudományos eredmények hamarabb válnának közismertekké, meggyorsulna a további kutatás, és elmaradna néhány felesleges kettősmunka.

Vértesy Miklós

HELYREIGAZÍTÁS

A *Könyvtáros* júniusi számának 423. oldalán megjelent „Egy érdekes könyvtáros klubról” című cikkünk első bekezdésének utolsó mondata helyesen a következőképpen hangzik: „A mi szakszervezetünknel, a Kereskedelmi-, Pénzügyi- és Vendéglátóipari Dolgozók Szakszervezeténél, a csaknem 200 budapesti vállalat közül csupán három helyen van főhivatású könyvtáros.”

A könyvhét után

„Oh könyvetlen aetas!” — így sóhajtott föl a XVIII. századi tudós prédikátor, „Hermányi Dienes József. „Nincsenek magyar könyvvevők! Minek és kinek írjunk?” — kesergett a következő század elején Vitkovics Mihály, és arról ábrándozott, hogy ha az országnak mind az ötvenkét vármegyéjében tíz-tíz világi és öt-öt egyházi férfiú vásárolna könyvet (összesen 780 példányt), „minő vehiculum lenne ez a magyar literatura részére; minő országos vásárlás támadna a magyar könyvekre nézve!” Újabb száz esztendő múlva, a vidéki kúriák könyvestekéit vizsgálva, Ady azt vette észre, hogy a nemességnek az a része is, mely a reformkorban még élénken érdeklődött a szellemi teljesítmények iránt, a XIX. század második felében egyszerűen megszüntette a könyvvásárlást. A közelmúltból untig ismeretesek Móricz Zsigmond vagy Nagy Lajos megdöbbenő panaszai: a magyar könyv — a jó — a kutyának sem kell. A *Pillangó* újkorában Móricz Zsigmondnak ebből a *debreceni* regényéből Debrecenben negyedév alatt három példány kelt el.

Amikor a könyvheti jelentéseket olvassuk — 57 könyvújdonság 700 000 példányban, közel száz elárusítóhely csupán Budapest utcáin, számtalan a vidéken és az üzemekben, a tizenöt millió forintot meghaladó forgalom — nem árt egy kicsit földézní a múltnak ezeket a képeit.

Ha csupán a legutóbbi évtizedben megrendezett könyvhetek (régebben könyvnapok) számszerű adatait vizsgáljuk, akkor is érdekes tanulságokat vonhatunk le. Az eladott könyvek (és füzetek) száma így alakult évről évre:

1951-ben	755 ezer	1956-ban	697 ezer
1952-ben	805 ezer	1958-ban*	880 ezer
1953-ban	378 ezer	1959-ben	950 ezer
1954-ben	704 ezer	1960-ban	1 millión felül
1955-ben	700 ezer		

A számsor azt árulja el, hogy az eredmények — melyeknek nagysága már 1949-ben is meghaladta az előző évtized tőkés könyvkiadóinak legrózsásabb vágyálmait — nem nőttek egyenletesen. 1951-ben ugrásszerűen felszökött a vásárlás, utána azonban — ahogy nőtt a politikai kedvetlenség és elégedetlenség, s ahogy a könyvkiadás egyre inkább elszakadt a tömegek igényétől — nagyarányú visszaesés következett be. Az 1951. évi színvonalhoz mérve 1953-ban már csak 50,1%-os volt a vásárlás, s a számsor csak 1958-ban kapaszkodott újra a száz százalék fölé (11,6%). Azt bizonyítja ez, hogy látszateredményeket legföljebb ideig-óráig lehet fenntartani, a könyv ugyanis — mint Nagy Lajos írta húsz évvel ezelőtt — „nehezen meghatározható valami, de egyebek közt árucikk is. Pénzért adják és veszik. Más, mint a kenyér, vagy a zsebóra, de mindkettővel azonos abban, hogy létezésének előfeltétele a vásárlás. Az emberek azt vásárolják, amire szükségük van, amit valamire használnak. Beléndeket nem vásárolnak, mert az semmire sem kell nekik.”

E megállapítás igazsága, s az utóbbi két-három évre jellemző egyenletes és egészséges fejlődés még inkább szembeszökik, ha a könyvheti forgalom forintértékének számaait írjuk egymás alá:

1951	5772 ezer Ft	1956	10655 ezer Ft
1952	7054 ezer Ft	1958	14500 ezer Ft
1953	3967 ezer Ft	1959	kb. 16000 ezer Ft
1954	8708 ezer Ft	1960-ban	kb. 20 000 ezer Ft
1955	9208 ezer Ft		

Ebbe az emelkedésbe bele kell kalkulálni, hogy néhány könyvfajta drágább lett az utóbbi időben, s hogy olcsó broszúrák tömege helyett manapság több igazi könyv s közte számos nagyterjedelmű kiadvány jelenik meg, a statisztika azonban így is igen meggyőző.

Más adatok arról vallanak, hogy a könyveket nemcsak veszik, hanem olvassák is Magyarországon (alkalmasint olyanok is, kiknek ma még csak ritkán telik könyvre). A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár beiratkozott olvasóinak száma 1945-től máig 16 704-ről 126 477-re, a kikölcsonzott könyvek forgalma pedig 382 491-ről 4372 352-re emelkedett.

Falun még nem ennyire kedvező a helyzet. De mutatkoznak már biztató jelek. A nemrég alakult *Aranykönyvtár* előjegyzőinek 15%-a paraszt (42%-a munkás), s más olcsó sorozatok is tömegesen juttatják el a jó irodalmat, mindenekelőtt klaszszikusainkat a vidékre. Móricz Zsigmond már 1940-ben megérezte, hogy elkövetkezett

* 1957-ben nem volt könyvhét.

„a falu könyvéhségének kora”, de szomorúan fűzte hozzá: „Sajnos, nincs elkészülve a magyar könyv erre az új területre. Új írókat kell teremteni, új hangot, új morált, új tanítást és új szórakoztatási módot.” Ha ma körülnézhetne, immár derűsebb látvány fogadná Móríc Zsigmondot. A kultúraterjesztés főnti módszerét sürgető figyelmeztetése azonban ma is megszívlelendő. Jelmondatul ajánljuk a magyar művelődés-ügy minden közremunkálójának.

MAGYAR ÍRÓK ARCKÉPEI

A középkor szerzetes-írója rendszerint a nevével is eltitkolta vallásos szerénységéből, s a kódexek olvasóközönsége nem is igen volt kíváncsi rá. A modern érdeklődés más: a művel szeretjük együtt látni alkotóját a maga testi valóságában, s Petőfi kiugró ádámcsutkóját, Arany János zászoló bajszát, Kölcsey arcának sápadtságát épp úgy bevési emlékezetünk, mint legszebb strofáikat.

A Petőfi Múzeum kiállítására bőséges táplálékot ad e vizuális igényünknek: amit az ecset, a ceruza, a faragó szerszám, a cizelláló véső két évszázad magyar íróinak vonásaiból megszórt, itt összegyűjtve látható.

A magyar irodalom előbb fejlett ki, mint a képzőművészet, ezért régibb íróink orca többnyire igen szerény művészi kivitelű munkáiról tekint reánk. Kazinczynak nincs egyetlen jó képe sem, kortársait leginkább csak apró metszetekből ismerjük. De sokszor meghatóbb egy primitív portré, mint a nagyobb tudású ecset műve, mert a piktor, akinek keze erőlködve és bizonytalanul követte modellje vonásait, akaratlanul is fölidézi számunkra a rusztikus kor csüggesztő szegénységét, a sivár parlagságot, melynek kellős közepén kellett ezeknek az úttörő íróknak élniök, alkotniuk. Katona József gyarló képmásának elmázolt, fakó foltjal híven kifejezik a *Bánk bán* szerzőjének sorsát: e shakespeare-i lélek nagyságához tintoretől ecset illet volna, de csak egy vándor kontáré jutott neki.

Egyik-másik régi kép meg arról vall, hogy festője számára fontosabb volt a mente díszes zsinórzatának aprólékos kidolgozása, mint az, hogy az ábrázolt személy író. Barabás Miklós az első, akinek portréiról nem a báró, a nemes úr, több vármegyék táblabírája néz le ránk, hanem a szellem embere, aki a nemzet főemelésében végez fontos és megbecsült munkát. Szerencsés volt a reformkor, hogy magának tudhatta ezt a szorgalmas művészt, aki egy-

magá megfestette kortársainak egész pantheonját. Ideálizált, szép férfiarcai egy kicsit mind hasonlítanak egymásra, nemcsak azért, mert Barabás rutinja hajlott az ismétlésre, hanem azért is, mert a kor ilyenek akarta látni választottjait: egyformán eszménylinek, szépnek.

Egyenlő művészi rangú festőbarátot először a *Nyugat* klasszikus nemzedéke kapott Rippl-Rónai személyében. Móríc Zsigmond, Babits, Karinthy stb. az ő ábrázolásában titok és lepel nélkül áll előttünk: tépettebben és gyötörttebben, mint a reformkor Eötvösei és Szalay Lászlói s a századvég szivaros-pípás Mikszáthjai, Gárdonyi Gézái. — Érdekes, hogy Adyról nincs tökéletesnek érzett művészi vízió: az ő akaratossága, adybandis arcvonásai valahogy ellenszegültek a művészi megkötésnek — akárcsak Petőfi izgékony csúnyasága.

A kiállítás rendezői változatos anyagot válogattak össze. Egyéni portrékon kívül néhány érdekes csoportképet, jelenetet is láthatunk (Orlai Petrich Soma: *Kazinczy és Kisfaludy Károly találkozása*; Jankó János: *Csokorai lakodalomban*; Ferraris Artúr: *Jókai és tarokkpartnerei* stb.), nagyméretű ábrázolások mellett kis médallion-képeket (pl. Degréről), közismert művek szomszédságában ritkán látható csemegéket (Kölcsey ifjúkori képmása, Barabás színes Vörösmarty-vázlata, Munkácsy és Jankó közösen festett *Dalmady-portréja*, Nyilassy Sándor lehatott fejű Tömörkénye, Hcfmann Edit sziluettképei Kosztolányiról és Szerb Antalról stb.). Megrázó hatású Bernáth Aurél szomorú Szabó Lőrincé és a József Attila-portrék fokozatosan elkomoruló sorozata. Nagy Lajosról csak egyetlen rajzot láthatunk (talán nem is készült több erről a mostoha sorsú nagy művészről). A kiállítás érdekességei közé tartozik Alexy Károly nemrég fölfedezett Petőfi-szobra 1850-ből és néhány írói önarckép (Jókaié, fiatalkorából, Tóth Árpádé, Molnár Ferencé).

— y —

Könyvtári cikkeink szerzői

Bagi János, az É. M. Építészeti Dokumentációs Iroda könyvtárhálózati előadója; *Borsa Gedeon*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Holzacker Ferenc*, az É. M. Építészeti Dokumentációs Iroda könyvtárhálózati előadója; *Houska, Oldrich*, a Csehszlovák Szakszervezeti Tanács munkatársa; *Kiss Jenő*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Közzei Miklósné*, a zirci Járásai Könyvtár vezetője, *Mezei György*, a győri Megyei Könyvtár h. vezetője; *Miklós István*, a békéscsabai Megyei Könyvtár munkatársa; *Móra László*, a budapesti Műszaki Egyetem

Központi Könyvtárának munkatársa; *Pelejtei Tibor*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Sallai István*, az O. Sz. K. Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *Sugár Jenőné*, a XIII. ker. 19. sz. Szabó Ervin Könyvtár vezetője; *Szabó Ernő*, a Szolnok Megyei Tanács Művelődési Osztályának munkatársa; *Tóth Dezsőné*, a XIII. ker. 19. sz. Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Vértesy Mikós*, a budapesti Egyetemi Könyvtár osztályvezetője; *Zircz Péter*, az É. M. Építészeti Dokumentációs Iroda könyvtárvezetője.

Jelöl arcképek

GELLÉRI ANDOR ENDRE

(1908—1945)

Még iskolás volt, amikor első írásai már meghódították az irodalmi céhet és a közvéleményt is. Mikes Lajos Az Est-lapok szerkesztője, oly sok fiatal tehetség útnakindítója „fedezte fel”. Gelléri önéletrajza később így mutatja be e „felfedezés” pillanatát: izgatottan, a folytonos apai korholástól és egy szerelmi sikertelenségtől nyomott kedvvel kereste fel. Am Mikes „doktor úr”, aki már egy novella „első taktusainál meghallotta, hogy a lélek éneke szól-e vagy pedig műzene”, hamarosan felélesztette kedvét: éppen hogy beleolvastott írásába, máris kidobta egyéb irodalmi ügyfeleit s csak vele foglalkozott. „Az Isten küldött hozzámmal valakit s most megvizsgálom az isteni küldött angyalszárnyait” — mondta. Így került Gelléri az irodalomba.

Okkal lelkesedett a szerkesztő: a szemüveges, nagydarab fiatalember valóban „isteni küldött” volt, „angyalszárnyain” egy, a magyar prózában addig ismeretlen világ üzenetét hozta. Ez a világ Gelléri otthonának, Obudának változatos tájain termett. A sajátos, se nem városi, se nem vidéki s még csak nem is külvárosi kerületet először Krúdy Gyula avatta irodalmivá. Gelléri azonban azokat a házakat is ismeri, melyeken nincs kocsmai cégér, hanem lakatos vagy kékfestő-műhely húzódik meg bennük. Sőt: az üres telkek, füstölgő téglagyárak, omladozó agyagbányák között is otthonosan mozog.

Ennek a világnak bennszülöttei és őslakói: kelmefestők, mészároslegények, szövőmunkások, szállítók lépnek színpadra elbeszéléseiben. Vagyis a munkásszféra periferiáján elhelyezkedő egzisztenciák, egy részük a kispolgársággal, másik részük a lumpenproletár társadalom-alatti világával tart rokonságot. „Viselkedésük” is létformájukhoz igazodik: látszólag részegeskedés, verekedések, vad indulatok és zaboláltatás ösztönök — a naturalizmus képletei — mozgatják Gelléri alakjait.

Csak hogy nála nyoma sincs naturalizmusnak. A *Ház a telepen* csavargó Pettersen Istvánja például korántsem valami csatornaszagú zolai figura: boldogságát próbálja összeeskábálni a grundon, s a szomszjas inasok is fiatal erejük szinte lírai hevületében „követnek el erőszakot” a fukar, de gyönyörre éhes asszonyságon. A komor világ valami sajátos költészetté

olvad át, villódzó színekkel vonódik be a gelléris varázslatban. Ez a varázslat, a valóság látomásos átalakítása lesz aztán művészetének lényege, újdonsága — és bűvölete is. Ezt látta meg Kosztolányi, mikor „tündéri realizmusról” beszélt, ezt Németh László, mikor „álommal beoltott realizmust” emlegetett első elbeszéléseivel kapcsolatban. Valóban: az álom színei borulnak itt a valóságra, igézik azt epikailag is, stílusában is mámorossá, izzóvá, „tündériveré”,

Romantikus látás működik hát itt vajon? Eppen nem. Ami Gelléri novelláinak valóságát ilyen álomszerűvé varázsolja — az a líra! Egész művészetében, írói alkotásában van valami nem-epikus, valami ihletett, valami szubjektív elem. Az igazi epikus nem engedi, hogy az ábrázolt világ tárgyiassága és saját indulatai összevegyüljenek, autonóm valóság megteremtésére vágyik, azt lehetne mondani: távolságot tart témája és önnön személye között. Ez a „távolság” aztán stílusában is, szinte a jelzők és határozók megválasztásán is lemérhető. Gelléri viszont teljesen lírai módon alkot. Egész oeuvre-jének önéletrajzi, sőt vallomások

jellege van: az elbeszélésekben felvonuló mesterségek egyáltalában nem a telefonkönyv szakmai útmutatójának átböngészése révén kerültek helyükre, maga az író lépett fel valamennyi „szerepkörben”. Volt kelmefestő, szállító (magyarul tróger), lakatos, még vámőr is — s közben számtalanszor munkanélküli. Legsajátabb sorsa, legszemélyesebb gondolai szolgáltaták hát számára a témát. Kompozícióban sem követi a mértani szerkezet novellai hagyományát, sőt olykor formailag is egészen a vers irányába lazítja a prózát (*Messzeség, Résegen*). Az a stílárius izgatótsága, tékozló bőszsége, asszociációs tűzijáték pedig, mely a Gelléri-írások leginkább egyéni ízet adja, szintén egy lírára hangolt alkatra utal.

Valahogy a líraiság, az epikus koncepció hiánya okozza azt is, hogy — nagy fájdalomra — nem tudott megbirkózni a tágabb epika, a regény feladatával. Két nagyobb méretű műve közül az egyik novellákra bomlik szét (*Nagyfosoda*), a másik pedig önéletírás, ennek a legőszintébb, tehát leglíraibb fajtájából (*Egy önérzet története*). Am ha doktrinér epikai mértékeknek tökéletesen megfelelő művet nem is — egy, bár lírai varázslatból szőtt, de saját atmoszférájú, külön érvényes világot is alkotott.

Es micsoda örömmel, a mintázás micsoda gyönyörűségével alkotta meg ezt a világot! Első kötetéből, a *Szomjas inasok*-ból, a *Hold utcá*-ból, szinte kihallatszik az ábrázolás, a légkörteremtés leg súlyosabb problémáival győzelmesen megbirkózó kamasz-író vidám nevetése. Mert játékos — olykor már-már szertelen — és féktelenül erős volt ez az irodalomba topanó fiatalember. Igen: az erő, a legnehezebb feladatok vállalása és büvészi megoldása tűnt Gelléri legfőbb tulajdonságának. (Elvégre kitűnő sportember is volt ő, diszkoszvetőnek sem utolsó!) S még hozzá, hatalmas erejét a lelegegyszerűbb mozdulatokkal érvényesítette. Szerb Antal írja valahol, hogy egy százkilós súlyzót görcsös erőlködéssel is fel lehet emelni, de sokkal finomabb dolog, ha úgy vesszük fel, mintha csak egy könnyű nő zsebkezdő volna. Ez az elegancia van ott Gelléri tollának legapróbb rezdületében is.

Az alkotás lelkesült öröme okozza a világ mintegy teremtő életrekeltését is. Mert Gelléri körül minden étellel telik meg, lélekzenki kezd a táj, járkálni a délután, mozogni, sutjogni, szeretkezni kezd az egész világ. „Egyszerű szél fúj. Parasztruhás. Kucsujája alól mezei szag dől. Az emberek azt mondták: alkonyodik. A fecskék ilyenkor magasra szálltak, aztán eltűntek, és visszajöttek csillaggal

a csőrükben. Itt lett a ragyogó est.” Így elevenedik meg tintája nyomán az este.

Am majdminden elbeszélésében bujkál valami — először kevesebb, később egyre több — fájdalom. Magánya okozza ezt, hiszen határozott osztálytudat és világnézet híján egyre inkább egyedül marad Gelléri. Figurái is, minden életkedvük ellenére, mégis egy ellenséges világ törvényei közt vergődnek. Pettersen Istvánt kiűzik alig felépült otthonából és a Téli kikötő Csobánovja is csak látszólag a virtusba, valójában a fojtogató társadalom elleni erőlködésbe pusztul bele. Magányosak ők, mint életrekeltőjük, s sorsuk is oly kiúttalan, mint azé. Utolsó kötetében (*Villám és esti tűz*) aztán végképp elsőtétül a Gelléri tükrebe fogott világ. Szorongás, rémlátások gyöttrik, „tünderei” is démonokká változnak (Filippovics és a gigász), s a közelgő végzet rémülettel és halállal tölti meg a korábban oly üde levegőt.

A végzet nem is várat magára sokáig: 1944 végén Gellérit kórházból hurcolják Németországba a nyilasok s néhány nappal a gunskircheni gyűjtőtábor felszabadítása után a tífusz végez vele.

De műve az évek múlásával egyre több fényt kap, „tündéri” történetei, különös figurái, bővöletes stílusa nem fakultak semmit. Varázsuktól ma is mámoros lesz az olvasó.

P. B.

ALFRED DE MUSSET

(1810—1857)

„A friss, fiatal szomorúfűz alatt néma a sír. Közel van egy bejárókapuhoz. Sokan bámészkodnak előtte. En hátra kerülök. A kövön már olyan kopott a rovás, melyben visszatérést ígér a poéta beteg, nyugtalan lelke... De nini! Friss virágok illatoznak a síron. Vajon ki hozta ide őket?”

A fiatal Ady tűnődött így Alfred de Musset sírja előtt. Egy híres szép versének költői gondolatát, szabadon továbbgondolva, föl is jegyezte párizsi noteszébe: „A könny, ami megkülönböztet bizonyos embereket a többi emberektől, s ami őket magasabbrendűekké teszi.”

Musset sokat sírt, verseiben legalábbis Nemzedéke ifjai — még mielőtt a „felesleges ember” elnevezés megszületett volna — felesleges embereknek érezték magukat. A napóleoni háborúk alatt születtek, bölcsőjüket hős apák harci legendája fonta körül, gyermekieki sétáikon

lábuk marsoló katonabandák üteméhez igazodott, s mire fölcseperedtek, a legenda elszállt, a fényes karrierék és vitézkedések útja bezárult, a hoppon maradt nemzedék a restauráció hamis és anakronisztikus, suta görcsbe meredt társadalmában ébredt fel. Volt, aki tört fenne lázadt, carbonari módra; Musset és annyi más a kamaszos eredetieskedés, a fintorgó érzelmesség s a hajszott élvek világába menekült. Színes és zsvivajgó élet volt e kor jómódú aranyifjainak, fiatal művészeinek élete: megannyi dandy — a szót most kölcsönzik Angliából — testükön feltűnő, színes mellények, selymek, ajkukon sugdosott udvarló szavak s az élet középpontjának, a bálnak élményei, arcukon felhős unalom, melynek pózait olyik talán a tükör előtt tanulja, mert illik mulatni és illik csalódottnak, szomorúan érdekesnek lenni, s a lélek mélyén riadt szepegés, őszinte fájdalom. Tehetségesek; Musset nagyon tehetséges: mintadiák és káprázatosan könnyed verselő; egyik fiatalkori művében később föllazítja, „elrontja” a túlságosan jól sikerült rimeket. Az auteuil-i erdő zöld gesztenyéi és fehér nyírfái alatt megálmodott költeményei bejuttatják az ifjú romantikusok — Hugo, Sainte-Beuve, Mérimée stb. — baráti körébe, de csak zajos kirándulásaikban vesz részt. esztétikai lánzsatoréseikben nem.

Versői a képzelet játékos szokellései, alaphangjuk az ellágyulástól menekvő önirónia, szinterük Spanyolország és Itá-

lia — ahol akkor még nem járt. Selyemharisnyás, bronz keblű andalúz leányért eped, körömcipellős, hosszúfátylas hispán szépek kegyeivel dicsekszik, aztán egy hirtelen grimasszal fejezi be:

*S ha bárkit érdekelne: ritka
hódításaimnak mi a titka?
Büszke járású paripám
s egy bók mantillájára, mondom,
meg néhány vaniliabonbon
egy szép farsangi éjszakán.*

Igy játszik. A fölkelt Lengyelország véres tragédiája azonban őt is megilleti: „Halálig küzdjetek: mi fásultak vagyunk!”

Elő kötetét a kritika ledorongolja, a második sem kelt feltűnést, 1833-ban *Rolla* című lírai elbeszéléssel nagy sikert arat. Épp jókor, hogy a már hírneves George Sand, akivel ez idő tájt ismerkedik meg egy szerkesztőségi vacsorán, fölfigyelhesen rá.

A híres szerelem történetét sokszor, túlsokszor megírták. Musset csélcsap, az íróno kegyetlen volt, egyiküket sem tartotta vissza a másik betegsége a hűtlenségtől.

A költő igazi könnyekkel és igazi megrendültséggel maradt magára a nagy szakítás — vagy kicsit kiábrándítóbban: a szakítások — után. Remekművei következnek: versben a négy *Ejszaka*, mely a magatarkató önirónia helyett először meri megszólaltatni a lírai pátoszt; prózában a komoly önvizsgálat, *A szavad gyermekének vallomásai*. „Heverő erejét az ifjúság a kétségbeesés mímelésére fordította. Gúnyolódni a dicsőségen, szerelmen, az egész világon, azoknak vigasz, akiknek nincs tennivalójuk.” „Ami volt, az már nincs, ami lesz, az még nincsen. Ne keressétek másban betegségünk titkát!”

A megkomolyodott Musset érett szépségű alkotásai a romantika csillogását klasszikus plaszticitással párosítják. *Májusi éj* című versében összefoglaló seregszemlét tart a romantikus témák fölött, minden sorában egy-egy költemény egész hangulati tartalmát sűrítve össze:

*Gyönyört zengünk? reményt? dalút a
fájdalomnak?
Vérben gázoltatunk acélos haderőt?
Szélbe szórjuk vajon habját a
csatalónak?
Megállítjuk selyemlétrán a szeretőt?*

Virtuóz miniatűrük részletezettebb rajzú, megelevenedő életképekkel váltakoznak:

*Festünk-e hajadont, kinek rózsás az arca,
a misére menet, hátul apródja lép,*

szórakozott szemű leánykát az anyával,
félignyílt ajakán abbamaradt imával?

Visszhangos oszlopok közt félenken

mereng.

Míg egy merész lovag ércsarkantyúja
peng.*

Ebben a csodálatos költeményben olvasható a homéroszi bőségű, híres hasonlat, mely a költői sorsot a pelikánéval példázza, s az egyik legszebb francia versor: „La blanche Oloossone à la blanche Camyre”, melyet szüक्सégtelen lefordítani, mert hatását a ritka hangzású görög nevek zenés parádéjának köszönheti, akár-csak a legremekebbeknek elismert francia alexandrin, az „Elhull a virág, eliramlik az élet” gall párja, a racine-i „La fille de Minos et de Pasiphaé” — és a *Májusi éj* díszé ez a sor is: „Voici la verte Ecosse et la brune Italie” („Itt a zöld Skócia s Itália, a barna”), melynek csengése majd Baudelaire-nál visszhangzik tovább („La langoureuse Asie et la brûlante Afrique”, „A lázas Afrika s bús Azsia, a lomha”).

A múlt század harmincas éveiben Musset az egyik legnépszerűbb poéta. Hogy mások elébe vágnak, abban része van annak, hogy a közvélemény egyre inkább a politika felé fordul; Lamartine-nak is jobban figyelik parlamenti szónokleit, mint a verseit, s ezen a téren Musset nem kíván versenyezni. Finom elbeszéléseket, a szerelem gyengéd titkai körül keringő, lírai szindarabokat ír, s még megéri sikerüket. Halála évében azonban már új szenzáció foglalkoztatja a közönséget: a *Fleurs du mal* megjelenése. A romantika kora lezárult, de Musset a halhatatlanságé.

— k —

PREMGAND

(1880—1936)

A 20. század irodalmának egyik legjellemzőbb vonása, hogy az írói ars poéticák mind tudatosabban csoportosulnak egyik vagy másik világnézeti pólus körül. A keleti irodalmak a század elején kapcsolódtak be ismét — évezredek szünet után — a világirodalom fő fejlődési vonalába. Sietve igyekeztek pótolni a mulasztást, s legjobbjaiknak sikerült a romantika buktatóin keresztülvergődni és az európai kritikai realizmus példáit szem előtt tartva elindulni a realizmus útján.

* A versidézetek Kálnoky László fordításai.

Az indiai írók közül Premcsand elsőként próbálkozik meg a realizmussal. Fél évvel a halála előtt az Indiai Haladó Írók első kongresszusán a következőket mondja: „Csak az az irodalom állja meg becsülettel a helyét, amelyben megvan a nagy eszmék, megvan a szabadság érzése, megvan a szépség, az alkotó szellem, s benne tündöklök az élet igazsága, amely mozgásba hoz bennünket, harcra serkent, riogat nehogy elaludjunk, mert továbbra is aludni egyenlő lenne a halállal.”

Hosszú volt az út eddig az ars poéticáig. Premcsand 1880-ban született, valódi neve Muni Dhanpatraj. Apja szegény postahivatalnok volt. Két éves, amikor anyja meghal és apja újránősül. Iskolába jár, segít egy könyvtárosnak, aki megengedi, hogy olvasson a könyveket. Ezután Banáraszban tanul tovább. Tizenöt éves korában — az indiai hagyományokhoz híven — apja megnősíti. Egy év múlva meghal az apja. A fiatalember nemcsak feleségét tartja el, hanem mostoháját és annak két gyerekeit is.

Még tanul, de már házitánítóskodik egy gazdag ügyvéd családjánál. Végre befejezi tanulmányait. Nagy nehezen állást is talál: segédtanító lesz. Havi 18 rupaját fizet! Legvérmesebb reményeit is felülmúlta ez a pompás jövedelem. Közben továbbtanul, képezi magát. 1919-ben az allahabadi egyetemen leteszi angol—perzsa nyelvi és történelmi szakvizsgáit.

Fordítással kezdi irodalmi tevékenységét. Rabindranath Tagorénak, a nagy bengáli írónak műveit fordítja urdu nyelvre. 1902-ben jelenik meg első elbeszélése, és 1908-ban első elbeszéléskötete — Nabab Raj álneven. Hazaszereetre buzdító írásait az államhatóság „láztónak” találja. A kötetet elkobozzák és elégetik. Felettes hatóságai — mivel a nyomozás során kiderült, hogy Nabab Raj és Dhanpatraj egy személy — megtiltják neki az irodalmi működést. Ekkor választja a Premcsand álnevet. Most már egymás után jelennek meg cikkei, karcolatai, elbeszélései. Kezdetben urdu nyelven ír, majd áttér a hindire — így többen olvashatják, több emberhez szólhat.

Első regénye *Az oltalom* (Szévaszadán) 1914-ben jelenik meg. Mint sok későbbi regényének (pl. a *Nirmalának*), ennek is központi mondanivalója: meg kell oldani az indiai nőkérdést. Premcsand az özvegyeket sújtó kegyetlen hagyományok ellen lázad fel. Es az író éli is szavait: második házasságában egy özvegyasszonyt vesz feleségül.

A *szeretet lakhelye* (Prem asram) című regénye 1922-ben jelenik meg. Lakhampur, egy elképzelt falu történetével a

gyarmati elnyomás alatt senyvedő indiai falvak életét példázza. Lakhanpurban is hiába várnak a szabadságra, hiába lázadnak, a zsarnokok minden szabadságvágyat elfojtanak és megtorolnak.

Az író egyre élesebben és merészebben veti fel műveiben Indiai társadalmának égető problémáit. Es az 1919-es amritszári angol sortűz, amely a nemzeti függetlenség híveit tizedelte meg, s Gandhi válasza, a gorakhpuri gyúléson mondott beszéde, amelyben erőszak nélküli ellenállásra és az angolok bojkottálására szólítja fel India népét, olyan erővel hat Premcsandra, hogy ő is otthagynja állását.

Néhéz évek következnek, de Premcsand nem adja fel a harcot, Egymás után írja regényeit. Az *aréna* (Rangbhumi) című regényében szívvel-lélekkel Gandhi eszméit hirdeti: utópista módon olyan földművelő közösségről álmodozik, ahol a kizsákmányoltak és a kizsákmányolók a legnagyobb békekességben élnek és dolgoznak együtt.

1928-ban egy laknauai újság szerkesztője lesz, s 1930-ban már megindítja saját irodalmi lapját. Ugyanebben az évben ismét fellángolnak a függetlenségi harcok. Gandhit és Nehrut letartóztatják. India szerte lázong a nép. 1932-ben Gandhi ismét meghirdeti az engedetlenségi mozgalmat, amely azonban csakhamar kudarcba fullad. Egyelőre reménytelennek látszik India helyezete. Az 1931–32-es parasztozgmakról szól Premcsand következő regénye, a *Csatatér*. Ebben a művében már bírálja Gandhi tanait, mert látja, hogy az erőszak nélküli ellenállás nem vezethet célra. A regény már nem idilli osztálybékében oldódik fel, hanem a regényben szereplő kormányzó kénytelen engedni a követelőző parasztnak.

Ezekben a regényeiben Premcsand főleg a parasztság életét mutatta be, de utolsó nagy regénye, életének főműve *Az áldozati tehén* (Gódan) — ez jelent meg két éve magyar nyelven — már India egész társadalmát igyekszik bírálni. Felvonulnak az indiai falu és város jel-

legzetes figurái, s életük alakulása megsemmisítő kritikája a gandhizmusnak.

A regény főhősének, a szegény Hórinak egyetlen álma van: szeretne egy tehenet. Hiszen ez a szent állat minden földi jóvan ellátja az embert. A tehén egyenlő a boldogsággal. De hiába szerez egyet, az állat hamarosan megdöglik. Hóri alázatosan fogadja a sors csapását. Az évszázados feudális megkötöttségek az emberek tudatában is örök változhatatlanságot, statikus világgépet fejlesztettek ki. Hóri jámbor, engedelmes elvei kudarcot vallanak: meghal anélkül, hogy igazán boldog lett volna. S halálakor még egy tehenet sem tudnak az isteneknek feláldozni.

De Premcsand merész szimbólikával ennél sokkal többet akar művével elmondani. A regény egy másik hőse a fiatal filozófus, dr. Mehta — ő képviseli Premcsand nézeteit — szerelmével Miss Maltival vitázva ezt mondja: „A szerelem (a szeretet) nem jámbor tehén, hanem nagy-szerű oroszlán.” Tehát az élet és a boldogulás legcélravezetőbb módszere nem a jámbor belenyugvás és alázat, hanem a harc, a küzdelem. Mehta boldog lesz, s az író ezzel bizonyítja tételét: a gandhizmus erőszak nélküli módszere terméketlen és eredménytelen elv.

Ez a lírai szimbólika társadalmi vonatkozásaiban lenyűgözően konkrét. Gandhi elméletének a csődjét annál hatásosabban tárja fel, hiszen sajátos indiai formanyelven érvel.

Befejezetlen önéletrajzi regényében, *A boldogság fonalá*-ban (Mangal szútra) már nem elégszik meg a bírálattal, hanem megfogalmazza életelvét, és pozitív célokkal agít: „Az emberek között élve, embernek kell lenni. És ha vadállatok közé kerülsz, ellenük fegyvert kell ragadnod. Ha karmaik áldozata leszel, ez nem jótett, hanem ostobaság.”

Premcsand élete és írói munkássága csak kezdete annak az újabb és egyre ellenállhatatlanabb lendületnek, amely felvirágoztatja India ősrégi kultúráját és majd társadalmi igazságot szolgáltat négyszáz millió indiainak, a föld egyötödének.

Apostol András

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

TÖBB OLVASÓNKNAK: A magyar exlibrisről szóló májusi cikkünk nyomán többen érdeklődtek, hogyan lehet kapcsolatot teremteni a Kisgrafika Barátok Körével? Mindenfajta érdeklődésre a kör titkára: Réthy István ad felvilágosítást levélben, vagy telefonon. Címe: Budapest, II., Júlia u. 2/c, 161–242.

CS. F. NYIREGYHÁZA: E. F. Burian, akinek egy elbeszéléskötetét a III. negyedévben jelenteti meg az Európa Kiadó, valóban azonos a prágai „D–34” színház alapítójával és igazga-

tójával. Burian egyébként nemcsak író és rendező volt, hanem zeneszerző is. Tavaly halt meg.

ZÁCH F. BUDAPEST: A kérdéses könyv — amely lapunk Legkedvesebb könyveim c. sorozatának előde — először 1918-ban jelent meg *Könyvek könyve* címmel, másodszer 1937-ben *Az új könyvek könyve* címmel, új anyaggal, mindkét alkalommal Kóhalmi Béla szerkesztésében.

A HAZÁÉRT HARCOLTAK

Nem minden elfogultság nélkül vesz-
szük a kezünkbe Solohov magyarul
legutóbb megjelent regényét. A *Csendès
Don*, majd az *Új barátját szánt az eke*
után (ez utóbbi folytatása, a *Feltört ugar*
is rövidesen megjelenik magyar nyelven)
ritka élményt várunk, hiszen az író év-
tizedek óta tartozik a világirodalom re-
prezentánsainak első soraiba, s írásainak
levegője, íze, hangvétele a művészet ál-
tala feltárt és feledhetetlen tartományait
idézi fel azok emlékezetében, akik szere-
tik.

Nos, az olvasó kétségtelenül megtalálja
mindezeket a páratlan, mert egyéni és
utánozhatatlan jegyeket *A hazáért har-
coltak* lapjain is. Ismét a Donvidéken
vagyunk, az író szűkebb hazájában, kora
tavasszal s „a szélben megdőlvé, a föld
felett alacsonyan elterülve úsznak a fe-
kete égen a felhők északnak hajtott fe-
kete vitorláit”, „boldog zsvivajjal iramlik
az ősi fészkek felé a vadrucák, vadlibák
meg az apácaludak töméntelen raja” s
„egy agyagos dombon már felütközik a
földből az első fűszál tollacskája”. És is-
mét rendkívüli időkbe vezet el az olva-
sót, a Nagy Honvédő Háborúba; a meg-
bolygatott, felrémult, gyilkos és úszkös
időkre boruló fátyolt érinti meg varázs-
vesszejével, azok elevenednek meg a
drága hazai földön, a feldúlt falvakban,
a bombáktól és aknáktól felszántott
sztyeppén, azokat szemléli értetlenül az
ősi folyam, azokra néznek le közömbösen
az ég örök csillagai.

A háborúnak csak rövid, néhány hetes
szakaszát vázolja fel a költő, azt a sza-
kaszt, amikor még döntő fölényben volt a
nácihorda hadigépezete. Tankok erdeje
indul óráról órára rohamra a visszavo-
nuló szovjet csapatok ellen, Göring acél-
madarai, a Junkersek és Messerschmit-
tek, még urai a levegőnek. Árokról
árokra, dombról dombra, egy patak part-
ján, egy félig rombadőlt istálló füstös
falai mögött védekeznek a harmincyol-
cadik ezred megmaradt roncsai, százan,
kétszázan, néha csak egy szétszórt raj;
egy-két géppuskás néha az ellenség egész
zászlóalját futamítja meg, de a bekerítés
veszélye fenyeget, ismét fel kell adni a
nyert terepet. A falvakat kiüritik, vi-
rágzó kolhozok lakossága indul vándor-
útra s mialatt a gabonával megrakott
szekerek kifordulnak az országutra, már
gyújtólövedékek hasítják fel a házfedele-
ket, emberek tántorognak a halálba...

Csak egy-két tucat ember néhány
napra sűrített történetét találjuk meg a

regényben. Ezek az emberek... hol hő-
sök... hol nem azok... mert a napmin-
den órájában nem lehet senki sem hős.
Petyka Lopahin, a páncéltörő, egymaga
száll szembe órákon keresztül a német
géppisztolyosok százaival, de a legelső
harcszűnetben belopakodik a szomszéd
faluba egy kis élelmiszerért s megkör-
nyékezi a lányokat, asszonyokat. Lisz-
csenkót, a szakácsot néha jobban szidják
a katonák, mint az ellenséget, mert ál-
landóan kásával traktálja őket. Kopitov-
szkij kétségbeesik a domi átkelés előtt,
mert nem tud úszni s biztosra veszi, hogy
a vízbe fúl. Aztán vállalja s megmenekül.
A sebesült Zvjagnicevnek erős meggyőző-
dése, hogy a kötőzhely orvosai mészáro-
sok, akik nyakra-főre vagdalják le a ka-
tonák vétagjait, akár szükséges, akár
nem. A jó csizmáját jobban félti, mint az
életét, mert „annak a csizmának kitűnő
a talpa, a szára is valódi marhabőr”. S
amikor az egészségügyi levágja roncsolt
lábáról, ráripakodik: „Te kártevő, te ved-
lett teve, te pápaszemes kígyó, te ebszülte
dög... Tudod, mi vagy te, a nép ellen-
sége — az vagy!”

Az elbeszélés sodró folyamában szerve-
sen épülnek be a szeretett tájról odavetett
képek. Mialatt a vert sereg vonul a dom-
bos terepen kelet felé: „A magaslat lej-
tőjén végignyalta az utat a szél, elhordta

róla a port — tisztára seperte. Meglepően keményen döngtek a csupasztalajon a mindeddig porba süppedő névtelen lépések. Odalent már látszott a falu — vagy ötven, kertek övezte fehér kozákház — meg a felduzzasztott patak széles szakasza. Innen, a magasból a fűvön rendetlenül szétszórt kavicsnak látszottak a vakító fehérre meszelt házacskák.”

Golovin vagy Benois egy tájképe? Nem, Solohové.

Külön tanulmányt érdemelne az a művészet, amellyel az író a hátszország lakosságát festi. A kolhozok népe, az asszonyok, az öregek, nem nagy lelkesedéssel fogadják a visszavonuló sereget. A hadihelyzet ismeretének teljes hiányában azt hiszik, hogy gyáván megszaladt az ellenség elől. Hogy őket sorsukra bízta. Az élelemért, vízért kopogtató katonákat kinézik a házakból. A regény utolsó előtti fejezetében is ez történik s hiába próbálja a szoknyavadász Lopahin férfiúi bájaival „megfőzni” a gazdaasszonyt, az kiakolbóltítja éjszakai háborgatóját. De aztán kiderül, hogy a majort megszálló rongyos vitézek hősiiesen állták a sarat a harcmezőn s a falu lakói bőven ellátják őket étellel, itallal.

Huszonhét harcos, köztük öt könnyű sebesült maradt meg a harmincnyolcadik ezredből, amelynek visszavonulása a regény tárgya. De az ezredzászlót megmentették. Mikor csatlakoznak a Don mögött felvonuló sereghez, Marcsenko ezredes,

hadosztályparancsnok, maga is sebesült, beszédet intéz hozzájuk s ez a beszéd már rámutat a közelgő győzelemre.

Még egy-két szót a solohovi pátoszról. Azt lehetne róla mondani, hogy a tárgyilagosság pátosza. Ahogy a solohovi humor sem önmagáért van, mindig a tárgyaktól, az eseményektől, a szereplők jelleméből sugárik ki s a költészet aranyával vonja be a személyeket, a tárgyakat, a tájakat. Mindig pátos, de úgy, hogy mindenki helyénvalónak, igazságosnak — és szépnek érzi ezt a pártosságot. Alljon itt Bjelinszkij egy több mint száz év előtti írásából ez a mondat: „Az irányzat bűvös szava sok embert rabul ejt; azt hiszik, hogy ezzel minden el van intézve s nem értik meg, hogy a művészet világában semmiféle irányzat nem ér tehetőség nélkül egy krajcárt sem, hogy továbbá ezt nem az agyában, hanem mindenekelőtt a szívében, a vérében kell hordania az írónak... ha nincs bennetek költői tehetség, írástok senki számára nem idezi fel az eredetit, eszméitek és irányzatotok pedig retorikus közhelyek maradnak.”

Solohov egész életműve például szolgál arra, hogyan ragadja magával egy igazi tehetség az olvasót ama nagy célok felé, amelyeket a költő maga elé tűzött, hogyan győzi meg egy nagy író az olvasót eszméi igazságáról, végső diadaláról a művészet legelőkelőbb eszközeivel.

Külön ki kell emelni Makai Imre meseteri fordítását.

Frank László

MAGYAR KÖNYVEKRŐL HÁROM VILÁGNELVEN

Hasznos propagandaeszköz a magyar könyvkiadó és terjesztő vállalatok angol, francia és német nyelvű folyóirata, mely már egy éve tájékoztatja három havonként a külföldet a hazai könyvkiadás újdonságairól és fontosabb eseményeiről.

Legújabb számában több összefoglaló jellegű ismertetőt találunk: a régi magyar irodalom ritkaságainak faksimile-kiadásáról, az *Archeologia Hungarica* című régészeti sorozatról, a Magyar Helikon klasszikus és bibliofil kiadványairól, állatorvosi szakkönyvekről, bibliográfiái munkákról stb. Más cikkek a Magyar Tudományos Akadémia idegen nyelvű közlönyeire és a hazánkban megjelenő negyvenféle technikai folyóiratra hívják fel a külföld figyelmét. Hosszabb írás foglalkozik a budapesti francia könyvkiállítás tanulságival, a párizsi magyar könyvkiállítás sikeréről pedig Aurélien Sauvageot és François Monod számol be. Néhány színházi bemutatóról is megemlíkezik a folyóirat, azonkívül közli a könyvvülszágok rövid ismertetését és az elmúlt negyedév kiadványainak bibliográfiáját.

A magyar könyv e külföldi hírnökeinek fő erőssége a szép külső, a gondos és izléses nyomdai előállítás. Az illusztrációk többnyire

a művészi könyvborítolapok hasonmásai, ritkábban egy-egy montázs. A színes nyomatok is sikerültek.

A folyóirat jól ellátja a tájékoztatás feladatát, témakörét azonban lehetne bővíteni. Fejezetek a magyar könyvnyomtatás múltjából, világhírű magyar könyvek (pl. a Corvinák), a magyar kultúra külföldi kisugárzásának adatai: az ilyen témák alkalmasint számos olvasót érdekelnének határainkon túl.

Az idegen nyelvű szövegek stílusán volna mit javítani, a sajtóhibák száma viszont örvendetesen kicsi. A cikkek és könyvismertetések megfogalmazásakor jobban kellene ügyelni arra, hogy a külföld nem ugyanolyan előzetes ismeretekkel rendelkezik, mint a hazai közönség. Idegen olvasó számára pl. nem sok értelme van az ilyen mondatnak: „Ebben a korszakban nemcsak Arany, Vajda, Reviczky és Komjáthy írt verseket...” — hisz a külföldi alkalmasint a felsorolt nevek többségét sem hallotta még.

Rövid beszámolóink végén még egy sóhaj kívánkozik ide: bár volna a hazai közönség tájékoztatására is ilyen kívánatos külsejű, a magyar könyvek szépségéhez méltó folyóiratunk!

A könyv történetéből

AZ ELSŐ MAGYARNYELVŰ KÖNYVEK KIADÓI

A legrégebb magyar nyomtatványok nem a hazában, hanem Lengyelországban láttak napvilágot.

A krakkói egyetemre 1526 október vége felé, két hónappal a mohácsi csata után, egy Szatmár megyei fiatalember iratkozott be. Az egyetemi anyakönyv Joannes Sylvestris Pannoniusnak nevezi. A későbbi irodalomtörténet, Kazinczy Ferenc korában, a nyelvújítás megindulásakor, nevét erőszakosan Erdősire magyarosította, mert szülőhelye, Szinyérváralja, a feudális Bakócz-család ősi fészke, Erdőd szomszédságához tartozott. De ő maga az egyetemi hallgatók névjegyzékében csak azt jelezte, hogy apját Szilveszternek hívták s ezután levelei aláírásában és magyar nyomtatványaiban mindig csak a Sylvester nevet használta, immár családi névként.

Krakkó nagyváros, szellemi és politikai gócpont. Többemeletes házai földszintjén nyitott boltozatos tornácok védtek az utcai járókelőket az eső ellen, a házakba ^{nyitott} szobrocskákkal díszített kapuk nyíltak, belül oszlopos udvar, közepén finom merítő kút. Az első emeleti ablakok szélesek, négyszögűek, a második emeleten keskenyek és ívben végződnek. A házak tetői meredek süvegbe szökkennek. Avult görögök elemek vegyülnek a renaissance stílusába, pedig az is túl volt már azon az időn, mikor még az újdonság varázsával hatott.

Ott élt az egyetemi hallgatók között, barettet viselt, mint ők, vállravetett térdig érő köpenyt, pufók ujjakat, feszes rövid nadrágot, bokáig érő hegyesen felkunkorodó puha bőrcipőt. Ha kiöltözködött, fehér csipkegallért körített nyakára, nyakláncot vett fel, a barettet pedig tollal díszítette. Mint magyar köznemes, az akkori szokás szerint fokossal járt, s ruháját rövid zsinórzattal cifráztatta.

Egyetemi tanulmányai elvégzésében Simon egri püspök ösztöndíjjal támogatta, s Sylvester hálából e pártfogójának ajánlotta első művecskéjét, az 1527-ben megjelent latin nyelvű *Rosariumot*, vagyis Szűz Mária, Magyarország védőszentje Rózsafüzéréét. Magántanítást is vállalt, az egyetem vagyonosabb magyar tanulóit vizsgákra készítette elő. Megbecsülték, és 1527 óta ő a magyar bursa seniora, azaz a magyar hallgatók együletének elnöke. Egy további keresete is volt s ez számunkra a legfontosabb. Vietor Jeromos ottani nyomdász, könyvkereskedő és kiadó, kinél Egri Simon költségén a *Rosa-*

rium megjelent, korrektori megbízásokat ad neki s vele íratja meg Hegendorf Kristóf lipcei tanító modernizálásában a klasszikus Donatus ezeréves latin nyelvtanához, valamint Heyden Sebaldus nürnbergi kántor latin gyakorlókönyvéhez a magyar értelmezéseket.

Ez a két, szintén 1527-ben nyomtatott kiadvány a két legrégebb fennmaradt könyv, mely magyar szöveget tartalmaz. Mindkettőhöz a tanulóíjúságnak szóló verses buzdítást csatolt. Az egyikben magyar tanítványát, Geszthi Mihályt latin disztichonokban arra serkenti: „tanulj fiam, hogy majdan hazádnak díszé lehess!”

Krakkó még sokáig, 1536-ig, az egyetlen hely, ahol magyar nyelvű szövegek jelentek meg. Heyden nyelvkönyve ott 1529-ben és 1531-ben a második és harmadik kiadást ért, majd Erdélyben és a királyi Magyarországon is még több mint 160 éven át újra meg újra kiadták. Sylvester távozása után Vietor Komjáthi Benedek Szent Pál-könyveihez, Murmelius latin—magyar szótárához, Ozorai Imre ájtatosságaihoz, valamint Gálszécsi Istvánnak Magyarország címerével díszített *Énekeskönyvéhez* — ennyi maradt fenn — új magyar munkatársat keresett s meg is talált Abádi Benedek személyében.

Nem tudjuk, mikor hagyta el Sylvester Krakkót. Csak az bizonyos, hogy meg-nősült s 1534 tavaszán Budán és talán Pápán járt, mert Turkowith Miklós budai városbíró s ennek mostohatestvére, Gizdawith Péter pápai tanító, ajánlólevelet adott neki gróf Nádasdy Tamás horvát bánhoz. Néhány hónappal később, szeptemberben, e főúr pénzbeli támogatásával beiratkozott a wittenbergi egyetemre.

Az a főiskola vonzotta leginkább az akkori értelmiség ifjúságát. Új szellem, vallási forradalom főfészke. Egész Európa figyelt nyugtalanító szavára. Egyetemen tanított Melanchton, a 16. század legnevesebb professzora. A vézna, kecskeszakállas, földiekre nem tekintő férfi eddig ismeretlen irányokat tárt fel Sylvester előtt, ki egyik későbbi írásában „praeceptor noster”-nek, mesterének nevezte.

Luther ugyanott azt prédikálta, a népek eltévelyedésének, az országok kisiklásának oka az, hogy a holtnyelvű biblia tanításait félreértették; a világ ügyeinek

helyrehozása tehát elsősorban attól függ, hogy a latinul nem tudó tömegek számára nemzeti nyelvükre fordítsák. Ehhez kapcsolódott Melancthon: a biblia helyes értelmezéséhez és fordításához ismernünk kell a filológiát. A nyelvtant a biblia előcsarnokának tekintette. Fordítójának az eredeti nyelvet, valamint a fordításhoz választott nemzeti nyelvet tökéletesen uralni kell. S Sylvester Melancthon hatása alatt megtanul görögül és héberül, tudományos összehasonlító magyar nyelvtan írásába fog és magyarra fordítgatja az Új Testamentumot.

Melancthon elismerte őt méltó tanítványának, s mikor Sylvester 1535-ben hazatér, dicséretű sorokkal Nádasdy figyelmébe ajánlja.

Wittenberg átalakította ifjú magyarraknak a nyomdászatra vonatkozó fel-fogását is. A nyomdai termelés bámulatos arányait szemlélhette ott s megértette, hogy ennek fő vonzóereje a könyv olcsósága és a fametszetes címlap. Az Aldus Manutius-féle új tipográfiai irány Wittenbergben aratta a döntő diadalt. Aldus 1500 körül Velencében új könyvtípust alkotott. Kiszakult, apróbetűs, nem nehéz fatáblák közé kötött, hanem kéregpapírbélésű kötésekbe öltöztetett könnyű zsebretehető könyveket nyomtatott az addig szokottnál sokkal nagyobb példányszámban, s ezek darabja a régiékhez képest hallatlanul olcsó volt. Ezután már a szegény tanulók is meg tudták vásárolni a humanizmus iskoláiban tanított klasszikus szövegeket. Aldus azonban elsősorban bibliofil könyvnyomtató, aki csak a választékos ízlésű könyvbarátokat tartotta szem előtt. Wittenberg, magának Luthernek kezdeményezésére, német következetességgel tovább és végig gondolta Aldus eszméjét s megteremtette a pár fillér értékű német népkönyvet. Luther fellépése után csak magában a kis Wittenbergben évenként százával látták napvilágot kisebb-nagyobb füzetek, a hitújító röpiratai szinte hetenként értek új meg új kiadást s Új Testamentum-fordításának első 5000 példánya, példányonként másfél forintnyi árban, 3 hónap alatt fogyott el.

Mint protestáns érkezett-e haza Sylvester? Magyarra fordította Luther „Erős várunk nekünk az Isten” c. énekét és némely más költeményét. Másrészt Új Testamentum-fordítását Ferdinánd király, a katolikus vallás főtámasza fiainak ajánlja, s Ferdinándhoz írt latin disztichonjaiban azon kesereg, hogy a pestishez hasonló hitszakadás választotta ketté a világ népeit. Azután III. Pál pápa — „legszezségesebb atyánk” — ama bulláját akarja magyarra fordítani, melyben

a lutheranizmus elleni küzdelemre oktatja papságát.

Protestánssá akkor az emberek még nem nyilvános aktus, nyilatkozat vagy külön anyakönyvezés által lettek, s a fel-fogások közt sem alakult még ki olyan éles elválasztóvonal, mint egy-két évtizeddel később. Voltak katolikusok, akik egyes hitelvekre elfogadták Luther tanait. Maga Nádasdy is hajlott a lutheri értelmezés felé, pártfogolta a magyar protestantizmus előharcosai közt a túlbuzgalmaért rabláncot szenvedett Dévai Bíró Mátyást, valamint Bornemisza Pétert, de mindennek ellenére, mint a király híve és bizalmasa, katolikusnak vallotta magát.

Nádasdy a Vas megyei Sárvár melletti birtokán, Újszigeten, melyet Sylvester *Grammatikája* címlapján görögösen Neanesosnak nevez, iskolát alapított s ennek tanítójává tette meg Sylvestert. Jól felszerelt, téglából épült iskola. Tanterme olyan lehetett, mint amilyent Burgkmair fametszetén látni: ökörszemes ablakok, a tanulók a katedrát négyzetben körülvevő padokon ülnek, s éppúgy jelentkeznek felelésre. ujjfelemeléssel, mint a mai elemisták. Fejükön barett, miként a tanítóén is, kinek orrán ül az elmaradhatatlan pápaszem. De Sylvester nyilván nemcsak elemistákat, hanem képzettebb, nagyobb diákokat is tanított, mert a számukra vezérfonalként írt nyelvtanát, nyelvbölcseleti elmélkedéseivel, görög-latin-héber-magyar nyelvösszehasonlításával és latin előadási nyelvvel, kis elemisták semmiképp sem használhatták. Tanítványait időnként felkereste Bécsben, hol kiegészítő tanfolyamot hallgattak és vizsgáztak.

Melancthon 1537. október 7-én Nádasdyhoz írt levelében nemcsak iskolaalapítása fölött fejezi ki elismerését, hanem afölött is, hogy a tanintézzettel kapcsolatban nyomdát rendezett be. A híres tudós e gratuláló megjegyzéséből villan elénk az újszigeti nyomda célja: kollégiumi nyomdának tervezték, feladata elsősorban az oktatáshoz szükséges könyvek előállítására. Kitervelője és megszervezője maga Sylvester; erről a Sárvárról időnként távollevő gazdájához 1536-ban írt levelei tanúskodnak.

A felszerelés nem volt könnyű feladat. Már Krakkóban tapasztalta, hogy magyar szöveget külföldi betűanyaggal jól szedni nem lehet. Latin írásokhoz Bécsben vagy másutt vásárolhatott megfelelő betűkészletet, beszerezhetett idézeteihez görög meg héber típusokat is, de a magyarban sok olyan hangot kellett megkülönböztetnie, amilyeneket külföldi öntvényekkel nem lehetett hűen vissza-

adni. Mennyi baja volt már a krakkói magyar nyomtatványok korrigálásakor az *a* meg *á*, *e* meg *é*, *o*, *ö*, *u* meg *ü* hangok megkülönböztetésével. Amikor magyar nyomdát akart berendezni, a melanchtoni elvek értelmében a tipográfiai helyesírás kérdéseit is tisztáznia kellett.

Sylvester maga csak korrektor volt Krakkóban, nyomdásztechnikai ismeretei nem voltak elegendők s a *Grammatikájában* megállapított magyar hang- és betűjeleket nem tudta előállítani. A nyomdának tanult betűmetszőre és betűöntőre volt szüksége. 1536-ban a gróf értesíti, hogy már ki is szemelt erre alkalmas szakembert. „Örömmel hallom — válaszolja Sylvester — s az alkalmazandó mestertől magam is el akarom sajátítani a betűmetszés tudományát. Úgy érzem, megvan hozzá az érzékem.” A kiválasztott nyomdász azonban nem nyerte meg tetszését. Magyar könyvek kiadatásához nem külföldi, hanem magyar tipografus kellene. De hát mit csináljunk, ha nincsen? Az időt nem vesztegethetjük, a létesítendő újszигeti nyomdáról már német szomszédaink, sőt cseh és lengyel körök is tudomást szereztek, s ha egyhamar nem lesz meg, nemcsak a magyar, hanem a többi nemzet előtt is nevetségessé válunk.

Az első kiadvány, a *Grammatica*, előszava szerint 1536 októberé óta hevert a nyomdában, de csak négyévi huzavona után, 1539-ben jelent meg, amikor Nádasy, megelégedve Sylvester panaszait, elcsapta Strutiust s helyére alkalmazta Sylvester krakkói barátját és ottani volt utódát, Abádi Benedeket.

A hanyatló renaissance ízlése szerint keretbe foglalt címlapján ott díszlik Nádasynek és nejének címere, jeléül annak, hogy ők a nyomda tulajdonosai. De ki a kiadó? Nádasy csak mecénás, aki az üzem fenntartására a pénzt, a helyiséget és a felszerelést adta, de nem ő, hanem bizalmas jobbkeze, Sylvester, határozta meg, mit nyomjanak.

A főcím alatt olvassuk a szerző fiúhoz, Tódorhoz intézett verset és ajánló levelet, mely hangsúlyozza, hogy a százlapos könyvecske a tanulóifjúságnak szól. De Tódorka még csak 8—9 éves lehetett, reménybeli olvasó csupán, aki apja nyelvtanát még meg nem értheti, hiszen ez a könyv nemcsak a latin nyelv ismeretét tételezi fel, hanem zsidó, görög, olasz és német nyelvhasznító példák tömegével e nyelvek betűtípusainak olvasnitudását is megköveteli.

Sylvester a régi biblikus felfogás szerint minden nyelv ősanýját a héberben látta, s a nyelvek különféleségének kialakulását a bábeli nyelvzavarból származtatta. A magyar nyelvet a héber után

a legrégebbinek vélte, mert közelebbi rokonságban áll a héberhez, mint a többiek. Mindkettő birtokos személyragjai a személynévmásokból keletkeztek s egyformán járulnak ígékhez és főnevekhez. Mindkettőnek alanyi és tárgyi ragozása van. Ezek az ősi vonások a többi nyelvből már kivesztek.

A *Grammaticát* másfél évvel később a kétkötetes Új Testamentum-fordítás követte. Sylvester 1540. december 4-én jóváhagyás végett Nádasy elé terjeszti a Miksa és Ferdinánd főhercegekhez szóló ajánlást s kéri, szerezzon a kiadáshoz privilégiumot, mely abban az időben a szerzői és kiadói jogot pótolta. Néhány héttel később már küld is Nádasynek példányokat. Miként a zárószorok mondják: „Újszигeten Abádi Benedek nyomtatta vala 1541. esztendőben.”

Utóbbi utószava rávilágít Strutius menesztésének okaira: „Ha valahol nyomásban való vitékre találás, abból én üled bocsánatot kérek, mert, hogy megértsd, ez könyvet nem én kezdettem el, hanem más, kit az jo sok ideig nagy költséggel itt tartott. És mikoron elkésvén hozzáfogott volna s látták volna, hogy az nehezen írhetne vigit, úgy hivata engemet hozzája. ... Hamarsággal ugyan azon betűt meg igazítottam, egy néhányat hozzá csináltam, hogy szapora lenne az dolog es mihamarabb vigit írhetnök...”

A betű, melyet Abádi nem talált szépségre, a fraktur. Már az első krakkói magyar könyveket is gót betűkkel nyomtatták, divat lévén, hogy latin betűkkel csak ókori latin és újabb olasz írásokat szabad kiadni, míg a többi nyelv és a latin teológia nyomdatípusa a gót. Abádi korában azonban a nyugat-európai humanizmus kezdett eltérni ettől a szabálytól, s ezért idegenkedett tőle Abádi is.

Az Új Testamentumot 126 fametszet díszíti s ezek a záróéki tményben olvasható évszám szerint 1537-ben már készen voltak. Valamennyi ugyanannak a művésznek a munkája s egyikén-másikán közli a J. és S. betűkből összetett monogramját is. Ez sok találgatásra adott alkalmat. Ma azt hisszük, J. S. nem más, mint maga Sylvester. Egyik Nádasyhoz írt levélben vakációzó időtöltéséről számol be s azt mondja, Orfeuszról szeretne képet festeni: a legendás görög poétát állva, lantot pengetve ábrázolná, homlokán babérkoszorúval, a háttérben erdő, sziklás hegy, keselyűk kóvályognak, fenevadak leselkednek. Tudott festeni, szeretett rajzolgatni.

Az Új Testamentumot görög eredetiből fordította s Rotterdami Erasmus mintájára magyarázó jegyzetekkel kísérte. Az egyik ilyen magyarázatában maradt fenn

a magyar népköltészet legrégebbi magasztalása.

A kiadvány példányait megosztotta Abádival. Ráeső részét csomagokban szétküldi, még Erdélybe is, lelkészeknek, tanítóknak, s kesereg, ha valamelyik küldemény elvész. Abádi maga házal velük, de utazásai csalódással járnak, az eladott példányok ára még az útiköltséget sem fedezi.

A munkatársak az osztozkodáskor össze-összekapnak, kölcsönösen feljelentik egymást uruknál, de a gróf nem ér rá kis dolgokkal bibelődni, országbíró lett, a király környezetében tartózkodik Bécsben, s veszekedő hívei ügyét úgy intézi el, hogy Abádinak ösztöndíjat ad, hadd menjen Wittenbergbe, Sylvesternek viszont birtokot adományoz. Elmege gazdálkodni, de ez a foglalkozás nem való a beteges, sánta embernek. Hosszú levelekben szidja csepregi és gogánfalvi életét, felesége csapodárságát, panaszokodik, hogy az emberek üldözik, hogy a termése rossz, hogy lovai, tehenei elhullanak, élénk szelleme azonban soha sem lohad s minden viszontagság között is új meg új irodalmi terveket sző. Nádasdy belátja, nem Sylves-

ternék való a falusi élet és 1544-ben ki-nevezeteli a bécsi egyetemre a héber nyelv tanárává.

Még nyolc évet élt. Magyar, latin és görög ódáiban ünnepelte a királyt meg a királynét, egyetemi tanártársai viszont neki hódoltak alkalmi versekben. 1548-ban újra ki akarta adni Új Testamentum-fordítását, akadt is rá bécsi kiadó, de az akadémizáló bürokrácia nem engedi, nincs magyarul tudó cenzor, aki a fordításról hivatalos bírálatot adjon.

Az elárvult újszигeti nyomda anyaga sokáig hevert használatlanul. Típusai nem, de iniciáléi két évtized múltán újra feltűnnek Huszár Gál kiadványaiban s a *Grammatica* címlapjának Ádámot és Évát ábrázoló fametszetét is újra felhasználta Huszár az *Aran Tamás tévelygési*-ben. Vele egész Debrecenig jutottak efféle újszигeti maradványok, aztán onnan visszaindultak Komjártiba és Semptébe, hol egy másik vándornomdában Nádasdynak egy másik egykori pártfogoltja, Bornemisza Péter használta őket.

Fitz József

SCHÖNHERR KARL tirolri orvos és drámaírónak szenvedélye volt a színpadi rendezés. Egy alkalommal Berlinben a *Hit és haza* című színművét próbálták, amikor félrevonta az egyik színészt és utasításokat adott, valamint jó tanácsokkal látta el arra vonatkozóan, hogyan kell a szerepét eljátszania.

Az előkelő berlini színház főrendezője egy darabig türelmesen várt. De amikor látta, hogy a magyarzatoknak se vége, se hossza, odalépett a beszélgetőkhöz, karonfogta az író, a színpad másik felére vonva, s így szólt hozzá:
— Kedves Schönherr úr, egyáltalán semmi kifogásom sincs az ellen, hogy résztvegyen a próbákon, azonban arra kérem, hogy ennek a színésznek ne adjon semmiféle tanácsot, mert még kezdő és nincs kizárva, hogy tanácsait megfogadja.

ALFRED HENSCHKE (1891—1928) német költő — írónak Klabund — 1913-ban, amikor még alig ismerték, egy ismert előkelő berlini hölgy vendége volt. A társaságban azonban nem nagyon érdekelték iránta. Amikor már vagy két óraja észrevétel nélkül üldögélt egy sarokban a háziasszony észrevette és megszólította:
— Ah mi is a neve barátom? Nem értettem jól a bemutatkozásnál.

— Klabund vagyok, asszonyom.

— Klabund?... A múlt hónapban megvettem az ön *Morgenrot* című könyvét.

Az ifjú költő elpirilt és gúnyosan meghajtván magát így felelt:

— Ah, hát ön volt az asszonyom? Milyen csodálatos véletlen!

BERNARD SHAW angol humorista egy arisztokrata család estélyén vett részt. Csevegés közben a háziasszony az autósportot dicsőítette:

— Szerelmes vagyok a kocsimba — jelentette ki átszellemült arccal.

Erre Shaw finom mosollyal jegyezte meg:

— Ime asszonyom ez újabb bizonyíték amellett, hogy az ember minden téren pótolja a gépet.

SOPHIE ARNOULD (1744—1803) francia színművésznő szellemes asszony volt. Amikor a Comédie Française-ben Beaumarchais „Figaro házassága” című színművének bemutatójára készültek, a szerző barátai Sophie Arnould előtt ama véleményüknek adtak kifejezést, hogy a darab megbukik.

— Ismerem Beaumarchais-t és a tehetségét — felelte a művésznő — és bizonyosra veszem, ha a darab meg is bukik, akkor legalább ötven egymásután következő estén bukik meg.

IBSEN HENRIK-et (1828—1906) egy alkalommal egyik

tisztelője vacsorára hívta meg.

— Jobb lesz ha nem megyek el — felelte Ibsen.

— De hát miért, ha szabadna tudnom.

— Ha elmennék, alig beszélnek valamit. A többi vendég irántam való tiszteletből szintén nem merne beszélni. Mellyel jobb lesz, ha mérgelődni fognak azért, hogy nem jelentem meg. Akkor legalább lesz valami, amiről beszélhetnek.

ARISTOTELES (i.e. 384—322) görög filozófustól megkérdezte egyik tanítványa, miért van az embernek tíz ujjja, két füle, két szem, de csak egy szája és egy nyelve?

Aristoteles így felelt:

— Mert az embernek tízszer annyit kell dolgoznia, mint amennyit eszik és kétszer annyit kell hallania és látnia, mint amennyit beszél.

BERNARD SHAW egyik premijérnél a színházigazgató felhívta az író figyelmét arra a különös körülményre, hogy az emeltek szék sorok és a karzat felől sokkal élénkebb taps hallatszik, mint a földszint és páholyok közönsége részéről, ahol kissé hűvös a fogadtatás.

— Ez nem csoda — felelte Shaw — nem ismeri a régi színpadi törvényt, direktorkám, hogy a siker a nézőtérben pontosan annyit veszít a súlyából, mint a belőle kiszorított hely-ár.

Legkedvesebb könyveim

Szép hagyományt kívánunk feleleveníteni: ebben a rovatunkban írók, művészek, tudósok számolnak be legmaradandóbb könyvélményeikről, kapcsolatukról irodalommal és könyvekkel.

ILLÉS ENDRE

Nem vállalkozhatom önéletrajzra — mégis az elején kell kezdenem.

Legelső — s nagyon kedves — könyveimet úgy elvesztettem, mintha egy barlang szakadt volna be mögöttem. A beomlott barlangból csak két könyvet hoztam magammal: Andersent, s egy német nyelvű mesegyűjteményt, a *Chinesische Märchent*. Andersen történeteit s a kínai meséket nem egyszer s nem kétszer olvastam el. Azt adták akkor, amit később a vers: az élet tündéri szépségét és az ocsúdás rémületét — hát gonoszság is van, és halál is van? A rendíthetetlen ólomkatona, a rút kis kacska története, és a kínai mesék csodálatos, félelmetes, távoli világa ma is versként él bennem, a nagy versek zenéjével és erejével. De legjobban Andersen egyik népszerűtlen meséjét, a *Vad hattyúkat* szerettem; a különös, meghökkentő befejezést — a hattyúvá varázslott királyfi végül megint emberré válik, megkapja országát és szerelmését, de megváltásába hiba csúszik, a királyfi félkeze továbbra is hattyúszárny marad, s ezzel a furcsa hibával kell tovább élnie. Hogyan él? Erre Andersen már nem felelt. Amikor évtizedek múlva *Mostoha* című színdarabomat írtam, a második felvonás végén döböntem rá: hősnőm sorsával tulajdonképpen régi, gyerekkori töprengéseimre próbálok felelni — hogyan birkózik életével a hibásan megváltott ember, Színdarabomba azonban nyomban bele-

írtam Andersen nevét s a vad hattyúk történetét; ezzel a meghatott köszönettel tartozom ifjúságom szomorú varázslójának.

Hogy ki következett ezután? Pontosam tudom. Ambrus Zoltán. Az első könyv, melyet saját pénzemen, valamilyen iskolai jutalom-aranyon vettem: Ambrus színházi kritikáinak nagy gyűjteménye volt, a *Színházi esték*. De Ambrust és bírálatait megelőzte egy másik élmény...

Tizenkét—tizenhárom éves lehettem, s karácsonyra egy megejtő, csodálatos, tökéletesen felszerelt kicsi bábszínház: kaptam. Volt színpada és zsinórpadrása, voltak színpalai és felülről mozgatható bábfigurái, mindene volt, még bábjátékokat is mellékeltek az elbűvölő játékhoz. De ezeket én hamarosan félretoltam, saját színházamban csak a magam történeteit játszottam. Naphosszat játszottam, mozgattam a figuráimat és mondtam a dialógusaimat — még álmomban sem tudtam megválni a színházamtól. Vele álmodtam. Ehhez a kis színházhoz egy havas, felvidéki kisvárost kell elképzelni, a téli Lócsét. És a fiatal gyerek köré a magányt.

Ekkor láttam meg egy könyvesbolt kirakatában az Ambrus-kötetet, a *Színházi estéket*. A címe fogott meg. Mászt vártam tőle — de furcsa módon mégis boldog voltam vele. Most már estéről estére Shakespeare, Ibsen, Rostand s mások — csupa ismeretlen drámaíró — műveiről olvastam pontos, szikár beszámolókat. Mintha egy szigorú tanár feleltetett és osztályozott volna. De ez a tanár megmagyarázta minden osztályzatát, és én hamarosan mindenig szavát értettem. Színházam volt, s ezen a színpadon én lassan-lassan *A velencei kalmárt* és *Cyranot* próbáltam eljátszani — anélkül, hogy ismertem volna Shakespeare-t vagy Rostand-t. De ismertem Ambrus kritikáit. És az én színházamban Coquelin játszotta Cyranot; és azt is tudtam, mikor és mit játszik Coquelin hibásan. Még nem tudtam, hogy kicsoda Ibsen meg Shaw, de már mindent tudtam hőseikről, s tudtam Ambrus enyhe Ibsen-megvetéséről is. Magam is megvetettem őt.

A *Színházi esték*hez azután társ-könyveket vásároltam. A kritikákhoz és a

színpadhoz — színdarabokat. A Magyar Könyvtár és a Fővárosi Színházak Műsora sárga füzeteit, a Modern Könyvtár színházi számait — s már egészen beavatottnak éreztem magam, a kulisszák mögött éltem. Újabb kritikai kötetekre újabb drámák s vígjátékok következtek, és a játékok egyre izgalmasabbá váltak. És észrevétlenül eljött az az este, amikor kicsi bábszínházamat félretoltam, s a frissen olvasott színdarabok és bírálatok közvetlen szócsatáját figyeltem már, az író és a kritikus forró vitáját. A vitát, játékot, színházat, mellyel máig sem tudtam betelni.

Az első világháború utolsó évében, 1918 nyarán, a fiatal gimnazistát magyar tanára bevezeti a szentélybe: a tanári könyvtárba. Katalógus-cédulák írásával bízzák meg. Ott életem egész nyáron a mennyezetig felnyúló, hatalmas könyvsorok között, a tömött könyvtucákban — de nem könyvet fedeztem fel, hanem egy folyóiratot: a *Nyugatot*. S a *Nyugattal* a legizgalmasabbat, a lávaömlést: az új magyar irodalmat. Móricz Zsigmond volt az első, szívenütő, felejthetetlen élmény — a *Nyugatban* nemrégiben fejezte be új regényét, *A fáklját*. Szerzte az országban csalánt gyűjtöttek akkoriban a középiskolások, csalánt a háborús szövegetekhez. Ha frissen tépett csalánlevelek közé dobunk, akkor sem tüzel úgy a bőröm, ahogyan a *Fákljától* kigyulladtam. Csak Móricz-könyvet kívántam volna olvasni; de Móricz életműve még nem volt az a hatalmas hegyláncolat, amivé később nőtt. Emlékeimben úgy maradt meg a Móricz-élmény, mintha egyetlen napon olvastam volna el az *Isten háta mögöttet*, a *Sáraranyt*, a *Galamb papnét*, a *Mese a zöld fűvönt*, az *Árvalányokat*. Mint egymásba ömlő folyók: a Móricz-regények is rögtön egymásba szakadtak bennem. Félelmetes, izgalmas világba kerültem, forró hamuban jártam itt, minden remegett és ingott, mintha ezt a világot állandóan földrengés rázná és tűzhányók fenyegetnék.

Mit ismertem 1918-ban a magyar irodalomból? Amit egy olvasni szerető kamasz ismerhet. Igazában semmit. Azóta sokszor végigjártam ezt a tájat. Ha valamit megismertem életemben, a magyar irodalomról elmondhatom — valamelyest ismerem. De Móricz Zsigmond ma is legforróbb élményem. Ma is őt tartom legnagyobb, legizgalmasabb prózaíróknak.

Azon a régi, háborús nyáron, a tanári könyvtár poros, forró félhomályában másokhoz is eljutottam. Legtisztabban Babits *Gólyakalifájára* és izgatott, hábo-

rús verseire emlékszem. Majd a tömött könyvtucákban megkerestem csodálatos verses kötetét is, a *Recitativot*. S még két fontos név: Csáth Géza, a novellista, és Kassák Lajos egyik regénye, a *Misilló királysága*. A *Nyugat* fénylő rajából külön említem Babitsot, Csáthot és Kassákot, mert mindhármán úgy maradtak meg bennem, mint Móricz: a fényük sohasem halványult. Ami azóta történt, csak annyi: *valóban* megismertem őket.

Néhány hét múlva, 1918 őszén jelent meg Ady utolsó verskötetete, a *Halottak élen*. Ezt a kötetét olvastam legelőször, s mint később Vörösmartyval, úgy jártam Adyval is: az utolsó évek és az utolsó versek Adyja maradt meg bennem az igazi Adynak. Aki a *Vér és arany*-nyal kezd, a felfelé tartó, meredek út élményét kapja. Én — véletlenül — a csúcson kezdtem. És a csúcs félelmetes, dúlt szépsége sokszor talán igaztalanná is tett a korai Ady-kötetekkel szemben.

Az ifjú évek olvasmányairól, a nagy, legnagyobb élményekről számoltam be eddig, a vallomás közvetlen szavaival. Ami ezután következik: kiszélesülő táj, az izgatott felfedezések meg-megújuló boldogsága. De mindezekről részletesen vallani — már valóban önéletrajz. A részletek helyett inkább egy-két név, hálátlanul és feledékenyen.

Flaubert és Tolsztoj. Még mindig egészen fiatalon, egyszerre kaptam mindkettőt. Ők ismertettek meg a világgal, az igazi, az izesztől méretekkel. Később Flaubert elhalványult, helyébe Stendhal került. És Stendhal lett az az író, akinek legtöbb évemet adtam (elragadtatásomban magyarul fordítottam három nagy regényét s novelláit), s amit előbb kellett volna mondanom: ő az az író, akitől a legtöbbet kaptam.

A régi kínai drámák és Shakespeare: idő és tér félelmetes kitágulása.

Mint műfaj: a novella. És felülmúlhatatlan művelői: Barbey d'Aureville, Maupassant, Csehov, Catherine Mansfield. És egy magyar író: Kosztolányi Dezső.

Költők hatalmas hulláma. Berzsenyi, Csokonai, Nerval, Mallarmé, Puskin, Apollinaire.

És József Attila. Talán legnagyobb versélményem.

Jlle's Endre

TATAY SÁNDOR

Hogy mi volt a legnagyobb könyvmlémnyem? Ennél nehezebb kérdést hirtelen nem is tudtak volna kitalálni a számomra. Azt hiszem, egy könyv maradéktalanul lenyűgözni, hatalmába ejteni, egy életre birtokba venni bennünket, csak gyermek korunkban tud, vagy kora ifjúságunkban. Én azonban nem voltam gyermek koromban könyvrajongó. Sőt, a szüleim nem győztek gyötörni, hogy olvassak, többet olvassak. Különösen a prózai művektől idegenkedtem. Az örökös unszolásra, azt hiszem, azért választot-

tam ki a remekírók sorozatából Shakespeare drámáit, mert ebből kevesebb betű esett egy oldalra. A *Macbeth*-tel kezdtem, aztán a *Coriolanus*, *Romeo és Júlia*, meg a többi. Ez a csodálatos mesevilág végre lenyűgözött és rongyosra olvastam a négy aranycirádás, zöldkötésű könyvet. Körülbelül tizenhárom éves lehettem akkor.

Ma mégsem mondhatnám, hogy a Shakespeare drámák voltak életem legkedvesebb olvasmányai. De annyi bizonyos, hogy ezek csigázták fel legelemibb erővel a képzeletemet és ezek irányították figyelmemet az irodalom és minden művészetek felé.

Akik később, úgy érzem, legmélyebben hatottak rám, azok különösképpen nem klasszikusok voltak, hanem két kortársam és barátom: Gelléri Andor Endre és Weöres Sándor. Miért? Talán azért, mert bennük volt minden, és hihetetlen tömörséggel volt bennük, amit a világirodalom kincseiből egy akkori fiatal magyar író a magáévá tehetett. Az ő példájuk lelkesített írásra.

De ez még mindig csak a versek és novella. A nagy epikát Zolában tanultam meg szeretni. A szép szerkesztéséért és végtelen nyugalmáért megragadott egy mű, amit ha hivatásos kritikus volnék, mégis csak közepesnek ítélnék: a *Forsyte Saga*. Mert más szeretni és más értékelni egy író.

Hogy kit szeretek most legjobban? Gogolt, Gogolt, Gogolt! Most és talán mindörökké.

RÓNA EMY ILLUSZTRÁCIÓI

Szokatlan zsvajvtól volt hangos a Fényes Adolf Terem Róna Emy grafikai kiállításának megnyitására. A felnőtt műértők között gyerekek tolokodtak a falakon sorakozó rajzok, könyvillusztrációk elé: a művésznő tulajdonképpen közönsége.

Róna Emy az ifjúsági könyvek egyik legkedveltebb illusztrátora, s bizonyára alig akad olvasó gyermek az országban, aki még nem találkozott rajzainak finom, hajlékony vonalaival. Népszerűségének titka az, hogy Róna Emy pompásan érti a mese nyelvét és kitűnően alkalmazkodik a gyermeki felfogóképességhez. Közérthető vonaltechnikája és valóban „mese-könyvszerűen” tarka színvilága örömet okoz a kicsinyeknek, és a vizuális élmények nyelvén meséll nekik tovább a magyar és orosz népmesék, az Ezeregy éjszaka, Petőfi és Tolsztoj, Gyulai Pál és Bazsov történeteit. Kezesség és báj Róna Emy stílusának fő jellemvonásai: a

groteszket és ijesztőt (ami pedig nem idegen a mesék világától) tudatosan kerüli; nála még az ártó hatalmú szellem is valahogy kedvesen mosolyog. Olykor talán sok is ennyi derű, s a lány vonalritmus helyenként édeskészsé cukrosodik, legalábbis a felnőtt ízlés számára, de mindenestre egyéni bélyeget nyom Róna Emy valamennyi munkájára, akár az iráni miniatúrák modorát követi, mint az Ezeregy éjszaka illusztrációiban, vagy a magyar Alföld szürkébb színeit variálja, mint a János vitézhez készített sorozatában.

A kiállítás nemcsak Róna Emy kész eredményeit mutatja be, hanem a gyakran fáradtságos útát is, mely azokhoz vezet: a gondos rajz tanulmányokat (teve-, elefánt- és egyéb állat-, portrékat?). Ezenkívül néhány könnyed színvázlatot is láthatunk a pécsi bányavidék tájairól.

Olvadás közben

MONDÁK

A mondák az emberiség s minden nép történetének jellegzetes emlékei: rövidebb-hosszabb, verses vagy prózai elbeszélések, amelyek — legjobb alkotásaikban — a természet jelenségeit magyarázó hiedelmeket, a népben élő társadalmi indulatokat tükrözik, sajátos módon fejezik ki a nép történeti tudatát. Földrajzi név vagy egy történeti hős alakja, a nemzeti őstörténet homálya egyaránt vonzza a monda-teremtő képzeletet.

A mondák legtöbbször népi eredetűek, kezdetben szájhagyomány útján terjednek. Iskolai irodalomtörténetében Arany János is azt írja, hogy „régí krónikásaink a mondákat bizonyosan nem maguk költötték, hanem a nép szájáról vették által, s így bennök az ősi hagyomány töredékeire ismerhetünk.” Az 1850-es években, amikor Arany még „elvezett” naiv eposzuk nyomait, körvonalait kereste krónikáinkban, tudományosan sem cáfolták például a hun-magyar rokonság hitét; Arany is a Duna mellékére vonuló hunok harcaival alkarta kezdeni ábrándnak maradt nagy nemzeti eposzát. (*Kéveháza* című költeménye a hunok és a rómaiak harcairól ennek a törekvésnek emléke.) A magyar eredetmondákat elsősorban Kézai krónikája foglalta össze; a honfoglalásra és Árpád személyére vonatkozó mondákat Anonymus írta meg; az Árpád-házi királyok korának mondáit pedig a *Bécsi Képes Krónika*.

Arany mellett főképp Jókai, Tompa, Garay, Czuczor művei dolgozzák fel mondáinkat. Voltaképpen a nemzeti szellem ébredésének időszaka, a romantika ébresztette fel irántuk az érdeklődést, bár a nagy nyugati és keleti naiv és műeposzok is számtalan mondai motívumot tartalmaznak. Régi latin krónikáink mellett Mailáth János és Mednyánszky Ala-

jos német összefoglaló munkái, Erdélyi János, Arany László, Gyulai Pál és mások népköltési gyűjtései voltak a költői fel dolgozások forrásai.

Tudományos rendszerezésben a mondák két nagy csoportját különböztetjük meg: a helyi és a történeti mondákat. Helyhez fűződő monda például a balatoni kecskekörmök, a tordai hasadék mondája — vagy az a monda, amelyet gyerekkorunkban valamennyien nagy élvezettel olvastunk: miért olyan girbe-gurba, csavargós a Tisza folyása (mert egy számar húzta az ekét, amely szántotta a folyó ágyát, de jobbra-balra sok volt a számrákör; mindegyikhez oda kapott a falánk jószág, s ide-oda rángatta az ekét...). A történeti mondák közül az eredetmondák és a hősmondák a legjelentősebbek (Róma eredetéről, Aeneasról vagy a görög hősmondák közül az Achillesz, Heraklész alakját megelevenítő mondák). Egyes történelmi hősök körül olykor mondakörök sűrűsödnek, például Nagy Károly vagy Arthur király körül a kelta-bretton mondavilágban. (*A Sir Gavin és a Zöld Lovag* című most kiadott lovaghistória az Arthur-mondakörhöz tartozik.)

Műfaji tekintetben a mondának vannak bizonyos érintkező pontjai a népmesével és a legendával. A népmesétől azonban megkülönbözteti az a tény, hogy valóságos helyhez, személyhez, eseményhez kapcsolódik. Csodás elemek egyébként a mondáktól sem idegenek: átváltozások, növények, állatok „emberi” kapcsolata emberekkel, fantaszitikus lények — törpék, óriások — szereplése a mondákban is megszokott. A legendákat vallási-morális tartalmuk, jellegük különbözteti meg a mondáktól.

P. L.

STENDHAL (1783—1842) egy alkalommal nagyobb társaságban volt, ahol arról cevegtek éppen, hogy Lord Byron a híres angol költő valóságos regényhős az életben is. Ugyanis Byron nagy hatással volt a nőkre és számtalan romantikus szerelme volt. Nemcsak sikeres hódítással voltak, hanem a nők is igyekeztek őt meghódítani. Egyszer valaki így kiáltott fel:

— Boldog ember lehet ez a Byron!

— Dehogy boldog — felelte Stendhal. — Akinek ennyi szerencséje van a szerelemben, az nem lehet boldog. Igazi boldogságot csak a nehezen megszerzett szerelem nyújt.

Stendhalnak valószínűleg igazja volt.

OSCAR WILDE (1856—1900) angol költőt egyik barátja megkérdezte, hogyan tudná tömören meghatározni, hogy mi a népszerűség? A szellemes költő ezt mondta:

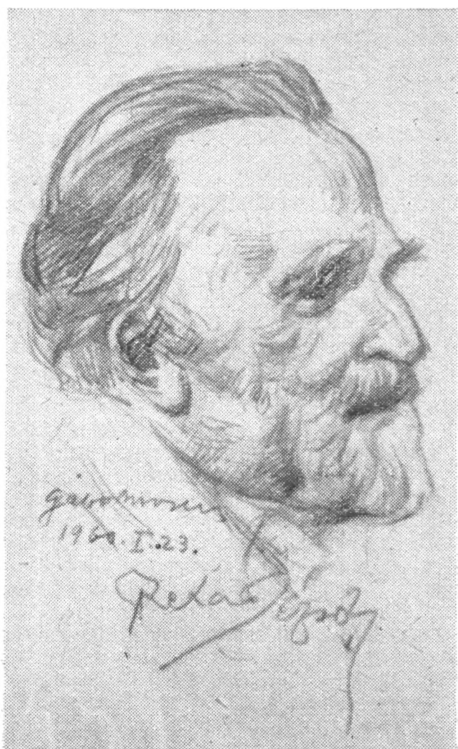
— A népszerűség a sértésnek egyetlen olyan fajtája, amelyért a megsértett nem haragszik.

BERNARD SHAW ebéden volt Anatole Francénál. A házigazda hosszas előadással szórakoztatta Shaw-t a „zseniális emberről”. Amikor nagysókára elvégezte, megszólalt Shaw:

— Mindezt rég tudom. Tudniillik magam is zseniális ember vagyok.

A RÉGI PEST-BUDA TUDÓSA

Beszélgetés Rexa Dezsővel

Meglátogattam Rexa Dezső író-t a Reál-tanoda utcai lakásán. Több évtizedes barátság fűz hozzá, gyakran jöttünk össze a vármegyeházán, ahol főlevéltárnoki minőségben kutattatta a poros okmányokat, elsárgult jegyzőkönyveket. A régi Pest történetét kutatta. Gondos munkásságával feltárt számos irodalomtörténeti ritkaságot, színház-történeti adalékot és sok kulturális értékű érdekességet. Mikor a vármegyei levéltárnak élére került, áttanulmányozott, átvizsgálta minden korhadásnak indult anyagot és sercegő tollal életre keltett számtalan történelmi emléket. Egyetlen szót sem írt le, amíg meg nem győződött állításainak valóságáról. Írásából művészet és élet keletkezett, történelmi megállapításából a múlt világának körvonalai bontakoznak ki. Szinte csodálatos, hogyan tudta megragadni az apró finom vonásokat, s hogyan tudott belőlük eleven korszakot fejleszteni.

Rexa Dezső nagyon sajnálja a régi Pest lebontott történelmi emlékeit, ha rajta múlt volna, a Tabán, a festők

és rajzoló-művészek kiaknázatlan területe, még mindig állna, a Hatvani kapu még ma is ékesítené a Kossuth Lajos utca torkolatát. Egyetlen olyan házat sem engedett volna lebontani, amely összefüggésben állt a történelemmel, vagy kulturális emlékekkel.

Rexa Dezső 1872-ben Budapesten született. Egyetemi tanulmányainak végzetével hírlapíró volt, majd Árva vármegye főlevéltárosa, az alsókubini Csaplovits-könyvtár vezetője, aztán Pest vármegye főlevéltárosa lett. Szépirodalmi munkásságán kívül történelmi, különösen művészettörténeti tanulmányokat írt. Főbb művei: Az élet (regény); Első és utolsó (költemények); Shakespeare Itáliában (tanulmányok); Alkony (regény); Tüzek (elbeszélés); A Nemzeti Színház könyv- és levéltára; Báthory Erzsébet; Az árvai vár faliképei (tanulmány); Margitsziget; Tabán stb. A szebbnél szebb illusztrációkkal ékesített Tabán című könyvből idézem az alábbi sorokat:

„A Tabán mindnyájunk kedves emlékezetében van, emlékek között, amelyek nekünk drágák, hiszen ifjonti korunk annyi gazdag, meleg, feledhetetlen apró történetének volt színhelye, önfeledt bolyongásoknak, csatangolásoknak, sétáknak, amikor a világon nem létezett más csak ő, meg én, én meg ő... Amikor egymás karcsú derekát átfogva (a főváros beépített területén így sehol sem lehetett!) jártunk a hétköznapi érzéketlen emberek felfogása szerint gyalázatosan komisz kövezetten, a girbe-gurba, rosszszul világitott utcákon és mentünk fel, mentünk le és megint fel, s mikor eljutottunk a tabáni temető romantikus árnykába, leültünk egy ledőltsírkőre és egymás kezét szorongatva, egymás szikrázó szemébe mélyedve úgy éreztük, hogy csak egyetlen egy van a világon, ami szép: az élet.”

Ezek a gyönyörű emlékek hatottak át engem is, amikor becsengettem a lakás ajtaján. Rexa Dezső már 89 éves, de még fiatalos, fürgé. Mosolyogva, kitárt karokkal vezetett be Gábor Móric festőművésszel együtt múzeumnak is beillő dolgozószobájába, ahol értékes festmények, szobrok ékeskedtek. Könyvtára és értékes kéziratgyűjteménye (közöttük Jókai Mór Páter Péter című regényének teljes egésze) félmjelzik gyűjtőjének ízlését és műveltségének színvonalát.

Mikor kertelés nélkül rátértem látogatásom céljára, elkormányodva mondta:

„Kit érdekel ma a nyolcvankilenc esztendő Rexa Dezső?” Megnyugtattam, hogy a még élő kortársak örömmel olvasnak róla. És a megemlékezés hasznára válik a mai fiatal nemzedéknek is, mert irodalmi munkássága nincs időhöz és korhoz kötve. Amíg velem beszélgettem, Gábor Móric a portréját rajzolta. Rexa Dezső a következőket mondta:

Én február hónap utolsó napján léptem át a 89-ik évembe, s hogy a kitűnő Ráth-Végh István a mi sorunk lelegejéről ki-dőlt, úgy látszik, én vagyok most a leg-öregebb magyar író. Kétesértékű dicső-ség, de mit tehetek róla?

Első írásomat a Nyitramegyei Közlöny hozta hetvenkét esztendővel ezelőtt Axer aláírással (Rexa Dezső fordított neve). Az első kis füzetkém *Versikék* címen 1899-ben jelent meg, csak a barátaimat tisztelem meg velök. Azután soká nem írtam a nyilvánosságnak, csak egy évtized múltán kezdtem irodalomtörténeti kutatásokkal foglalkozni. Dolgozataim gyakran jelentek meg az *Irodalomtörténeti Köz-lönyben*. Ezután fordultam a tárcáírás felé és vagy huszonöt évig jelentek meg a *Magyarország*-ban a tárcáim és elvéve néhol egy-egy versem is; ezekből egy kis könyvecske is jelent meg *Első és utolsó* címen, ám még sem volt az utolsó, mert kéziratban van még egy kötetre való belőlük.

Azután megjelent néhány fordításom németből, franciából, latinból. Kedvemre való munkák voltak. Mellettük kezdtem filológiaiul foglalkozni. Elsőben mélyen hatoltam be Shakespeare régi magyar fordításaiba. Utána jött Goethe, Kazim-

czy, Petőfi. Néhány írásom jelent meg róluk.

Ifjonti koromban természetesen színész akartam lenni, apám helyeselte, csak azt kívánta, hogy előbb végezzem el a jogot, s ha utána még kedvem tartja: legyek vándor komédiás. Nem lettem. Elvégeztem a jogot és a kereskedelmi főiskolát, ám utána mégis valami közöm lett a színészethez, mert színésztörténettel foglalkoztam. Nagy gyönyörűségem tellett benne.

Jó latin és gyakorlott történetkutató voltam, kineveztek Pest megye főlevéltárosává. Onnan mentem nyugdíjba, de azért még ma is foglalkozom művelődés-történeti kutatásokkal. Összegyűjtöttem három-négyszáz esztendő magyar közmondásokat: valóságos kincsek vannak közöttük. Utána felkutatam a régi közmondástörténeteket, amelyekből ma köz-tudomásban semmi sincsen. Sorrendben a magyar paródiákat és travesztiákat kerestem össze, azokból is van már vagy félezer.

Több mint harminc éve foglalkozom Budapest történetével, erről több cikkem és könyvem jelent meg. Ez a tárgy is öröm a számomra. Most is készen van öt könyvem, az ötödiknek *Pletykázó házak* a címe; ebbe a könyvbe azokat az érdekes apró-cseprő eseteket írtam meg, melyekre hosszú életem alatt visszaemlékezhettem. Egyik könyvemben pedig Buda-pest utcáinak történelmi kuriozumait írtam össze. Azok is lesik a megjelenés pillanatát.

Mit mondjak még? Mindezekon kívül szerettem élni és szerettem, ha szerettek.

Bokor Imre

Demonax (i. sz. 81–170) ciprusi filozófus előtt egy alkalommal Sidonius, a híres atheni szofista dicsekedett, hogy ő végig próbált minden filozófiát.

– Ha Aristoteles hív a Lyceumba – mondta Sidonius – követem őt; ha Platon az Akadémiába, megyek; ha Zenon hív, ott leszek az oszlop-csarnokban; ha Pythagoras hív, hallgatni fogok.

Erre *Demonax* azt mondta neki:

– Hallod-e te, hív Pythagoras.

Naszreddin hodzsát egyszer meg akarja bosszantani a felesége. Forró levest tesz az asztalra, de elfelejti és amint eszik belőle egy kanállal, úgy megégeti a torkát, hogy a könnye is megered.

– Mi lelt? – kérdi a hodzsza – talán forró volt a leves?

– Dehogyan – szólt az asszony – hanem eszembe jutott, hogy mennyire szerette apám a levest, azért könnyezek.

A hodzsza ezt elhíszl, s amint ő is lenyel egy kanállal a levestől, úgy megégeti a torkát, hogy sírásra fakad.

– Mi lelt? – kérdi a felesége.

– Azért sírok – szólt a hodzsza – mert apád és anyád meghalt, te pedig életben maradtál.

Antimachos (I. e. V. század) görög költő nagyszámú közönség előtt szavalt a saját költeményeit. Előadása közben az emberek lassanként elszédtek, egyedül csak Platon, a nagy filozófus maradt ott. Eszrevéve ezt *Antimachos*, így szólt:

– Folytatom verseim előadását, mert Platon egy egész hallgatóságot képvisel.

Egy epés ember malacózan jegyezte meg, Platon azért maradt ott, mert elaludt.

Gioacchino Rossini (1792–1868) a „Szevillai borbély” szerzője egy alkalommal egy olyan családnál volt hivatalos vacsorára, amely nem volt nagyon válogatós a zenei élvezetekben.

Vacsora után felszólították az egyik jelenlévő hölgyet, hogy énekeljen valamit. Ez sokáig kérte magát, míg végre elhatározta, hogy el fogja énekelni a „Szevillai borbély”-ból Rosina áriáját.

Amikor a zongorához lépett, lámpalázasan fordult Rossinihez és ezt súgta neki:

– Jaj, de félek!

– Hát még én! – felelte Rossini.

„Hazug álmok pupjai szünnek“

MATERIALISTA FELVILÁGOSÍTÓ KÖNYVEK

Az emberiség ma még messze van attól az áhított korszaktól, amelyben a gondolkodást nem zavarják előítéletek, s amelyben nem lesz hívó, mert a tudomány, mely átveszi az elmék irányítását, nem a hitre appellál, hanem a meggyőződésre, de nem lesznek hitetlenek sem, mert antipodusával együtt ez a szó is elveszti értelmét, s mert megszűnik a vallásos propaganda, nem lesz szükség ateista propagandára sem.

A kort, amelyről Descartes szőtt óvatos ábrándot, s amelynek jelszavát nálunk Vörösmarty adta az egykori hitvalló, Pázmány ajkára: „Legszentebb vallás a haza s emberiség” — a hiedelmeitől és türelmetlen szenvedélyeitől megtisztult kort éppen a szívós, higgadtan érvelő felvilágosító irodalom hozhatja közelebb.

A vallás kérdéseit materialista szemlemben tárgyaló munkák eddig is jelentek meg nálunk, de nem elég rendszeresen. Kiadtak számos könyvet, antológiát, mely a papság, a Vatikán káros befolyását igyekezett csökkenteni, de csak kevés olyan művet, mely a vallástörténeti kutatások eszközeivel ostromolta a hit világát. (Mint pl. Kautsky és Vipper — egymásnak több helyt ellentmondó — tanulmányai a kereszténység eredetéről.)

A kiadók 1960. évi munkásságát és terveit szemlélve, úgy tűnik, hogy ez az esztendő a tervszerűbb és szélesebb körű felvilágosítás éve. A Kossuth és a Gondolat kiadó jó néhány könyvet vagy füzetet írat vagy fordított a vallással kapcsolatos világnézetű kérdésekről. Ezek egy része vallástörténeti mű (Butinova: *Hogyan keletkezett a vallás*, Jaroszlav-szkij: *Hogyan születnek, élnek és halnak meg az istenek*, Koselevszkij: *Bibliai legendák alkonya*, Kriveljov: *Könyv a Bibliáról és Evangéliumi történetek és értelmük*, Lencman: *A kereszténység eredete*), másik része a vallás és az egyház történelmi szerepét tárgyalja a múltban (Kulcsár Zsuzsa: *Az inkvizíció Magyarországon*, Galántai József: *Egyház és politika, 1867—1918*), ill. a jelenben (Balogh Elemér: *A vallási feléptmény az imperializmusban*, Pogány Róbert: *Vallás és egyház a szocializmusban*), vagy egyes tudományos kérdésekben cáfolja az egyház álláspontját (Klaus: *Jezsuiták, isten, anyag*, Oparin: *Az élet keletkezése a Földön*, Nyézturh: *Az ember származása*, Földesi Tamás: *Az akaratszabadság problémái*).

E könyvek többsége egészen újkeletű, vagy éppen jelenleg készül. A tudomány,

mint mindenütt, a vallástörténetben is új meg új adatokat halmoz föl s a régebbi munkák egyik-másik része az új kutatások következtében elavul. A kiadók, igen helyesen, törekszenek tehát arra, hogy a világnézetű ismeretek terjesztésének érzékeny munkájában korszerű, friss írásokat állítsanak csatasorba. (Kriveljov a Bibliáról írt könyvében már felhasználja a néhány éve megalált híres Holt-tengeri irattekercsek tanulságait.) Vannak azonban a felvilágosító irodalomnak olyan maradandó becsű, régebbi opusai, melyeknek érveiről, meggyőző erejéről ma sem mondhatunk le, még akkor sem, ha itt-ott avittas, naiv fordulatok szövődnek beléjük. Ezekhez az értékes hagyományokhoz a könyvkiadók, úgy látszik, bátoritanul nyúlnak. Klasszikus filozófiai művet a vallás tárgykörében csak kettőt találunk terveik között (Feuerbach: *A kereszténység lényege*, Plehanov: *A vallásról és az egyházzól*), továbbá egy érdekesnek ígérkező gyűjteményt az 1848—49-es évek magyar sajtójának antiklerikális cikkeiből. A XVIII. század nagy felvilágosító irodalmából azonban szinte semmit. (Csupán a francia Enciklopédiából készül egy válogatás.)

A fideizmus ellen intézett első nagy roham századának írásai nagyobb figyelmet érdemelnének. A kételkedést már az enciklopédisták elődje, Pierre Bayle, határozottan hirdette (nálunk nem kisebb olvasó nevelődött szellemén, mint Kölcsey Ferenc); de híres szótárából nem készül magyar fordítás-szemelvény. Voltaire nagy történeti munkája, a *Tanulmány az erkölcsökről*, szellemes valláskritikai fejezeteket tartalmaz; ezek sem olvashatók nyelvünkön. Diderot főbb művei, Holbach egy nagyobb és egy kisebb munkája (*A természet rendszere*, ill. *A leplezett kereszténység*) napvilágot láttak ugyan az elmúlt évtizedben, sőt Romániában kiadták Kiss Mihálynak a múlt század elején készült Helvétius-átdolgozását is, de már Condillac, Lamettrie vagy Condorcet írásainak megjelentetésére nem akadt vállalkozó. Az olyan szerzők pedig, mint Jean Meslier vagy Sylvain Maréchal, úgyszólván ismeretlenek nálunk. (A Szovjetunióban mindkettejüknek fontosabb művei megjelentek, 1954-ben, ill. 1958-ban.)

Sylvain Maréchal egyik könyvének címe: *Az ó- és újkori istentagadók lexikona*. Ebben roppant erudícióval össze- gyűjtötte a klasszikus és a korabeli iro-

dalomnak minden olyan érvét, véleményét, minden még oly apró szövegrészletét, mely az ateizmust támogatja. Saját felvilágosító és társadalomreformeri tevékenységét a következőképpen ismer-teti: „Attól kezdve, hogy a Természet el-jegezte a filozófiai studiumokkal, tel-jesen e hivatásának szentelte magát, s hamarosan rádöbrent, hogy az emberi társadalom korántsem olyan, amilyennek lennie kellene... Bátran behatolt a val-lási és politikai előítéletek mélységeibe, de merészségét és szókimondását félre-magyarázták... Az istenről írott tan-költevénye (az *Új Lucrétius*) az olvasók nagy részét fölháborította. Az esztéták művészi gyengéin alkadtak fenn, a fel-világosult szellemek ijedten hajtogatták, hogy korai még ez a hang. A papok a fo-gukat csikorgatták, az újságírók meg hiábavaló merészségén élcelődtek... El-veihez híven, inkább jelleme, mint a kor-dívat parancsára figyelmeztve, Sylvain úgy él Párizsban, mint Robinson a maga szigetén...”

Jean Meslier — jóllehet maga is pap — nem kevésbé meggyőződéses ateista volt, mint Sylvain Maréchal. A *Józan ész* című könyvében ilyen fejezetcímeket olvasha-tunk: „Nem szükséges istenben hinni, a legokosabb nem is gondolni rá”, „Isten létéről nem lehet megbizonyo-sodni”, „A világot nem teremtették, az anyag magától mozog”, „A túlvilági élet tana csak azoknak hasznos, akik a hiszé-kenységgel visszaélve, nyereszkednek rajta”, „A deisták istenfogalma semmi-vel sem kevésbé ellentmondó és képte-len, mint a papok istenéé”, „Hitbuzgó király csapása országának”, „Az erkölcs-tannak nincs szüksége az isten létének föltételezésére”.

A francia felvilágosodás materialista valláskritikája, ha adatainak frissességét tekintve, elmarad is az újabb keletű ismeretterjesztő munkák mögött, rendel-kezik a stílus eleganciájának, szellemes-ségének, az érvelés könnyed fordulato-ságának előnyével. Reméljük, hogy java termékeinek fordítását nem sokáig kell nélkülöznie a magyar olvasónak. — a —

KÉRDEZZ — FELELEK

Az alábbiakban válaszolunk a pécsi „Ki mit gyűjt?” könyvgyűjtő-szakkörnek arra a kérdésére, hogy könyvtári kötetnek milyen terje-delmű, illetve alakú könyvet lehet tekinteni?

A könyvtárosok álláspontja:

A könyvtárak a kötet alakú kiadványo-kat — tekintet nélkül azok kötött, vagy fűzött voltára, illetve nagyságára — könyvként kezelik.

Nem tekintik könyvnek egyrészt a fo-lyamatosan megjelenő kiadványokat (új-ság, folyóirat), másrészt a vékony, pár lapból, esetleg csak egyetlen levélből (2 oldal) álló kiadványokat, még ha a közönségnek szánták is őket.

A könyvtári szaknyelvben ez utóbbia-kat kismotyatványoknak nevezik. Ezek közül a legkisebbet (egy, esetleg két levél) aprómotyatványoknak.

A brosúra (általában 4 ívet meg nem haladó) fűzött nyomdatermék. A legtöbb könyvtár ezeket sem kezeli könyvként, tekintettel általában gyorsan elavuló tar-talmukra és megjelenési formájukra. Or-szágonként változik azonban a brosúra terjedelmének felső határa. Olaszország-ban pl. 100 lap; Finnországban viszont csak három ív; Angliában inkább az ér-

télnek van szerepe: 6 pennynél olcsóbb mű. A brosúráján azonban rendszerint a tartalom dönti el, hogy a könyvtár könyvként, vagy kismotyatványként kezeli-e.

Kötetnek számít tehát a könyvtár min-den egyes egységet, amit a könyvek közé sorol, tekintet nélkül arra, hogy fűzve vagy kötve van-e.

Folyóiratok esetében egy-egy évfolyamú bekötetlen folyóirat alkot egy-egy könyv-tári egységet. Ha a folyóirat be van kötve, egy évfolyam annyi könyvtári egységnek számít, ahány kötetbe bekötötték.

A könyvkereskedelem álláspontja:

Brosúrájának számítanak a 4 ív (64 oldal) vagy annál kisebb terjedelmű kiadvá-nyok.

★

Egyik olvasónk kérdezi: mit kell érteni formahű fordításon?

Formahű fordításnak az olyan tolmá-csolást nevezzük, amely az idegen nyelvű költői mű versmértékét a befogadó nyel-ven igyekszik pontosan lekottázni, követi az eredetinek ritmusát, rímképletét, szó-tagszámát s esetleges egyéb verstani sajá-tosságait.

A nyelvek különböző jellegénél fogva nem mindegyiken lehet formahú fordítást készíteni. A *Rege a csodaszarvasról* pattogó ősi nyolcasait például franciául lehetetlen megszólaltatni, mert a véghangsúlyos francia nyelv ellenáll az ütemkezdő hangsúlyra épült magyar ritmusrendszernek. Hexametert meg azért nem lehet franciául írni, mert ebben a nyelvben a szótagok időmértéke (hosszúsága, rövidsége) nem állandó. A XVI. századi Baif elszigetelt kísérletét nem számítva, a franciák nem is próbálkoztak a kötött időmértékes képleteken alapuló görög-római verseléssel. Náluk a verseket is többnyire prózában (esetleg szabadversben) fordítják.

A magyar nyelvet megállapodott és arányos időmértéke, alkalmazkodó hangsúlyrendje, költői hajlékonysága képessé teszi a legkülönbözőbb ritmusfajták követésére. Az alakhú fordítás első tudatos kísérlete talán az az egy sornyi hexameteres Lucanus-idézet, melyet egyik középkori kódexünkben fedeztek föl. Horváth János véleménye szerint ez időben a latin vallásos himnuszok fordítói már törekedtek a jambikus lejtés érzékeltetésére is. A XVIII. század végétől kezdve általánossá vált a formahú fordítás, noha voltak, akik tiltakoztak ellene. Arany János például egy ízben így írt: „Mi nem vagyunk föltétlen hívei az alakhú fordításnak, mely irodalmunkban mintegy az örök igazság tekintélyéig emelkedett. Mi azt hisszük, hogy bizonyos körülmények közt a fordító eldobja az eredeti mértékét, ha a *költő szellemét* inkább kifejezheti oly idomban, mely nemzete nyelvén *amazsal analóg*, s mint megszokott nemzeti idom, jobban behízelgi magát.” A maga Shakespeare, Arisztophanész stb.-fordításait azonban Arany János is formahúen dolgozta ki, az alakhiúság elvének tekintélye azóta sem csorbult.

Az eredeti versmérték megtartása ugyanis nem pusztá virtuózkodás, hanem a tartalmi hűség egyik biztosítója. A különböző versformákhoz az idő folyamán különböző hangulatok, képzetek tapadtak (a hexameter, a drámai jambus az ünnepélyesség régióiba ragad, a hangsúlyos magyar verselés az egyszerűbb, naivabb mondanivalóhoz illik, bár persze van — a szabályt erősitő — sok kivétel is), és a fordító, aki fölcseréli a versnemet, könnyen véthet az eredeti mű szelleme, a tartalom és a forma egysége ellen. Fiók Károly például az ógörög tragédiák metrumában tolmácsolta Kálidásza *Sakuntaláját*; fordítása nem érzékelteti az ind színjáték sajátosan keleti színeit: mintha egy Szophoklész-epigon darabját olvasnók. Baksay Sándor magyaros

alexandrinusokban átültetett *Illúsa* érdekes kísérlet, de szépségei nem homéroszi talajon, inkább Arany János epikájának törzséről fakadnak.

Ma már csak kivételes esetben jelenik meg formacserélő műfordítás (mint pl. Mészöly Gedeon magyaros *Odüsszeiája*), s még a szankszrit vagy az óperza irodalom szokatlan és bonyolult verslábait is alakhúen tolmácsolják. A Nyugat-nemzedék nagy műfordítóinak példája nyomán különösen megszigorodtak a formai hűség követelményei. Szorosan véve még az olyan fordításokat sem tartjuk alakhúnek, melyek az eredeti lejtését követik ugyan, de egy-két szótaggal megtoldják vagy megkurtítják — mint gyakran Kosztolányi is — a sorok hosszúságát, vagy megváltoztatják a rímek elhelyezését (francia versekben a hím- és nőrímek váltakozását). A fordítónak a legfinomabb hangárnyalatokat is lehetőleg utánözni kell: alliterációkat csendíteni, a magas és mély magánhangzókat, a kemény és lágy konzonánsokat művészién vegyíteni a tolmácsolt szöveg zenei képe mintájára. E folkozott igényű formahűségre remek példákat találunk Babits Mihály, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc, Aprily Lajos, Weöres Sándor stb. műfordításaiban.

A SZERKESZTŐSÉG POSTÁJÁBÓL

A „Könyvbarát májusi számában megjelent Endrei Walter cikke: Régi könyvkötések kincsei címmel. Ebben a cikk írója a mi munkánkat kritizálja. Nyilván információt tévesek. A cikk írója rendszeres látogatója könyvesboltjainknak, különösképpen a Központi Antikváriumnak és így személyesen tapasztalhatta, hogy oda mennyi régi, XVI—XVII-ik századbéli könyv került eladás céljára. Eppen így szépszámmal találhat régi nyomtatványokat, első kiadásokat a Népköztársaság úti antikváriumban is.

A többi antikváriumban is foglalkoznak ilyen könyvek vételével és eladásával, de csak kisebb mértékben. Természetesen csak eladható könyveket vásárolunk meg és minden esetben figyelembe vesszük a régi könyveknél a kötetet is. Számos esetben csak a kötéstől értékeljük, mert tartalmában a mű eladhatatlan. Töredékekkel is foglalkozunk, ha azok töredékként értékesíthetők, más esetben mi gyűjtjük össze egy-egy több kötetes mű töredékeit és kiegészítve, már teljesként hozzuk forgalomba a művet.

Az AKV-tól antikvár könyv nem kerül a MÉH-hez, amennyiben más helyről ilyen könyvek jutnának oda, úgy azokat az arra illetékesek idejében átvizsgálják.

Az AKV Antikvár Osztálya

A berni egyezmény. Copyright

Először 1793-ban a nagy francia forradalom mondta ki, hogy az írók, művészek szabadon rendelkezhetnek alkotásaikkal, s ezeket csak az ő engedélyükkel szabad forgalomba hozni, sokszorosítani. Ez az elv később minden országban diadalmaszkodott, nálunk jogszabályszerűen csak 1853-ban, jölkéhet a kiadók a szerzői jog elismeréseként már korábban is szoktak írói tiszteletdíjakat fizetni.

Nagyon sokáig azonban minden ország csak a saját állampolgárait védelmezte. Külföldi munkát bárhol, bármikor, bárki lefordíthatott és kiadhatott. Még az irodalom kimagasló nagyságainak is túrni kellett, hogy regényeik, színdarabjaik, verseik szépségét selejtes fordításokkal, gyatra átdolgozásokkal, értelemnélküli rövidítésekkel elrontsák, hogy gondolataikat kiforgassák eredeti értelmükből.

Pénzt a külföldi kiadásokért természetesen nem kaptak. A minél nagyobb haszonra törekvő kiadók, lapszerkesztők sok idegenből fordított gyatra fércművet adtak ki, csak hogy megtakarítsák az eredeti munkákat megillető szerzői jogdíjakat.

Ezen a visszás helyzeten hosszú küzdelem után az 1886-ban megkötött *berni unió* segített. Az aláírók kötelezték magukat, hogy az egyezményhez csatlakozott többi országban megjelent irodalmi és művészeti alkotásokat ugyanolyan szerzői jogvédelemben részesítik, mintha azok saját országukban jelentek volna meg eredetiben.

Az egyezményt később többször módosították, 1896-ban Párizsban, 1908-ban Berlinben, 1928-ban Rómában és 1948-ban Brüsszelben. Így például hatályát a filmre is kiterjesztették.

A szerzői jogra vonatkozó adatok gyűjtésére, tanulmányozására, jogvédelmi tanácsadásra Bernben állandó szervezetet állítottak fel. Neve: *Az irodalmi és művészeti munkák védelmére alakult Nemzetközi Unió irodája* (*Bureau de l'Union Internationale pour la protection des oeuvres littéraires et artistiques*).

Az egyezmény vonatkozik könyvekre, füzetekre, beszédekre, színdarabokra, némajátékokra, zenedarabokra, festményekre, rajzokra, ténképekre, építészeti tervekre és tudományos művekre. Semmiféle formális előírás, bejelentési kötelezettség nincs. A védelem az írók, tudósok egész életére és halála után 50 évre terjed.

A szerzők a munkáikra vonatkozó vagyoni jogot, tehát a tiszteletdíjakra való igényt átruházhatják egy kiadóvállalatra, sőt eladhatják magán személyeknek is. A személyiségükhöz tartozó jogok azonban ebben az esetben is őket illetik, tehát követelhetik, hogy műveik kiadásánál feltüntessék nevüket és megtilthatják alkotásuk eltorzítását, megcsomkítását, hírnevükre káros megváltoztatását.

Magyarország 1922 óta tagja a berni uniónak. Az életbe léptetése előtti hónapokat a kiadók igyekeztek kihasználni. Tömegével jelentettek meg olyan fordításokat, melyeket a következő években már csak drágábban, szerzői jogdíj fizetése mellett bocsáthatnak volna sajtó alá.

Az egyezményhez 1959-ig 44 állam csatlakozott. Ezek többsége — számszerint 27 — európai. Nem tag többek közt a Szovjetunió, Kína, továbbá Kanada és Brazília kivételével az amerikai államok.

Az Északamerikai Egyesült Államok nem lépett be az unióba, de — kölcsönösség esetén — jogvédelmet biztosít a külföldön megjelent műveknek. (Magyarországgal 1912 óta áll fenn egy ilyen kölcsönösséget biztosító egyezmény.) Ez az USA *copyright* törvényének formáságaihoz van kötve. Azoknak a könyveknek, amelyek ilyen jogvédelmet igényelnek, a címlapjára vagy a címlap hátára rá kell írni a „*Copyright*” (= szerzői jog) szót (vagy annak rövidítését), az első megjelenés évét és annak a személynek vagy cégnek a nevét, aki igényt tart a szerzői jogra. Ezenkívül a régebbi, 1909. évi törvény szerint a washingtoni Kongresszusi Könyvtárban székelő *Copyright Hivatalnak* be kellett küldeni a könyv egy példányát, egy meghatározott szövegű nyilatkozatot és 4 dollárt. Az 1949. évi törvény lemondott az illetékről, de két példány beküldését írja elő. Ennek ellenében a könyvet vagy egyéb kiadványt felhasználja a *Copyright regiszterbe* és biztosítja 28 évre a szerzői jogokat. A szerző a lejárat évében egy alkalommal további 28 évre meghosszabbíthatja azt. Ezért szerepel olyan sok magyar könyvön a „*copyright*” szó vagy a C jelzés.

A dél-amerikai országok nagy része 1899-ben Montevideóban külön egyezményt kötött az irodalmi és művészeti tulajdonjog védelmére. Az ide tartozó országok közül hazánk 1931-ben a kölcsönösség alapján Argentínával, Bolíviával és Paraguayjal állapodott meg.

Vértesy Miklós

Gyulai Pál elfelejtett kritikája Bajza Józsefről

Bajza József válogatott műveinek a *Magyar Klasszikusok* sorozatban való megjelenése alkalmából Gyulai Pál egy elfeledett cikkével ismertetjük meg olvasóinkat. A cikk megírására Bajza munkáinak első gyűjteményes kiadása (1851) adott alkalmat. A huszonhat éves kritikus ebben a bírálatában már valamennyi kitűnő képességét megcsillogtatja: könyörtelenül pontos esztétikai érzék, bátor szókimondás, mely nem reszket a tekintélyek előtt, a történelmi körülményeket mérlegelő méltányosság, az irodalmi színvonalért érzett nemzeti felelősségtudat, polémikus kedv, gondolatgazdagság és pompás, szenvedélyes stílus jellemzi ezt a fiatalkori remeket, melynek ítéleteit a megírása óta eltelt több mint száz év alatt sem módosította az irodalomtudomány. Azt, hogy Bajza nem annyira szépírói munkássága révén, mint inkább egyéniségének erejével, vitairatainak légkörtisztító és közvéleményformáló hatásával nyert klasszikus irodalomtörténeti rangot, először Gyulai Pál szögezte le, s máig minden Bajza-kutató ezt a nézetet vallja, anélkül azonban, hogy Gyulai-nak ezt az úttörő véleményét elismeréssel nyugtázza volna. A fiatal műbíró remek kritikája ugyanis, melynek első része a Szilágyi Virgil szerkesztette *Értésítő* 1852. évi május 1-i számában, majd ez a folyóirat megszűnővén, befejezése a *Budapesti Visszhang* első számában jelent meg, G betűjellel, nem került bele Gyulai egyik kötetébe sem, s ezért elkerülte a szakikörök figyelmét is.

A terjedelmes bírálatból néhány részletet közlünk.

Bajzáról sok mindent összeírtak már, valót és nem valót, az elsőből többet úgynevezett ellenségei, mint barátai. Ha ösztönösen elhullatván rosszat, megtartanám javát, mikép a gyermekjátékban szokás, csak az időnek szolgálnék, mely legjobban megbírál mindenkit: bírálót, bírálat egyaránt. De higyjünk bármit, egy kétségtelen: Bajzának nagy érdemei vannak a magyar irodalom körül. A történész feljegyzendi s az utókor csak kegyelettel emlékezhetik.

Engem legalább mindig lelkesedés fog el, valahányszor amaz irodalmi újjászületés korszakára gondolok, melynek Bajza is egyik útóharcosa volt. Hősi küzdelem vala ez és nagyszerű diadal. Csak

kevéske a hír kegyelme, de közös a gyözelmi dicsőség. E férfiak nagy eszméket képviseltek s hatásoknál csak szenvedésök nagyobb. Midőn mindenki aludt, virasztottak, midőn senki sem érzett, szenvedtek, midőn alig áldozott valaki, magukat áldozták fel. Pályájokon megvetés fogadta, gúny kísérte, nyomor vette körül. Egyetlen örömük, hogy küzdhetnek, vígaszuk a távol remény, jutalmuk az önértet. De nem hijába fáradtak. Föltámaszták a magyart halottaiból; mert a nyelv és irodalmi reform társadalmi és politikainak lőn anyja; mindenek fölött pedig visszaadta a nemzetnek önértetét, erejét, hitét, önmagát.

Mindez nemrég történt, s épen nem oly időben élünk, hogy megfoghatatlan lehetne. Nem árt fölemlgetni. A közönségnek tudnia kellene már valahára: mi neki az irodalom. Csak szót hajt, midőn nemzetiségét emlegeti, s közönyös irodalma iránt, s nem ismeri önmúltját, ha inkább hisz bármi másnak, mint a szellemnek uralmában. Az ifjú nemzedék pedig, mely ama férfiak nyomába lépett, hadd vándoroljon el emlékökhöz. Irányt, elvet tanuljon bárkitől, egyet tőlök kell megtanulnia: munkálni jutalmazatlan és sikerrel, csalódní és soha el nem csüggedni, meghalni tudni koszorúttan, bár dícsőn.

Azonban én nem Kazinczy koráról akarok szólni, sem Bajza irodalmi hatásáról. Előttem „összegyűjtött munkái” fekszenek: versek, novellák, életrajzok, két esztétikai cikk és egymás apróság. Belőlök e célra keveset használhatnék, másutt kereskedvén pedig, ismertetőből történészé kellene válnom; mert az ő legnagyobb érdeme nem e két kötet, hanem az, hogy szerkeszté az „Aurorá”-t, „Kritikai lapok”-at, „Athenaeumot”, polémiai táborozásában ritka eréllyel küzdött a régi iskola ellen, s nagyban elősegíté az új irány győzelmét. Aztán pályája inkább tagadólagos vala, mint tényleges, innen munkái becsé is inkább viszonyos, mint általános. Kitűnő szerkesztő s alig több közepeszerű költőnél, nem műfilozóf, hanem polémikus, legfeljebb ügyes kompilátor, legkevésbé sem történész. Ízlést terjesztett, tudományt sürgete s élénk részt vőn azon mozgalmakban, melyeknek eredménye irodalmunk kül- és belterje lőn; ő maga is tudta, mire képes, lábához szabta a lépést, erejének megfelelő kört választott s becsületesen be-

tölté. Ismerte tehetségét s nem becsülte túl s épen ezért fel tudta használni. Nem ugyan magyar Lessing, miképp elnevezék, de mindenesetre oly ember, kihez hasonló az újabb irodalom sajnosan nélkülöz, mert látunk elég elvtelen szerkesztőt, vajmi parányi tehetséget tanulmány nélkül s kevésbé erélyes bajnokokat a legújabb irány csataterén.

Az első kötetet költeményei nyitják meg. Csak a közéjszajon forgó Apótheosis hiányzik. Bajza kiválóan a német iskola híve, mely a latint szorította ki, hogy később a magyarnak engedjen helyet. Azonban itt nem az, mi amott Berzsenyi vala. Teremtő ereje kevés, eredetisége majd semmi, képzelme szegény, érzése szűkkörű. A forma és nyelv kezelése nála a legtöbb, mert tanulmányt és gondot tanúsít, de e tekintetben az újabb irodalom oly nagyot haladt és oly más irányban, hogy példányul ma már épen nem szolgálhat. De e haladásnak ő is eszközlője volt. Divatba hozta a dalt, visszavivén művészi egyszerűségére, kiszorította az iskolai áradozást, nehézkes formát, s ama nyavalygó érzélgést, mi az ő francia s latin modor megbuktával gyomként sarjadzott. Dalait a lírai forma és könnyedség kapossá tevék. Inkább énekelte a közönség, mint bárkiét...

Ha előttem feküdnének elszórt bírálatai s összes poleimái s egész irodalmi pályájáról akarnék szólani: alkalmasint sok érdekest mondhatnék el az akkori irodalmi viszonyokról s tán kellőleg kiemelhetném nagy hatását...

Abból az időből egyetlen esztétikusunk Kölcsey, ki sokat tanult s megemésztette, mély és önálló s emellett szépen ír, mi szintén nagy dolog, mert az esztétikát

éreztetni is szükség s ide művészet kell, mihez tudósaink keveset értenek. Bajzát hajlamai más utakra vezették. A küzdés volt eleme, kereste a harcot s néha mint gladiátor is mulattatá a közönséget. Azonban mindennek megvolt a maga haszna, s ha most poleimáit olvasva, keveset találunk bennök, mint mennyire hírók feljogosít: ne feledjük, hogy volt idő irodalmunkban, midőn elemi dolgok felett kelle leckéket tartani, semmiségekkel vesződni és nem ok nélkül.

Mondják még némelyek: Bajza sokat tőn arra, hogy kritikánk és poleimánk ügyvédi jellemet öltött, mikor aztán az ellenfél legyőzése a fő, az irodalmi cél, a vizsgálódás csak mellékes; továbbá ereje ellenségei gyöngeségében állott, s a szellemdús Csatót, kinek állítását az idő igazolta, nem ő, hanem önjellemtelensége buktatta meg, néha csekély ügyben kereste a harcot, máskor fontosban kikerülte, vagy csak téltül vette, például a francia drámák kérdésében; nagy részt vőn ama tudóstársasági cotteria alakításában, mire ugyan sok nem igazat fogtak, de néha nem ok nélkül keltek ki eilene.

Míndezeekben van valami igaz és sok figyelemre méltó. Az előjövendő irodalmi történész emlékezővén irodalmunk e nevezetes korszakáról, mindezt nem hagyandja figyelem nélkül, s talán hallani fogunk tisztult nézeteket.

Nekem nem lehet fejtegetésökbe bocsátkoznom, sőt, mert Bajzát ez oldalról tisztelem legjobban, kérdenem kell: hol növekedett több jó író, mint az Aurora- és Athenaeumban? nem a „Kritikai lapok” tarták-e főn az irodalom tekintélyét oly időben, midőn boldog-boldogtalan könyvcsinálásra adta fejét...

PETER ALTENBERG (1859—1919) osztrák írónak az orvos megtöltötte a dohányzást, mivel asztmatikus bántalmal voltak. Az író kedvetlenül fogadta ezt az orvosi előírást. Másnap újból elment az orvoshoz és megkérdezte, hogy szabad-e már dohányoznia?

— Hiszen csak tegnap tiltottam el a dohányzást — szól az orvos csodálkozva.

— Na és — kérdezte az író — az orvostudomány azóta nem haladt semmit?

Alexandre Duval (1767—1842) francia színműíró beleszeretett a híres Cora Pearl-be. Új napján egy szép szattyánbörbe kötött könyvet vitt neki.

— Könyvet hozott? — kiáltott fel Cora Pearl. — Ez az ön újvi ajándéka?

— De...

— Semmi de... Nézze csak mit csinálók vele.

— És hívatta a szobaleányát.

— Viktória, dobja be ezt a könyvet a tűzbe!

— Oh, asszonyom, engedje meg, hogy megtarthassam. Nagyon szeretek olvasni.

— Akkor tartsa meg.

Amikor a szobalány kiment, Duval hatalmas kacagásba tört ki.

— Kedves barátnóm — mondta —, ön nagyon rosszul járt most. Az az ötletem támadt, hogy újévi ajándéku száz darab ezerfrankos bankjegyet köttettem be könyv alakba az ön részére.

GUY DE MAUPASSANT (1850—1893) nem volt valami szerény ember. Egy alkalommal a kávéházban barátsáival beszélgetett. Tübbek között szóba került a „zseni”.

— Az igazi lángelme szerény — jegyezte meg valaki.

Maupassant helyeslőleg bólintott.

— Úgy van — mondotta — nagyon igaz. Bizonyítja ezt az is, hogy vannak pillanatain, amikor szinte kétkedem abban, hogy én vagyok a világ legnagyobb és legzseniálisabb írója.

Marmontel Jean Francois (1723—1799) kiváló francia író, ellentétben érdekes írássalval, unalmas társalgó volt. Valaki egyszer éppen tőle jött, midőn egyik barátja megállítja:

— Honnan és hová? — kérdezte tőle.

— Marmonteltől jövök — válaszolva a megszólított — és sietek haza elbeszéléseit olvasni, hogy elűzzem azt az unalmat, amit társasága okozott.

TALLÓZÁS SZAVAK KÖZT

Az Értelmező Szótár E—Gy kötetéről

Ha tudni szeretnők, mit jelent *faizás*, *fersing*, *fészekfentő*, *gugora*, *gyalom*, *gyurgyalag*, ha kételyünk támad, hogy az észpresszót *sz-szel* vagy *s-sel* kell-e írni; ha némely finomkodó szőjejtőt megalkarunk győzni arról, hogy az *egyetlen* melléknevet igenis jó hangos *gygy*-vel, az egyenlőt viszont egy gyével kell kimondani; ha tájékozódni kívánunk a *fej* főnév tizenháromféle, az *elhagy* ige tizennégy, az *éles* melléknév kilenc jelentés-árrnyalatáról: forduljunk bizalommal *A Magyar Nyelv Értelmező Szótárának* másodík kötetéhez.

Harmincezer szó, származék, szólás, szóösszetétel: ennyit foglal magában nyelvünk E—Gy kezdőbetűs anyagából az 1137 lapos könyv. Megtalálható benne az *elvtárs* és a *forradalom*, az *égyedembegyedem* és a *finánclább*, az *ebkapor* és a *fiuléány*, mindegyik pontos magyarázattal és példamondatokkal. Jellemző a szótár részletező alaposágára, hogy csupán az *egy* szónak, származékai nélkül, tizenegy hasábot szentel. A szerkesztők ügyeltek arra, hogy feltüntessék a mai nyelvhasználat legfrissebb szóképződményeit, jelentésváltozatait is: *edzőtábor* vagy *fenyőfaünnep* szavunkat egy-két évtizede még nem szótározhatták volna, úgyszintén az *éberség* vagy az *egyéni* (egyénileg gazdálkodó) új jelentésfejléményeit sem, a szótár tehát a maga módján a mai élet tükré. Ugyanakkor magában foglalja a régiség számos elemét is, a divatból kikopott (*görvélykór*), a csak egyes szakmákban használatos (*fejpályaudvar*) és — módjával — a tájszavákat (*esztrenga*).

A példamondatok többnyire klasszikus íróinktól valók. Az *egytestvér* a szótárban is „Hunor s Magyar, két dalia”, a gólya is Arany János „árva gólyá”-ja (kedvesen esett volna, ha Petőfit is idézik ennél a címszónál), az *e* kérdőszócika rovatában Vörösmarty verse bűg fel („Áll-e még az ősz Peterdi háza?”), a *ferbli* főnévre — igen jellemzően — Mikszáthtól kapunk példát, a *grundra* Gelléri Andor Endrétől (Molnár Ferenc-től nem). Egy kicsit több figyelemmel más esetekben is lehetett volna úgy megválasztani a példákat, hogy a szócikkek-ből ne hiányozzék annak az írónak, költőnek a neve, aki emlékezetes módon vagy feltűnően gyakran élt valamelyik

szavunkkal, mint pl. Tóth Árpád a *fantasztikus* vagy *filigrán* melléknevekkel, Kazinczy a göcs főnévvel (Hamlet monológjának fordításában).

Mostani szótárkiadványunk nem úgynevezett *nagyszótár*, nem törekedhetett tehát abszolút teljességre. Ha némely ritka, elavult vagy tájnyelvi szót hiába keresünk benne, nem kell okvetlenül hanyagságra gyanakodnunk: a szerkesztőknek a terjedelemmel gazdálkodniuk, a szavak közt válogatniuk kellett. A reformkorban gyakran előbukkanó *farkány* (frakk) alkalmasint joggal maradt ki s talán az *érzékenység* szó Kazinczy-korabeli „érzelem” jelentésváltozata is. A *gyűjtélék*, *gyorsírászat*, *filozóf*, *finnugrász*: határesetek (mind hiányzik), az *egészségőr*, *filippinó*, *fiúz* („fiúk után jár”), *főcsővezető* viszont eleven szavak, kár volt kihagyni őket, s föl kellett volna venni — *gal, mint kerülendő — a *gyászteoretikus* is. A *feléget* szócikkben hiányoljuk a *felégeti maga mögött a hidat* szólást, másutt a *jól fekszik* („kegyben áll”) kifejezést, továbbá nem értünk egyet azzal, hogy *felmúlt* szavunk csak nyelvtani terminus technicusként („elbeszélő múlt”) használatos, mert — Gyengyai Albert könyve óta (*A mai francia regény*) — gyakran olvashatjuk tágabb, korszakjelölő értelemben is.

Még néhány apró észrevétel: az *Igy írtok ti* paródiáiból csak csínján tessék példamondatokat idézni, mert azokban, a parodisztikus hang miatt, a szó jelentése nem mindig egyértelmű, világos; *flamingó* („radikális politikus 1848—49-ben”) főnevünk szóhangulatának meghatározására nem alkalmas vagy legalábbis nem elégséges a „bizalmas” jelző, mert a szót eredetileg gúnyosan használták; a *gyalogmunka*, *gyalognapszám* nem egyszerűen „kézi erővel végzett mezőgazdasági munka”, hanem olyan jobbágyrobot, melyhez nem kellett fogatot állítani.

Szorgalmasabb tallózó talán több apró botlást, hiányt, igazítanivalót is találna a hatalmas szótári műben, azt azonban a legvizslatóbb szemű kritikus sem tagadhatja, hogy az *Értelmező Szótár* új kötete nagy eredménye a magyar nyelvtudományak és nélkülözhetetlen tanácsadója mindenkinek, aki szereti anyanyelvünket.

— k —

Az olvasó jegyzetei

KÉTFÉLE CSÜ JÜAN

Másfél évszázada Csokonai még *latinul* olvasta s jegyezte ki magának a Si King költeményeit, száz esztendővel ezelőtt kezdtek megjelenni magyarul az első kínai versfordítások — ma pedig már ott tartunk, hogy a klasszikus kínai költészet egyik-másik remekének több magyar tolmácsolása is van.

Csü Jüan műveit 1954-ben Weöres Sándor ismertette meg velünk, tavaly pedig Nagy László fordította le újból legnagyobb versét, a *Száműzetést*. Ha az eredeti szöveggel nem vehetjük is egybe a magyar változatokat, ígyenc élvezet legalább egymás közt összehasonlítani a két műfordító munkáját.

Mindkettejük műve remek, de másképp. Ha lehet egy szóval jellemezni a szavakkal nehezen megköthető stílusárnyalatok különbségét: Nagy László fordítását robbanóbb erejűnek, robosztusabbnak érezzük. A költemény egyik sora nála így hangzik: „Elöttem robog az idő”, Weöres Sándornál: „Időm sebesen siklik” — talán ez az egy példa is elárul valamit a költői hangszerezés kétféle színezetéről. Nagy Lászlónál a szavak szorosabban zánkóznak egymáshoz, egy tőről bomlanak ki: „Félek, a vénség elér, S hírnevem nem érem el” (ugyanaz Weöresnél: „utolér az öregség, elhervad hírnevem”); egy-egy sorába gyakran több tartalmat tömörít: „ló hőköl, kocsisa sír” vagy „sóhajtok, ríkat jajos nép” (Weöres Sándor fordításában: „mindnyájan visszanezünk”, ill. „szánom sóhaj s könny között...”) — meg kell azonban jegyezni, hogy Nagy László sorai gyakran egy szótaggal hosszabbak, s ez a csekély többlet, mely kényelmes verselőt pongyola nyújtózkodásra csábítana, jó költőnek, nyelvűvésznek a merészebb szárnyalás kikutatóterét jelenti. Érdekes, hogy bár mindkét műfordító falusi származék, a későbbben városivá honosult Nagy László jelzői jobban megőrizték a paraszti szóhasználat konkrétságát, pontos színeit: „gyors paripára szálltam” — írja Weöres, ugyanezt a képet Nagy László így dobantja elénk: „Röpített jóvérű ló.”

Nyilván az eredeti szöveghez való formai, nyelvtechnikai hűség igyekezetéből fakad a két fordítás több azonos vonása: mindegyik kerüli a sorvégi áthajlást (enjambement), ellenben gyakran él erőteljes alliterációkkal, alkalmasint a kínai verselés belső, zenei korrespondenciáinak visszahangjával. Hogy a helyzetek, képek, hangulatok árnyalását jelzők használata

helyett mindkét költő dús színtartalmú igék kiválogatásával végzi el, az a magyar nyelv igei szellemének megértéséről tanúskodik, bár lehet, hogy a kínai szöveg is ezt a megoldást sugallta. Jellemző a fordítások alig fokozható igei tömörségére, hogy a költeménynek a Végző előtti nyolc sorában Nagy László tíz igét használ (fékeztek, léptetek, lebeg, játszhatok, hágok, lenézek, látom, hőköl, sír, áll), ugyanott Weöres Sándor hetet (hajtok, leng, játszom, szállok, lát, visszanezünk, megyünk) — nem utolsósorban ezzel érik el, hogy fordításuk nem fordítású, utánozhatatlanul magyar.

Ennyit ízelítőül egy tüzetesnek nem is nevezhető összehasonlítás észleleteiből. Az egybevetéssel arra kívántuk felhívni a figyelmet, hogy a magyar műfordítók közt hagyományos művészi versengés a költői nyelv tökéletesedésének egyik ösztönzője ma is.

ZAVARBA EJTŐ GAZDAGSÁG

Valóban, a magyar műfordítás-irodalom zavarba ejtően gazdag. Olyannyira, hogy a legutóbb kiadott kétnyelvű Ronsard-kötetben Tóth Árpád gyönyörű Heléna-szonettje, melyet sokan a legszebb magyar Ronsard-fordításnak tartanak, helyet sem kapott. Igaz, Szabó Lőrinc tolmácsolása, mely az idősebb mestert kizsárolta, nem kevésbé remek munka, sőt tegező megszólításával talán bensőségebb hangulatú is, bár Tóth Árpád meg éppen a tartózkodó önzés megőrzésével ért el franciásabb s talán teljesebb hatást, melankólikus mollal színezve a szerelemvágó sürgetést, de ha már ily nehéz a választás a két gyöngyszem között, más hasonló kiadványok jószokása szerint legalább a jegyzet-függelékben közölhetnék volna a főszövegből kimaradt változatot. Nem mintha Tóth Árpád közismert fordítása propagandára szorulna; inkább csak azért, hogy az olvasó kényelmesen összehasonlíthassa a magyar nyelv e két büszke diadalát, s hogy azok se érezzék hiányosnak a szép új Ronsard-kötetet, akik a francia reneszánsz költészetnek ezt az ékkövét Tóth Árpád fordításában szerették meg.

TÖRTÉNELMI REGÉNY?

A szocialista realista történelmi regény „klasszikus számba menő képviselői többek között Alekszej Tolsztoj, Mihail Solohov” stb. — olvassuk a Fővárosi Szabó Ervin könyvtár egyik bibliográfiai kézi-

könyvében. Legjobb tudásunk szerint Solohov nem írt történelmi regényt, az idézet tehát alkalmasint fogalomtévesztésről árulkodik.

„A történelmi regény a múltból veszi tárgyát, a társadalmi regény a jelenből”: a hétköznapi szóhasználat így szokta megkülönböztetni korunk legfontosabb műfajának két nagy osztályát. Ezzel a megfogalmazással azonban nem sokra megyünk, mert ugyan ki mondhatja meg, hol végződik a múlt, s hol kezdődik a jelen. Tíz év, öt év, három év: hol húzódik a határvonal? Szigorúan véve, már a tegnap is történelem, s mire egy könyv elkészül, tárgya — még a legfrissebb is — szükségszerűen múltta válik, így aztán nemcsak a *Csendes Dont*, de tulajdonképpen minden regényt a „történelmi” kategóriába kellene sorolnunk, kivéve a jövőben kalandozó utópiákat.

Az sem segít megoldáshoz, ha aszerint teszünk különbséget, hogy a történelmi regény a história nagy eseményeit mutatja be, a társadalmi regény meg a magánélet viszonyait. Ez esetben ugyanis tudnunk kellene, mik azok a „történelmi események”. Nyilvánvaló, hogy nemcsak a csaták és diplomáciai fordulatok, a Szovjetunió mezőgazdaságának kollektívizálása például volt olyan „történelmi esemény”, mint akár a polgárháború. De hát akkor az *Új barázdát szánt az eke* is történelmi regénynek kellene hogy számíttódjék — s rögtön szembe szökik a következtetés képtelensége.

A vitatott műfaj kérdésében leginkább az író és a téma viszonya dönthet: az ti., hogy a szerző a maga korát ábrázolja-e, melynek hangulatát, jellemeit, társadalmi kérdéseit közvetlen átélésből ismeri (még akkor is, ha a művében esetleg fölhasznált valóságos eseményekről netán nincs szemtanúi tapasztalata), vagy régebbi kort idéz-e föl, melyet, később születvén, már csak mások elbeszéléséből, könyvek segítségével tanulmányozhatott. A művészi munkamódszer, a megismerés, a beleélés s a feldolgozás folyamata a két esetben nyilvánvalóan más, és a történelmi és társadalmi regény elhatárolására épp ez a különbség kínálkozik. Átmeneti, vegyes arculatú példák persze akadnak, de az legalább világos, hogy ha Solohov szó elbeszélést az első világháborút követő évek eseményeiből, a könyvet nem nevezhetjük történelmi regénynek.

SAINT OBEN ÉS SAINT-AUBIN

A *Régi mesterek rajzai* című album bevezető tanulmányát szovjet professor írta, a nyomdai munkát a budapesti Athenaeum végezte, a rajzokat pedig

Európa leghíresebb múzeumaiból — az Ermitage-tól az Albertináig, az Uffizitól a mi Szépművészeti Múzeumunkig — válogatták össze. Szép példája a nemzetközi tudományos együttműködésnek.

Ebben az országokat összekapcsoló közös munkában, sajnos, magyar részről valaki nagyon gyalorlón szerepelt. Az tudniillik, aki a képalírások oroszról magyarra fordítását végezte. Feladata mindössze az volt, hogy a közölt rajzok alkotóinak — az európai művészettörténet jólismert mestereinek — nevét a cirillbetűs átírásból, mely szükségszerűen fonetikus, visszaállítsa eredeti alakjába. Szinte hihetetlen, de tény, hogy ezzel sem tudott megbírkózni. Zurbarán helyett *Surbarant* ír, Jan Fyt helyett *Jan Feithet*, Aelbert Cuyp nála *Albrecht* (!) *Keyp* lesz, Saint-Aubin pedig *Saint Oben*. S még vagy egy tucat hasonló baklövést (betűk, holland *van* és olasz *de* prepozíciók kihagyását stb.) sorolhatnók föl.

Aki ilyen elemi hibákat követ el, ennyit ért a művészettörténethez, miért avatkozik bele egy képzőművészeti album kiadásába?

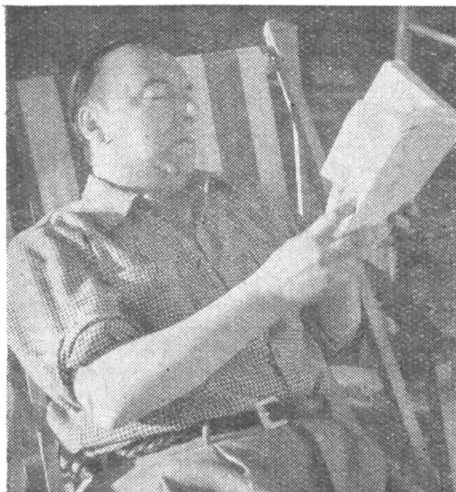
JEGYZETEKRŐL

Simone de Beauvoir *Amerikai útinapló*-jának (Európa) jegyzetei közt olvassuk Jean Laffitte-ről: „Francia kalóz és csempész. Hajóival az amerikai, louisianai partok mentén cirkált... Az amerikai függetlenségi háborúban az amerikaiak oldalán küzdött...”

Nehezen tehetette, mert ugyanezen jegyzet szerint 1780-ban született, a függetlenségi háború befejezésekor tehát három esztendő volt. (Vagy rossz évszámot írt a jegyzetelő?)

S nem ez az egyetlen kifogásunk. Ebben a könyvben is — mint amnyi másban — a jegyzet gyakran elszakad a magyarázandó szövegtől, s olyasmit tudat, aminek semmi köze a szöveg megértéséhez. Az *Amerikai útinapló* jegyzetírója például *Quibéron* (helyesen: Quiberon) címszó alatt azt részletezi, hogy e francia helységnél miféle csata volt 1795-ben, kik győztek le kiket, s hogyan végezték ki a hadifoglyokat. De mire jó mindez, amikor Simone de Beauvoir egyszerűen arról ír, hogy valamelyik amerikai táj hasonlít a quiberoni parthoz? — Másutt viszont a jegyzetelő lefordíthatatlanul hagy egy seereg idegen kifejezést, mely magyarul nélkülül nem mindenki számára érthető (Odd man out, rambla, chowder-soup stb. stb.).

— k —

C SALÁDI-ÜGY, mégis elmondom, hogy az este, amelyet Pablo Neruda társaságában tölthettem, tulajdonképpen a feleségem „hozományához” tartozik — még pontosabban szólva: a véletlennek egy pajkosan ugrándozó pöttös labda kerek képébe bujt műve. Tizenöt esztendővel ezelőtt történt ugyanis Santiagóban, hogy az akkor négyéves Mari kezéből megszökött labda egyenesen egy arravetődött járókelőhöz pattant.

— Téged, hogy hívnak? — kezdte el Mari a beszélgetést.

— Pablonak.

— Te nem lehetsz Pablo — hangzott a gyerek-okoskodás — mert egészen olyan vagy, mintha Thomas lennél.

Pedig Pablo volt — méghozzá Neruda.

INNEN AZ ISMERETSÉG. Mindezt csak azért mondtam el, hogy okát adjam, miként jutottam — ajándékként és érdemtelenül — ehhez az estéhez, mikor is az egri bikavértől tüzelve és a chilei agutatótól hűtve-frissítve beszélgettünk. Tudom, az olvasót inkább az érdekli, hogy honnan érkezett ez a nagyszerű dalnok, a legnagyobbak hű rokona, aki nem kevesebbet tűzött ki költészete tárgyául, mint magát az emberiséget, aki Latin-Amerikában bujdosva-barangolva, a kevély amerikai városokkal ismerkedve, bejárva „Európa szőleit”, a távol sivatagokat, a széles új világot, csaknem az egész földkerekséget — mindig mindenhol a különbözőséget kereste-kutatta, hogy diadalmasan ismerje fel végül is az azonosságot, az „egész egyforma mind”

igazságát? Honnan jött hát, hogy újra felkeresse hazánkat, ahogy ő nevezte egyik versében: a „mézízú Magyarországot”?

Hazája az Andések vonulását követő négyezer kilométernyi hosszúságú, de igen keskeny Csendes-óceán parti Chile, amelyről, valljuk meg, igen keveset tudunk, s mi, akik joggal szisszenünk a tudatlanság miatt, amely életünket-országunkat övezi a világ egyik felén, mi magunk is Chilét hallva kétségbeesetten kutatunk középiskolás emlékeink között, amelyek legfeljebb ha a salétrom-mezőkről, kultúrájukból pedig róla, Nerudáról, s a másik nagy lírikusról, Gabriela Mistralról adnak jelt (s újabban az újságok: a borzalmas katasztrófáról). Am Neruda költészete teljesebbé teszi a képet: a kiváltságosak „dús, tiszta asztalait” és aranyait kiveréjtekéző másik világot mutatja, a „dög munka”, a viskó, a sivatag, a bánya, s „a csent kenyérért kijáró börtön” világát — versei élettel telítik a térkép közönyös foltjait, küszködő országgá varázsolják, ahol „a salétrom hajnala hasad a pampán”, „ezren meg ezren töpregenek a börtönökben” és ahol a gazdagok „elúsztatják a tengeren a kirablott földek minden drága kincsét”.

De talán még az irdatlan földrajzi távolságnál is nagyobb utat járt meg a költői lélek, amíg hozzánk talált és a tapsoló kevesek kesergő szerelmen és magányosságon emésztődő „spanyol Theokrotosz”-ából Aragon névadása nyomán „Chile csalogánya”, még később „Latin-Amerika lelkiismerete”, az emberiségnek a Teljes éneket elmondó, a béke nemzetközi nagydíjával kitüntetett költője lett. Első kötetei, a *Crepusculario*, a *Hűsz szerelmes vers és egy ének a kétségbeesésről* még nem sejtetik azt a Nerudát, aki végül is „egészen ezé a küzdelemé” lett, aki Yo acuso-t kiáltott a „reményt megfojtó” zsarnokságnak, s aki Mexico házfalaira ragasztotta a közönytöket felrázó, Sztaláingrad védőit dicsőítő poémáját. A magányba süppedt költők szomorú hadából — akiket később „a kapitalista sajt nyelvűgő kukacainak”, „sírok mélyén sarjadt szürrealista mákvirágoknak” nevezett — a spanyol polgárháború tisztító élménye váltotta meg. Ekkor, Chile madridi követeként, feltáruult előtte az én-en kívüli, segítségért kiáltó világ — amint maga fogalmazza:

*S úgy átjárt népem szenvedése,
egész valóm köré fonódott,
mint valami lélekre vert rács:*

*éreztem, megszakad a szívem:
rohantam kiáltozni az utakra,
rohantam zokogni a füstbe,
kopogtam ajtókon, amelyek
belémvágódtak, mint a kések,
szenvtelen szemeknek beszéltem,
kiket azelőtt úgy szerettem
most megmutatták, mily üresek.
S akkor a harcosok sorába álltam:
csak ismeretlen szám, de része
a harcos öklök hadsorának.*

(Somlyó György fordítása)

Egyik nyilatkozatában, amelyet a La Hora-nak adott, mondotta: „En egyformán szenvedek attól, ha az emberek éheznek, akár Hindosztánban, akár a nyugati fővárosok külterkein.” Az egész gyötrődő emberiséggel való együttérzése, a kínok elviselhetetlen feszítése hatalmas perspektívákat nyitott meg előtte, s költészete egyetemességének alapjává, kovászává vált: A költő természetesen kegyvesztett lett, de hiába égettette fel házáat a zsarnok elnök, Gonzales Videla, hiába tűztek ki fejére vérdíjat, az egyszerű emberek kézzel-kézre adták és féltőn óvták a patagoniai vasutas költő-fiát, „álruhától álruháig” bujkált, megszorított „egy kezét és egy másikat”. belenézett „egy arcba s egy másik arcba” és tovább énekelt „hazájának titkos szárnyai alatt meghúzódva”. Végül is a meredek Andeseken át lóháton szökött meg. Több éves száműzetés után tért csak haza, a Párt halhatatlanságába vetett hittel, az új világ latin-amerikai hírnökeként. Magáról egyszerűen és szerényen ezt vallja: „Nem hozok én semmi megoldást. Azért jöttem, hogy énekeljek s, hogy te is énekelj velem” — ám Ehrenburg figyelmeztet, hogy „valójában a költő egészen egyéni módon, csak saját útját követve, korunk egyik leglényegesebb kérdését oldotta meg: egy olyan költészet megteremtését, amely szorosan kapcsolódik a nép munkájához és harcaihoz”.

ERRŐL IS BESZÉLGETTÜNK: költői hitvallásáról.

— A chilei költők közül sokan visszahúzódnak, magukba zárkoznak. Csak apróbb-nagyobb bajaikkal törődnek és a rímeléssel. Azzal, hogy úgy rímeljének szép sorjában, mint ahogy a villa ágai sorakoznak. Elfogadják és táplálják a legendát, amely elválasztja az írókat az emberektől, amely különbnek, istennek igyekszik őket feltüntetni. De ezek az istenek egykönnyen az útszéli trágyadombra buknak. Magam mindig kerestem az emberekkel a kapcsolatot és jóideje tudom, hogy nem mi vagyunk a

fontosak, hanem a többiek. Mert mi kevesen vagyunk, ők pedig sokan. Az anyánk a fontos, meg a nagybácsink, meg a szomszéd a fontos, a kézművesek és a bányászok. Nekik kell írunk. Volt úgy, hogy egy hatalmas csarnokban tízezer ember előtt olvastam fel költeményeket, három órán át. Türelemmel és szeretettel hallgattak — pedig három órán át, jó irodalommal lekötni az embereket nem könnyű feladat.

Az ottani kezdőkről faggattam.

— Megindulni — mondotta — pláne igényes tartalommal szinte lehetetlen. Mindent ural a kalmár szellem: a vállalkozók csak olyan szerzőket akarnak foglalkoztatni, akinek a sikere „biztosított”. Nemrégiben például újságot alapítottam a fiatal írók művei részére, a negyedik szám után azonban a lapot meg kellett szüntetnünk. Nem bírtuk tovább: teljes közönyösségbe fulladtunk. A tehénnel csak akkor foglalkoznak, ha jól tejel — a kiadók is tollasodni akarnak, mint a gazdáink, s így összetévesztik az írókat a tehénnel.

— Magam is nehezen indultam. Az első könyvemet csak úgy tudtam megjelentetni, hogy úgyszólván mindenemet, a ruháimat is beleértve, pénzé tettem. De még így is hónapokig kellett várnom, amíg a nyomda hajlandó volt megkezdeni a munkát. Azóta harminchat esztendő telt el — de a mai fiatalok sorsa ugyanilyen nehéz. Igaz, az én munkáimat ma már szívesen kiadják, néhány kiadó kivételével persze — akad egy-két dacoskodó újság is, amelyik úgy akar bosszantani, hogy a könyveim hirdetésénél csak a címet közli. A nevemet elhagyja.

MIRŐL IS BESZÉLTÜNK MEG ezen az órákat rohamosan szalasztó estén? A szörnyű katasztrófáról, amely megremegtette hazájának földjét, a latin-amerikai irodalomról, majd a bikavér apropója nyomán a chileiek kedvenc italáról, a cukrozott eperrel kevert vörösborról, a vino con frutilla-ról, amelyet azonnyomban ki is próbáltunk.

Maár Gyula

Az 1960-as távbeszélő névsor megjelenése óta a Lapkiadó Vállalat (VII., Lenin krt 9—11.) központ telefonszámai az alábbiak szerint változtak meg:

429—350	221—285
222—408	221—293

Kérjük Olvasóinkat, hogy ezeket a számokat feljegyezni szíveskedjenek.

ÍRÓK ERSZÉNYE

JEGYZETEK A MAÇYÁR IRODALOM PÉNZTÖRTÉNETÉHEZ

AKI A RÉGI MAGYAR ÍRÓK ERSZÉNYÉBEN kutat, rendszerint nem talál semmit. Az irodalom egyedül Arany Jánosnak hozott a konyhára, aki után értékpapírban és készpénzben 111 900 forint maradt, nem számítva szalontai földjeit és ingóságait. Nem annyira Aranyra, mint inkább a magyar író bizonytalan helyzetére jellemző, hogy ez a tekintélyes vagyon sem adhatott kellő biztonságot, mert élete végéig a „független nyugalom” után vágyott. A magyar haza nem sokra becsülte íróit, s ez is hozzájárult, hogy nálunk az irodalmi élet későn, csak a XIX. század első felében alakulhatott ki. Ezért visszatérő irodalmunkban a szegénység panaszja, kezdve a jámbor Tinódin, aki verseibe is beleszővi „hideg kamoráját”, üres tarsolyát, hozzátéve, hogy versírás közben gyakran fű körmébe. A gonosz udvarbírákat és kulcsárokat külön versben feddi meg, akik nem adnak neki bört, bár tudja, hogy „rest udvarbírákom átok nem használ”, s a híg boros víz, amit eléje kőnekel, „nádat terem orrában”. Még a sokféle részögöst feddő énekekben is megemlékezik róluk...

Másfél századdal később, első európai értelemben vett könyvkiadónk, Misztótfalusi Kis Miklós sem dicsekedhetett s. 1698-ban megjelent *Mentségében* méltán panaszolja, hogy nemes vállalkozása környezetének rosszindulata miatt egész vagyonát felemésztette, nincstelen szegénnyé tette. „Nem is csuda — írja —, ha engem idő előtt elér a vénség, mert Belgiumban (ezt merem mondani) harminc esztendeig nem öszültem és vénültem volna annyit, amennyit itt kilenc esztendőttől fogva.” S tele keserőséggel így jellemzi önmagát: „Imé, az a közönséges jót addig üzte, hogy mindenéből kifogyott: bolond volna azért, aki az ő nyomdokait követné.”

A kép még hosszú ideig nem változik; a mostoha korviszonyok útját állják minden lehetőségnek. A nagy grammatikusban, Révai Miklósnak, egy modern kapitalista vállalkozói kedve buzog s a nyugati ipari fejlődés ütemét szeretné megvalósítani a magyar könyvkiadásban. A lehetőségénél persze nem jut tovább s inkább saját vizsgatlaszára készítette pontos kimutatásait művei várható jövedelméről. Ezek szerint az *Elaboratio Grammatica* 6 forintos ár mellett 4650, az *Antiquitates* 5 forintos áron számítva 3560, szótára 3150, a *Compendium Grammaticae* 2 forintos áron is 1435, a *Magyar Deáksg* című könyv pedig 6695 forint

tiszta hasznot hozott volna. A 10 820 forintos nyomdai költség mellett is a nyereség 19 640 forint. Nagy pénz volt ez abban az időben, mert épp Révai házi feljegyzéseiből tudjuk, hogy négy tyúkot 1 forint 28 krajcárért vett, öt libáért pedig 2 forint 54 krajcárt adott ki. A reménységénél azonban nem jutott tovább, legtöbb könyve nem is került nyomdába s méltán írta leveleiben neve mellé: Koldusházi Apátúr és Pusztafalvi Prépost.

Csokonai, amint a kortárs Gaál László feljegyezte, csurgói tanársága idején 3 fertály évre 50 forintot kapott, de a szűkös jövedelem sem tartott sokáig. A csurgói tanárkodás után már csak a debreceni nyomorúság várta, ahol anyja kosztos diákokat tartott, hogy meg tudjanak élni.

VIRÁG BENEDEK, a „szent öreg”, ahogy ifjabb kortársai nevezték, közmondásos szegénységben élt a kis budai házban. Mikor 1794-ben, mint a székesfehérvári középtanoda királyi oktatója nyugalomba vonult, 300 forint nyugdíjat kapott. A napoleoni háborúk alatt a pénz értéke egyötödére zuhant, s Virágnak úgyszólván egyetlen jövedelme ez az összeg volt. „Szolgát soha nem tartott — írja szép tanulmányában Toldy —, télen kályhája sokszor hetekig nem fűlven, »párducába« burkolva, meredt kézzel írogatta halhatatlan műveit. Egy-egy öl fa, egy-egy hordócska életadó bor volt Maecenásai időnkénti ajándéka, néha gyöngéden hozza lopott pénz.” Olyan szegénységben halt meg, ami magyar írónál is ritkaság. 1810-ben a tűzvész csekély ingóságát is elhamvasztotta, s utána haláláig egy asztal, három székkal, láda és egy könyvespolc jelentette minden földi vagyonát. „Gondviselő nélkül élt gyámotalan öregségében — írja róla Vörösmarty — s szűkséget csak azért nem szenvedett, mert egyszerű, bölcs élete kevéssel elegendő volt. Az éjjel, hogy a gutaütés eltehetetlenítette, tyúkja fejénél ült, kutyája mellette az ágyon, s macskája rajta járt. Ezek voltak örüllatai az emberektől elhagyatott-nak.”

AMIKOR A KORTÁRS VÖRÖSMARTY EZT FELJEGYEZTE (1830-ban), már végképp otthagyta nevelői állását s az első magyar író volt, akit írásaiért el tudott tartani az ország. Szűkös kenyér volt, s Vörösmarty is nem egyszer gondolt arra, hogy talán jobb lett volna, ha elmegey gazdaembernek, „ahelyett, hogy fejemet rövid s hosszú szótagokon törtem, a fonóban minden főtörés nélkül mesél-

gettem, vagy a csáli hajszt ordítóztam volna." De hozzátészi: „Jobb így, mint van, csak az esik sajnosan, hogy kedves felhőntüli világomban örömet repdesnék, megkordul a gyomor, s így nyomós kérdést tesz boldogtalan előlátással: mit eszünk esztendőre, Martu?"

A kérdés bizony nem is volt indokolatlan. A *Tudományos Gyűjtemény* szerkesztéséért, 1828—32 között 800 váltóforint volt egy évi fizetése, majd az Akadémiától évi 500 forintot kapott. 1832-ben tíz esztendőre eladta munkáinak kiadási jogát, összesen 1100 pengő forintért, s bár az Akadémia soha nem volt szűkmarkú vele szemben — 1834-ben 100 arannyal jutalmazták munkáit — végeredményben mindig inséges körülmények között élt. Leveli tele vannak kölcsönkérésrel, de amikor nevezetes versében megénekli a rossz bort, azzal a keserű felkiáltással: „Költődnek, oh hatalmas Hunnia, Légyétét engedsz-e innia!” — az ország minden részéből hordók indulnak Vörösmarty címére. „A borok között igen jelesekre találtam” — írja Vörösmarty nagy szakértelemmel Sárosy Gyulának.

AZ ÍRÓI TISZTELETDÍJAK RENDSZERE a múlt század negyvenes éveiben alakult ki. Petőfi, mint a *Pesti Divatlap* szerkesztője 12 forint haví fizetést húzott, s az akkori idők patriarchális szokásának megfelelően, kosztot és kvártélyt. Verséiért átlag 5 forintot fizettek, ami viszonylag magas összeg volt, mert egy könyv tiszteletdíja sem haladta meg a 160—180 forintot. Jókainak első novellájáért, a *Nepean szigetéért* 30 forintot

fizetett Frankenburg, a *Jelenkornál* pedig, mint újdondásznak 35 forint volt a fizetése. *Hétköznapiok* című regényéért hosszú alkudozások után, 360 forintot fizetett Hartleben, ami egy befutott író esetében is magas összeg lett volna.

Még viszonylag jobb sorban éltek azok az írók, akiknek más foglalkozásuk is volt, mint Tompának. A hanvai lelkész-kedéssel 150 hold illetményföld és 150 köből gabona járt, Szemere Miklósnak mégis panaszkodott: „Nem oly híres állás ez barátom, több a füsti, mint a pecsenyéje.”

A tiszteletdíjak kérdése még a századforduló körüli években is rendezetlen volt.

*Megérjük-e a kort, mely
Csodák csodáját műveli,
Hogy költő kegyre nem szorul,
Mert eltartják a művei?*

— kérdezte Reviczky, s bizony még Kiss József is, a *Hét* híres szerkesztője, zsebből fizette az írókat, persze csak azt, akit érdemesnek tartott rá. Ambrus Zoltán állandóan kapott hororáriumot a *Hét*-től, a fiatalok azonban csak ritkán s mint Kosztolányitól tudjuk, ha Kiss József jó kedvében volt, egy-egy fényes aranyat csúsztatott a kezükbe.

A régi magyar irodalom pénztörténete sivár képet mutat. Íróink tele hittel és lelkesedéssel, de legtöbbször üres zsebbel készültek a halhatatlanságra.

Csányi László

AZ ÉGRI KEPTÁR KATALÓGUSA

Vidéki képtáraink közül Esztergom után az egri Dobó István Múzeumban őrzik a legtöbb értékes régi festményt. A gyűjtemény, melynek alapját egri főpapak vetették meg a múlt század második felében, 1958 nyarán a vár újonnan épült termelében nyert elhelyezést. Most megjelent katalógusát a rendezők — a régi külföldi festőket Czobor Agnes és a XIX. századi magyarokét Bodnár Éva — állították össze kitünő szakértelemmel és az attribúciós kényes munkájában kötelező óvatossággal.

A kiállítás százharminc képének egynemelyike tekintélyesebb múzeumoknak is díszére válnék. Első darabja, egy *Faun és nimfa*, a XVI. század elején működött Dosso Dossi nevével büszkélkedik, s mellette még mintegy húsz kompozíció ad ízelítőt az olasz későreneszánsz és barokk művészetéből. A németalföldi festészet változatos tematikáját még több képen tanulmányozhatjuk. Olaszos tájak, viharzó tenger, lovas útközet, finom intériurók, életrépek, mitológiai és bibliai tárgyak sorakoznak a látogató szeme előtt, köztük olyan festők munkái is, akik — mint pél-

dául Jan Martszen de Jonge és Lodewyck de Vadder stb. — nincsenek képviselve a Szépművészeti Múzeumban.

A képtár legértékesebb kincse az 1829-ben fiatalon elhunyt holland Hendrick Terbrugghen *Pápa gyűjtő fiúja*, mely a mesterséges fény caravagglió ihletésű megfestésének egyik legszebb északi példája. Korábban Gerard van Honthorst utánzójának tulajdonították; valódi szerzőségét Czobor Agnes állapította meg, a külföldi szakirodalom által is elismert hitelességgel.

A kiállítás nagyobb része XVIII—XIX. századi német, osztrák és magyar festők alkotásait mutatja be, köztük Marastoni Jakab, Barabás Miklós, Munkácsy, Székely Bertalan, Mednyánszky László stb. művészetének néhány szép darabját. A reformkor szorgalmas festőjének, Kovács Mihálynak egész hagyatéka az egri múzeumba került; ebből huszonehat művet állítottak ki.

A finom papírra nyomott, magyar—francia nyelvű katalógust huszoneg jólsikerült egy-szerű reprodukció díszíti.

POLITIKAI MŰVEK

MARX—ENGELS MŰVEINEK III. KÖTETE

Kossuth.

A kötet Marx és Engels 1845—1846-ban közösen írt filozófiai művét, „A német ideológia”-t, valamint Marxnak Feuerbachról 1845 márciusában írt 11 tézisét tartalmazza.

Miután Marx és Engels a negyvenes évek elején szakítottak Hegel idealizmusával, előbb „A szent család”-ban (lásd: Marx—Engels Művei, II. köt.), majd befejezőképpen „A német ideológia”-ban megsemmisítő csapást mértek az objektív és szubjektív idealizmusra, a korabeli német filozófia két fő irányzatára.

„A német ideológia”-ban Marx és Engels már kialakult világnézettel lépett fel, itt fogalmazták meg először kifejlett formában a materialista történelemfelfogás alaptételeit. A Hegel utáni filozófia bírálata során bonckés alá vették Max Stirner idealista tételeit, pongyolaságait és és döbbenetes tárgyi tévedéseit, élesen szembehelyezkedtek Feuerbach idealista társadalomszemléletével, elvont humanizmusával és szemlélődő módszereivel, Karl Grünék reakciós kispolgári ideológiájával, s ugyanakkor kifejtették a maguk homlokegyenest ellenkező szemléletét. Megfogalmazták a történelmi materializmusnak azt az alaptételét, hogy a társadalom alapját a gazdasági viszonyok alkotják, s ezeknek változásait a termelőerők fejlődése szabja meg. Nyomon követték e viszonyok fejlődéseit az emberiség egész története folyamán, s leszögezték, hogy a történelem hajtóereje a forradalom. A termelőerők és termelési viszonyok közötti ellentmondások mindig forradalom formájában robbannak ki, ennek folytán a kommunizmus nem álom, nem eszmény, hanem objektív törvényszerűség, a mai állapotot megszüntető élő mozgalom. A célt elérni szemlélődéssel nem lehet, kivívásának módja csakis az elkerülhetetlenül szükséges, aktív kommunista forradalom lehet.

Marx és Engels e közös munkája 'közvetlen előfutára a későbbi kiforrott műveknek. Rendkívül nagy eszmei gazdagsága mellett számos mélyreható történelmi, gazdaságtani, nyelvtudományi, esztétikai, filozófiai megállapítás teszi értékessé ezt a marxizmus fejlődéstörténete szempont-

jából felbecsülhetetlen művet, amely teljes egészében most jelenik meg először magyar kiadásban.

S. M.

Albert E. Kahn

A BESÜGŐ

Kossuth 248 old. Ára: 21,— Ft

Mit csinált az Egyesült Államokban az ötvenes évek elején az olyan feltűnési viselkedésben szenvedő, pénz és hírnév után sóvárgó fiatalember, aki nem ismert lelkiismereti gátlásokat, nem rajongott különösebben a munkáért s csak a léha, könnyű életért lelkesedett? Beállt az amerikai politikai boszorkánykonyha kuktái közé, s a maccartyzmus jól megfizetett besügője, hamis tanúja lett, akinek lég-bőlkapott vallomási alapján súlyos börtönbüntetések szabtak ki a kommunista párt funkcionáriusaira és egyes szakszervezeti vezetőkre.

Ilyen megfizetett besügő volt a 21 esztendő Matusow is, aki katonai szolgálatának letelte után engedett a beigért nagy pénzösszegek csábításának és sok ártatlan hazafit juttatott börtönbe aljas munkájával.

Feltűnési vágya kielégülést nyert: „szenzációs leleplezései” állandóan a lapok első oldalán szerepeltek, maga többször fellépett a televízióban, a rádiók világáig kürtölték e „nagy hazafi” nevét, aki megdöbbenő adatokat tudott a „fenyegető vörös veszélyről”, s dőlt hozzá a pénz is garmadával.

A hajszolt élettől azonban hamarosan megcsömörlött és — bármilyen hihetetlenül hangzik is — feltámadt benne a lelkiismeret. Elhatározta, hogy könyvet ír, s abban leleplezi hamis tanúvallomásainak tényleges hátterét.

Albert E. Kahn, a hazánkban is jól ismert író ennek a megtévedt, majd megtért fiatalembernek a történetét dolgozta fel igaz, hiteles anyag, Matusow-val létesített személyes kapcsolata alapján. A könyvben megelevenednek az amerikai törvénykezés képviselői, a korrupt bírák, ügyészek és esküdtek, s velük szemben a harcban edződött védőügyvédek, valamint a nép érdekeit védő igaz hazafiak. Pény derül az amerikai tájékoztatási szervek, a rádió, a televízió és a sajtó tevékenységére, amelyek gátlástalanul irányítani igyekeznek a közhangulatot a becsületes érdekeket képviselő sajtóorgánumokkal szemben. Az egész könyvet áthatja a hidegháború légköre, a legsöté-

tebb maccartyzmus szabadságtipró tevékenységének fojtogató levegője.

Hiába azonban minden: az igazság végül győz, Matusow könyve határidőre megjelenik, az ártatlanul elítélt szakszervezeti vezető szabadrúdra kerül, a hamisan tanúskodó Matusow pedig e büneiért inkább a börtönt választja, semmint a meghajszolt, aljas élet folytatását.

Az érdekesítő módon megírt könyv nemcsak kitűnő, elejétől végig sodró olvasmány, hanem igen jó képet nyújt a hidegháborús légkör pusztító hatásáról is.

S. M.

SZÉPIRODALOM

Hermányi Dienes József

NAGYENYEDI DEMOKRITUS

Magvető. 461 old. Ara: 22,20 Ft.

A kuruc tábornokok kihunyta után csendes évtizedek következtek Magyarországra, csendes, de nem eredménytelen korszak a magyar irodalomban. Az eredeti alkotó egyéniségek raja még sokáig váratott magára, de — különösen Erdélyben — nemesi kastélyok, lelkészházak polcain gyűltek a becses könyvek, művelt emberfők jegyzéseivel teltek az árkus papírok. Itt Voltaire leveleit fordítják, amott Locke filozófiáját, s tudunk egy órásmesterről, aki Spinozát olvasta.

E korszak szorgalmas munkásai közé tartozott az enyedi református pap, Hermányi Dienes József. Mint maga írja, apja is „a tanulásban telhetetlen, igen librárius pap” volt, „kinek még mezőre s útra mentében is könyv vala útítársa”, az apjához méltó fiú pedig százötvennyolc kötetnyi kéziratot hagyott hátra. Ezek túlnyomó része, sajnos, elveszett, írói rangját azonban fennmaradt emlékirata és anekdotagyűjteménye is biztosítja.

A *Nagyenyedi síró Heráklitus és hol mosolygó s hol kacagó Demokritus* anekdotáit négy évvel halála előtt, 1759-ben kezdte el írni Hermányi Dienes József. Nagy események nem háborgatták korát és életét, ezért témául csak a hétköznapi krónikájának apró esetei kínálkoztak neki, de művének vonzóereje, újdonsága éppen ebben van: háromszázharminckilenc anekdotájából megismerhetjük a korabeli élet folyását, az erdélyi udvarházak, polgárotthonok, paplakok, diáktanyák szokásait. Följegyzésükkel a szerző morális tanítást kívánt nyújtani, ezért nem hallgatta el, sőt kereste a takargatott, kényes intimitásokat, a dévaj

és borsos történeteket („Rút dolog, de lám felfogja a heverő penna.”), s jóllehet nyugalmas, ebédutáni kedélyességgel beszél el őket, ahogy a vizitelő lelkészkollegák tárgyalhatták egymás közt — csiklandós kíváncsiságukat erkölcsös fejcsoválásokkal komolyítva — a környék megesett leányainak históriáit, előadásából a botrányra botrányt halmozó, feslett feudális társadalom vádirata kerekedik ki.

Ezért és stílusáért maradandó becsű ez az anekdotafűzér, melyet szerzője díb-dáb dolgok „tövel-heggyel s éllel-fokkal, ággal-boggal összehánt szemétdomb”-jának nevezett. Hermányi Dienes József a korában beszélt latinos nyelven írt, a gyakran használt idegen szavak felhámja azonban nem tudja eltakarni stílusának sűrű magyarságát, tömör fordulatainak eredetiségét, mely különösen a párbeszédekben üt ki robbanó erővel.

A *Nagyenyedi Demokritus* 1943-ban jelent meg először György Lajos kiadásában, az egyházi és úri személyeket nem kímélő hangja miatt erősen megkurtítva. A teljes szöveget csak most kapja kézhez az olvasó, *Klaniczay Tibor* tanulmányával és magyarázó jegyzeteivel. —k—

Dobozy Imre

TEGNAP ÉS MA

Szépirodalmi. 370 old. Ara: 26,30 Ft.

A kötet nagyobb részét a *Tegnap* című filmregény foglalja el. Helyesen tette az író, hogy az ellenforradalom tragikus napjainak emberi indulatait legsikeresebben és legmegragadóbban megelevenítő történetét a regény maradandó formájában is megörökítette. Szívesen olvastuk újra Csendes Imre főhadnagy és Szabó alezredes életének néhány napját, helyben és időben tragikus és mégis előremutató, tömörséggel megírt, a *Tegnapban* látott történetét, majd az útkeresésnek és az egyedül helyes út megtalálásának — melyet a sérelmeket szenvedett és az ellenforradalmárokhoz csatlakozott és kezűktől elpusztított Szusza Kis András utolsó szavai mondanak ki: „Lőni kellett volna: rájuk... közjük” — bemutatása után a magukra talált kommunisták hősi helytállását és a számukra a Szovjet Hadsereg egységeivel együtt szabadságot hozó bajtársaikkal való találkozásukat bemutató *Virrad* című filmregényét.

A *Tegnapban* az író történelmi típusokat és történelmi helyzetet állít elénk, filmregényében egész rétegek álláspontját, szilárdságát és ingadozását, majd magáratalálását mutatja be művészi erővel. Művében az igazságot ábrázolja

szépítés nélkül, a volt urasági cseléd, Csendes Imre alakjában bemutatja a sérelmeket szenvedett, de a közösért életét is feláldozni kész és példájával társait magával ragadó szövetkezeti paraszt tipikus alakját; Szabó alezredes a céltudatos, osztályhelyzete alapján a frontokat, az ellenséget és barátot pontosan felismerő proletár remekbeszabott alakja. Kár, hogy a feleségén és sógorán keresztül megszemélyesített értelmiségi típus szintelen maradt, de sokáig megőrzi emlékeztünk Gerendásnak, az öreg gyári munkásnak és a gerinctelen Bártfai igazgatónak az alakját. A honvédelmi minisztériumba beszivárgott Horthy-tisztek és a termelőszövetkezet vagyonát leltározni kezdő volt földesúr és községi jegyző alakjai is hitelesek, elevenek. Velük nemcsak a múlt támad fel rossz álomként, de az is, hogy mi történt volna ebben az országban, ha reményeiket nem döntik halomra a hazánkat másodszer is felszabadító „csillagos tankok”.

A kötet másik részében a *Népszabadságban* annak idején olvasott, megírásuk idején tette mozgósnóvellaiban az ellenforradalom zavaros ideje után magára találó szövetkezeti parasztság életét ábrázolja elsősorban Dobozy Imre ízes magyar nyelven, művészi megjelenítő erővel. *Földvári Ferenc*

Urbán Ernő

A R A N Y F Ű S T

Szépirodalmi. 303 old. Ára: 22,30 Ft.

Urbán Ernő új műve fordulatossá és mindvégig érdekfeszítő cselekmény keretében mutatja be a magyar falu gondolkodásának 1955 és 1959 közötti végbement átalakulását. — Imró Antal, a jómódú középparaszt 1955 elején a tiltott üzleteit ismerő járási párttitkár „rábeszélésére”, kényszerűségből, s a többi „pógár” gúnycakaja vagy legalábbis rosszalló fejcsoválása közepette vállalja el a falubeli tsz elnökségét. A minden hájjal megkent, de inkább ravasz, mint eszes ember — üzleti és szerelmi mohósága következtében — ellenállás nélkül züllik az egykori kulák-özvegynek, a fővárosi éveit alatt gátlástalan üzletasszonnyá fejlődött, s a pesti „üzletei” miatt fenyegető megtorlás elől a faluba visszasettenkedő özvegy Lángnének engedelmes rabszolgájává.

A tsz — mint mezőgazdasági üzem — egyre inkább sorvad, de fellendülnek mellékvállalkozásai: a szikvízgyár, a daráló, hiszen ezek elsősorban a vezetésükkel megbízott és tsz-taggá is előléptetett özvegy Lángné illegális jövedelmeit növelik. Ez a nőstényördög és sógora, a volt horthysta hadbíró a regény két legerőtel-

jesebb vonásokkal megrajzolt alakja. Mellettük jóformán elhalványodnak a pozitív figurák: Rindák, a községi, és Kéri Máté, az ellenforradalom utáni új járási párttitkár, valamint az öreg Csizsár és a többiek, de éppen ennek következtében — és kétségtelenül ez volt a célja az írónak — annál világosabban kibontakozik az olvasó előtt, milyen sötét erőket szabadított fel országszerte az új szakasz egyesek által félreértett, mások által szándékosan félremagyarázott enyhülési politikája. Mert Lángné ugyan csak a saját peccsenyjét sütögeti a kapzsiságtól is elvakult Imró „szerelmének” tüzenél, a sógor vérszomjas vágyai azonban korántsem maradnának a zolai színekkel ábrázolt alkoholféltő őrző határain belül, ha a valóságban való kiélésükre a balthazárszág és tibajenők összjátéka következtében alkalom kínálkozik.

Döbbenetes a kép, amit Urbán elibenk villant, hová vezetett volna az út, amelyre az ellenforradalom napjaiban lépett az ország. Imró Antal egyénileg a gyáva orgyilkosságig jut el ezen az úton s éppen akkor, amikor a múlt hibáinak kijavítása a magafajta középparasztok seregeinek szeméről tépi le a saját jól felfogott érdekeiket esztendőkön át eltakaró hálygot. Tettének nincs is más magyarázata, mint a saját elhibázott, zsákutcába jutott élete miatt érzett végső kétségbeesés. Urbán Ernőnek ez az írása is arról tanúskodik, hogy jól ismeri és szereti a magyar parasztot. Erényeivel és hibáival együtt. Könyvét ez és a szocializmusnak a jóízű magyar nyelven megírt sorokból felénk sugárzó őszinte átélése teszi meggyőző erejűvé. *Zs.E.*

Váci Mihály

B O D Z A

Magvető. 116 old. Ára 10,50 Ft.

*Mikor én éltem, óriás füst-erdők
burjánzottak a földről s mint a tölgy,
susogtak, zúgtak fenn az atomfelhők,
s ágyuk torkából fehér rózsák nőtt.*

— sóhajt fel kicsit Kosztolányi művészi hangját éreztetve Váci Mihály költő, és ez a színvonalas hang vonul végig egész kötetén. Modern ember költészete, modern ember lírája ez, aki Ave Maria című versében sem tud elszakadni a modern világtól, amikor így ír:

*Csak gondolok Reád: — agyam fagyos
tekervényei
mint neoncsövek, felderengenek*

Váci azonban ebben az igaz, művészi hangban nem a városi költő sok mindentől megriadó líráját csomagolja,

mert talaja nemcsak Budapest és általában a város, hanem szűkebb hazája, a Nyírség vidéke is. Ez érződik ki szülőföldjéről írott verseiből is.

A falu szülötte, aki városba került és a modern technika jegyében gondolkodik, mint láttuk, megírja Akác a forgószélben című kicsit szimbólikus versében, hogy

*Tövises és virágzó szerelemmel
karollak drága föld! Te se engedj!
Ne engedj szállni a szelekkel!*

ám nem akar visszafordulni a falu felé, csupán a népből akar erőt meríteni a további küdelemhez. Szereti a népet, szereti az embereket, de tisztában van azzal, hogy az út a jövő tudományos felismerésén keresztül a tudatosan formált jobb jövő felé vezet. Tudja, hogy ez nehéz, hiszen

*Új faj terjed el a Földön: ezerszer
nehezebb
élni nekünk, kik már nem hisszük, nem
imádjuk,
de ismerjük a ránk-zuhogó egeket*

Éppen ezért kiált fel utolsó versében

*Nem elég sejtteni,
hogy milyen kor jön el;
jövönket — tudni kell!*

A költő valóban „a tudatos jövőbe lát”, a kétkedést, a nehézségektől való félelmet a föld, az ember és a közelgő jövő realitásába vetett bizalom ellensúlyozza és a két érzés gyakori összecsapása, majd a bizalomban történő dialektikus feloldódása teszi értékessé verseit. *Máté Iván*

Rideg Sándor

KRISTÓF RÓZSAFÁI

Tánácsos. 296 old. Ára: 16,50 Ft.

Kristóf faluról került Budapestre, ifjú legényként, s éppen a gazdasági válság, a túltermelés, a bénító munkanélküliség kellős közepén. Hogy azután a fővárosban, s egy vidéki, majd pedig egy törökországi kalandozás során olyan dolgok sorozata történjék meg vele, amelyek őt tősgyökeres Rideg-hósszá teszik. Kalandjai során valamiféle két világháború közötti, magyar Naszreddin hodzsának mutatkozik, huszadik századi, tudatosan gondolkodó Eulenspiegelnek — hogy rangos irodalmi rokonságát emlegessük.

Rideg Sándor többé-kevésbé elbeszéléssé kerekedő anekdoták egymásutánjában mondja el Kristóf hányódásainak, csinjeinek, szerelmeinek történetét. Nem

véletlen, hogy a könyv fejezeteinek egy része önálló elbeszélésként jelenhetett meg korábban irodalmi lapjaink hasábjain. Alkalmi munkák hol csurranó, hol cseppenő fizetsége, alkalmi szállások mocska, szerelmek hevülete és csalódása, sikerült tréfák jó öröme kísérik a hőst. Tetteiről kár volna többet mondani, mert nem illendő pár mondatban „lelőni” a kedvvel és ízesen előadott anekdoták csattanóit.

A regény stílusa az a kevés naturalizmussal oltott népmesei stílus, mely már a *Csongrádi hun király* című kötetből, vagy a még korábbi Rideg-művekből is ismerős. A hős maga aféle autodidakta szegénylegény. Gondolkodása szöges elmentében áll a polgári morállal, ám annál jobban megfelel a népi igazságérzetnek. Amikor „becsületesen” próbál boldogulni, kudarc kudarc után éri. Ám — hogy ennyit mégis elmondjunk róla — egyszer utoléri a szerencse. Egy féltékeny cipőgyáros a feleségét figyelteti vele, neki azonban rokonszenvesebb lévén a hölgy, mint pókhasú életpárja, jelentéseit napról napra a megfigyelendő személy kíváncsága szerint állítja össze. Jutalmul Kristófot a cipőgyáros szerencsés vetélytársa helyeire irigylendő, sembittevésben s anyagiakban egyaránt megbecsülendő állásba.

Rideg Sándor új könyve, mely a *Tánácsos Könyvtár* 22. köteteként az ünnepi könyvhétre jelent meg, nem fog csalódást okozni az író olvasótáborának. A törökországi részt azonban — nem a részletek hitelében, hanem cselekményének keresettségében — halványnak érezzük. Nélküle pár fejezettel rövidebb, de jobb lett volna a könyv.

Lázár István

Szűts László

A TEJÚT MEZŐIN

Magvető. 122 old. Ára: 10,50 Ft.

1948-ban megjelent első verseskötetét majd nem másfél évtized után követi a mostani második, s a hosszú pauza nemcsak a költő prózai életkörülményeinek alakulásával magyarázható, hanem ihletének természetével is, mely csak ritkán és csak néhány bensőséges jellegű élménytípus érintésére rezdül meg.

Szerelmem, tűnő ifjúság, csendes töprengések az elmúláson, néhány emlék és finom impresszió: ezek a témái; szelíden moduláló, románcos fuvoladallam, olykor egy-egy játékos, friss futammal: ez az alaphangja. Eleinte szabadversekkel kísérletezett: ezek kicsit prózaiak; de hamar megtalálta saját lírai szolamát, melyben — Erdélyi József vagy még inkább József Attila példája nyomán — a népköltészet ritmus- és formakészletét

használja fel, arra szövi rá a modernebb költői látásmód villanó képkapcsolásait.

*Tedd a kezed a szívedre:
mit tennél, ha megszeretne?
Sétálgatok, mint a páva
vakisi tyúkrok udvarába.*

A népköltészet nem rossz iskola, egyebek közt tömörségre s a hangulatok ve gyítetlen, tiszta kifejezésére tanít. Szűts László versei — sok kortársától eltérően — sohasem túlírtak, sohasem terjedősek, s különösen egy-egy záróstró fában hosszan zengő, tiszta, erős, akkordot csendítenek:

*Alljatok meg, testem feltépő,
elporzó, vad, riadt paták,
álljatok meg, riadt paták!
maradj még kicsit legelező,
maradj még, drága ifjúság!*

Szűts László lírája nem görget súlyos gondolatokat, s nem vetíti elének az élet teljes változatosságát, de vékony könyvének hetvenhárom verse közt több igazán szépet találunk, mint olykor vastagabb kötetekben. Különösen a *Szeretőre-találó*, *A kéményseprők és a kenyér*, *Az érkező fecskéhez*, *Könyörgés férjhangra*, *Söpör a délelőtt...*, *A hóhatárról* és *A tűzrakó* címűekre hívjuk fel az olvasó figyelmét.

— CS —

Bóka László:

A KAROLING TRÓN

Szépirodalmi. 377. old. Ára 25,60 Ft.

Tavaly megjelent kötetében, az *Alázatosan jelentem*ben az író nagy sikerrel mutatta be egy letűnt világ jellegzetes intézményét, a Horthy hadsereg önteltségét, buta fölényességét, úri döllyét. Most (a megtévesztő, történelmi regényt sejtető cím ellenére) a szocializmus felé haladó új világról ír, az új értelmiségről, a termelőszövetkezetek életéről, gondjairól, terveiről.

A központban Palotsay Dénesnek, a híres agrorkémikusnak és Sziládi Anna fogorvosnak a története áll. Tizenhárom évi szerelem után útjaik szétváltak, és a férfi elindul egy bizonytalan nyomon, hogy kibogozza a szakítás okát és a leány múltját. Így jut el falura, Derecskére, ahol Annuska nagynénje a Bocskai Tsz elnöke.

A két főszereplő viszonyában van néhány rendkívül finoman és ügyesen rajzolt jelenet, de ezek nem feledtetik, hogy alakjuk, jellemük nem eléggé hihető. Annuskába bolondulásig szerelmes minden férfi, rajong érte egész Derecske. Ezt azonban csak halljuk és nem tudjuk megérteni, miért tartják annyira

tökéletesnek ezt a néha hisztérikusan és egészen érthetetlenül viselkedő lányt. A proletárszármaszású Palotsay, mialatt tudóssá fejlődött, sokat átvett a kispolgári gondolkozásból. Szerelmét elhalmozta volna mindennel, túrte, hogy zsarnokoskodjék fölötte, de alapijában véve önzésében nem akarta, hogy a nő önállóan gondolkozzék, tőle függetlenül alkosson véleményt a világról. Ez volt a szakítás „oka”.

A nagyszámú mellékszereplő sokkal sikerültebb. Bóka ügyesen kapcsolja össze a multat a jelennel, amikor egy-egy esemény sor után felidézí Palotsay gyermekkorát és szerelmük egyes állomásait. Ezt az eljárást sohasem érezzük erőszakoltnak, mindig elő van készítve.

A termelőszövetkezetek életéről nem egy regényt olvastunk, és — be kell vallanunk —, hogy ezek többségükben elég sablonosak. Nos, az új Bóka regény mindentől távolabb áll, mint a sablonosságtól. Nem illeszthető be a megszokott keretek közé, tele van váratlan fordulatokkal, meglepő ötletekkel.

Jenőfi M. Imre

Hegedűs Géza

SZERELLEM A FÜZFÁK ALATT — SAKUNTALA GYŰRŰJE

Magyar Helikon. 167 old. Ára: 36,— Ft.

Mindkét drámai játékot hallottuk a rádióban. Az első, Jing-té és San-po, boldogságukat csupán a síron túl meglelő szerelmesek tragikus története nagyon emlékeztet a mi Kádár Katánkról szóló balladára. Nagyon régi kínai monda egyébként, s már évszázadokkal ezelőtt zenedrámává dolgozták fel, és ezt azóta is sűrűn játszóak hazájában. Hegedűs fel dolgozásának alapja ez a klasszikus „opera”. Lényegén, meséjén keveset változtatott — mint utószavában mondja —, inkább csak formailag dolgozta át; a hosszabb elbeszélő részeket megjelenítette, s a kínai verset a mi fülünknek megszokott versformába ültette át, ügyelve arra is, hogy változatos ritmusmegoldásai a szereplők jellemét, lelkiállapotát is kifejezzék s szorosan összeforrtjanak a tartalommal.

A *Sakuntala gyűrűjének* Kálidasza drámája és a Mahábháratának nevezett óind eposz egyik epizódja volt a forrása. Átdolgozó, modernizáló elvei lényegében itt is ugyanazok voltak, mint a kínai dráma új formába öntésénél, ha merészebben nyúlt is bele az eredeti cselekményébe.

Valóban, a *Szerelem a fűzfák alatt* megőrizte komor és valószerű balladai, a *Sakuntala gyűrűje* pedig naiv-mesés jellegét. Bizonyos az is, hogy mindkét da-

rab Hegedüs kialakította formájában értetőbb, megszokottabb az európai fül számára. Verselésük könnyed, simán gördülő, ahol kell drámai, máshol lírai, sehol sem erőszakolt: könnyen mondható és könnyen érthető. Igaz, nagy meglepetéseket sem okoz. Kínimei nincsenek, de leleményei sem. S ez áll az egészre is. Derék, becsületes munka mindkét játék — élvezetes is —, de valahogy sem nem régi, se nem mai. Sem patinája, sem hamva. Sajnos, illata sincs. Művirág.

A Magyar Helikon a tőle megszokott szép kiállításban (s drága áron!), *Kondor Lajos* modern illusztrációival adta ki a könyvet. Z. V.

Györy Dezső

A NAGY ÉRETTSÉGI

Magvető. 364 old. Ara: 22,60 Ft.

Azokat, akik e századdal egyidősek, egész életükön végig kísérik 1919 emlékei s embertformáló benyomásai. Györy Dezső, a kezdő poéta az Eötvös Kollégium diákjaként, majd Gömörben kisebbségi sorban, végül a 39-es dandár katonájaként élte végig a történelmi hónapokat. Akkor lett újságíró, szülővárosában, Rimaszombatban. 1918-as és 1919-es élményeiről szól regényes visszaemlékezéseiben.

Györy Dezső prózaírói munkássága új mederbe futott ezzel a kötettel. Tekintete most befelé fordul, önmagába. Nem önéletrajzot akar adni, csak emlékeket a szeme előtt lejátszódott történelmi eseményekről — és vallomásokát önmagáról. Izgalmas meglepetéseket tartogat számunkra ez a kötet. Olyan — még hadtörténetileg is — felbecsülhetetlen adatokat kapunk a Vörös Hadsereg északi hadjáratáról, Karikás Frigyes és Sárói Szabó Tibor egyéniségéről, amelyeknek hitelessége: Györy Dezső saját élménye. Szinte dombról dombra látjuk a hadmozdulatokat, a lakosság mindennapi életének fordulatait. Benne vagyunk, Györy Dezső emlékein keresztül, 1919 tavaszának történelmi levegőjében. Megkapjuk az események visszaverődését és hatását a költői lélekben: egy új ember alakulását. E kötetben a költő-író történelmi regényeivel — a *Viharvirág*, a *Vérehulló szerelem* s a *Sorsvirág*-gal ellentétben — nem az imponálóan gazdag történettudás, hanem az emlék a kincs: a történetírásnak legértékesebb formája. Csak született íróban rakódnak le ilyen maradandóan és élesen az életet felvillantó s életmagyarázó emlékek — állapítja meg a kötet előszavában Halasi Andor. Megállapításai találóak, helytállóak. „Mindent úgy ír le, ahogy akkor, tizenkilenc éves

korában látott és érzett. Mikor kifele mutat, akkor is belé láthatunk. S mikor magáról ír, akkor is történelmet ad.”

Györy prózaírói pályáján jelentős, elgondolkoztató állomáshoz érkezett ezzel a „könyvvel”. Prózaírói kvalitásai is fejlődtek. Öszintén, szép magyar nyelven, szemléletesen és itt-ott lírával átfűtött hangon vall ifjúkorának nagy, megrázó és sorsot befolyásoló eseményeiről, amelyek később meghatározták szerepét az „újarcú magyarok” szellemi vezetőjeként és a sarlós-mozgalom elindításában.

Az olvasás közben az ember többször is azt érzi, hogy itt is, ott is egy-egy későbbi regény magvát hullatta el. Szerelmek és történelem keverednek a kötetben, amelynek talán legszebb fejezetei „A kisvárosi padon”, „Karikás Frigyes megmenti a dandárt” és az „Anyámmal egy ismeretlen sírnál” című fejezetek.

Jó könyv „A nagy érettség”; komoly vallomás és „írói fegyvertény”, melyben indulásáról vall a szerző. — i — a

Zalka Miklós

KÜLÖNÖS EMBER

Magvető. 216 old. Ara: 17,20 Ft.

Ismét egy könyv, egy újabb leleplezés az ellenforradalom gatzetteiről. S egyben újabb intelem is.

A regény magvát Burai Mátyásnak, az Államvédelmi Hatóság nyugállományú ezredesének az ellenforradalmárokkal szemben tanúsított hősi helyállása képezi. Mártírhalála egy végtelenül rokon-szenves, egyszerű munkásember megpróbáltatásokkal teli életútjára tett pontot. A regény eseménye a szovjet csapatok felszabadító harcát megelőző pár órában játszódik. Zalka Miklós az események zsúfoltsága közepette is módját ejti annak, hogy feltárja Burai életútjának minden jelentősebb állomását. Így a szemlélő jóelőre sejtí, tudja: hiába minden szellemi és fizikai sanyargatás, az iszonyatos fájdalom nem törheti meg Burai forradalmi hitét, inkább életét adja, de a bennrejlő államtitkokat nem árulja el. Állhatatossága emberi tragikummal párosul: revizionista nézeteket valló, s az ellenforradalmárok oldalára álló fia eszméileg akkor is szembefordul vele, amikor haláltusáját vívja. (Burai János fiú „kiállása” kikötött édesapja életének megmentéséért nem meggyőző; gyáva, határozatlan magatartása mély undort és megvetést kelt az olvasóban.)

A szerző általában éles vonásokkal rajzolja meg az ellenforradalom minden erkölcsi értéket nélkülöző, hitvány figuráit. Közülük behatóbban csupán Wilt-

schek Egon horthysta tiszt visszatzetszo alakjat abrazolja.

Igen jól sikerült Burai Mátyás egyéni-ségének megformálása. Egyszerű, becsületes, bátor forradalmárt, a párt hűséges harcosát ismertük meg benne.

A fordulatos regény nemcsak mementő, hanem megemlékezés is veteránjainkról, éppen ezért különösen a fiatalok figyelmébe ajánljuk. *Bottyán János*

Jean-Pierre Chabrol

EGY EMBERREL TÖBB

Európa 233 old. Ára 20,80 Ft.

Az ellenállás, úgy látszik, kimeríthetetlen témája az újabb francia elbeszélőirodalomnak. Persze hálás téma: kiélezett helyzetek, minden oldalukról megmutatózó jellemek, felfokozott izgalmak és kegyetlen konfliktusok; megannyi alkalom az írónak, hogy feszültséget teremthessen és tanulságot adjon művében. Jean-Pierre Chabrol — ez a fiatal kommunista író, akinek ezúttal már a harmadik regénye jelenik meg magyar nyelven — ki tudja használni a kínálkozó lehetőségeket, és ezért jó művet alkotott. Könyvében a partizánok harcainak természetesen feszültségéhez még egy kényes és nehezen oldható morális probléma társul, s e kettőnek egybeszővődése teszi lélegzetelállítóan izgalmassá Chabrol regényét.

Miről is szól a regény? A partizánok egy kisváros börtönéből kiszabadítanak tizenegy halálraítélt hazafit, s csak később veszik észre, hogy véletlemségből tizenkét embert hoztak ki. Egy emberrel több. Ki ez az ember? Míg kiderítik, kénytelenek magukkal vinni, s közben lassan megismerik „a pasast”, ahogy nevezik, ezt a kissé együgyű, de jóérzésű embert, aki, mikor szükség van rá, a partizánok egy akciójában magátólértetődően segít. De a táborba megérkezik a központ utasítása: kikutatták, hogy „a pasas” köztörvényes, gyilkosság miatt ült börtönben, s most ki kell végezni, tekintettel a szigorú konspirációs szabályokra, hiszen könnyen zavart vagy bajt okozhat. De hát lehet-e egy szép cél érdekében ilyen könnyen odavetni egy emberéletet? Így veti föl a kérdést a tábor műszaki vezetője, Thomas, aki civilben tanító, tehát értelmiségi. Nemmel felel, s ezért összeütközésbe kerül a politikai vezetővel, Jean-nal, a párt kérlelhetetlen katonájával. Végül Thomasra bízzák „a pasas” kivégzését, de ő elengedi, inkább a levegőbe lő. A pasas SS-ek fogságába kerül, együgyűségében mindent kifecsegg, s nem sokára okozója lesz Jean és Thomas halálának. A tanulság teljesen világos:

Jean-nak volt igaza és a forradalmi harc könyörtelen logikájának. Thomas szemellenzős humanizmusa miatt mindketten meghalnak, de a befejezés mégsem peszsimista. Kivégzésük előtt hatalmas robbanásokat hallanak, s tudják, hogy a partizánok aláaknázták táborbejáratnál most röpitik légbe a támadó németeket.

Ez a fővonal nem foglalja le az egész könyvet, Chabrol még megragadó képet fest a partizánok életéről; gyorsan villanó képekben, nyers hangú és eleven párbeszédekben állítja eléink a francia történelem egyik legdicsebb korszakának névtelen hőseit.

(Chabrol regényét szépen és lendületesen fordította magyarra *Balázs György.*)
Szávai János

V. Em. Galan

ÖTÖDIK KERÉK

Európa. 268 old. Ára: 13,50 Ft.

A kötet V. Em. Galan, a fiatal román írónemzedék egyik reprezentánsának négy elbeszélését (*Szabadparasztok között, Ötödik kerék, Marin, Vizözön*) tartalmazza.

Az író az első három elbeszélésében a román szegényparasztság korábbi nyomorát, elesettségét, szellemi gúzbakötöttségét, majd pedig — a népi rendszer kifejlődésével és megszilárdulásával párhuzamosan bekövetkezett — anyagi és szellemi felemelkedését írja le. A *Vizözön*-ben a mintegy 500 évvel korábban élt egyházi vezetőkörök kapzsiságáról és erkölcsi lazaságáról rántja le a leplet.

Galan az eseményeket szépítés nélkül, nyers valóságukban, de sokrétűen szemlélteti. Módot talál arra is, hogy a műfajadat lehetőségen belül a szereplők lelki, jellembeli alkatát is a szemlélő elé tárja. A külső, objektív körülményeket és az emberi adottságokat kölcsönhatásukban fejti ki, így a román mezőgazdaság fejlődéséből vett képek természetesen hatnak. A szellemi felemelkedés igen szép, megragadó példáját találjuk a *Marin* c. elbeszélésben. A *Vizözön* történetét — a papi hivatást megcsúfoló harácsolási szellem leleplezésén túl — maró gúny hatja át.

A szerző egyszerű írói eszközökkel dolgozik. Írásaiban hiánytalanul érvényesül az elmaradott, majd a felemelkedés útjára lépett parasztok darabossága, illetve nyíltszívűsége és öntudatra ébredése.

A fordulatos meseszöveg — ez elsősorban a címadó *Ötödik kerék*re vonatkozik — érdekessé teszi az elbeszéléseket, melyeket *Szenczei László, Klumák István* és *Óváry-Oss József* ültetett át magyarra.

B. J.

Albert Maltz

SIMON MC KEEVER UTAZÁSA

Európa. 246 old. Ara: 22,50 Ft.

„Ember! Ez gyönyörű! Ez büszkén... hangzik! Ember” „Tisztelni kell az embert! Ebben van — minden kezdet és minden vég...” Albert Maltz a kitűnő amerikai író most megjelent új regényének Gorkij *Ejjeli menedékhelyéből* vett idézet a mottója. S még egy vezérgondolat: az örökös élet-küzdelemhez erőtadó reményt foglalja össze:

*Sorsod ma bármiképp megyen,
nem tart örökké semmi sem*

Ezt a verssort idézi magának Simon Mc Keever, az öreg olajmunkás, ezzel a jelszóval harcol béna testének szabadságáért s keres a legmélyebb csalódás óráiban is új tartalmat életének.

A hetvennégy éves, köszvénytől bénaságra kárhóztatott Simon egy dollárral és néhány centtel a zsebében nekivág az országnak, hogy felkeresse azt az orvost, aki, úgy hiszi, egyedül tud segíteni baján. Kitor az Otthon; — ahol állami nyugdíjáért eltartják — viszonylagos védeltségéből, nem tud belenyugodni a munka, a szabadság, a tevékenység — az élet elvesztésébe. Megkísérli a lehetetlent: félig bénán, autóstoppal, pénz nélkül elérni a távoli célhoz. Száraz, bölcs humorral és gyermekesen naiv hittel viseli a megpróbáltatásokat s végül a legsúlyosabbat is — hiába küzdött, betegségén senki nem segíthet. Visszatér az Otthonba, megint új célt keresve: tanulni, hogy munkás élete ezernyi apró élményét, tapasztalatát, tanulságát megírja, átadja az új nemzedéknek. Ez lenne a rövid történet. Az öreg-ember néhány napjának történetét meséli Maltz, s közben egy nehéz, példamutatóan szép élet tárul fel előttünk.

Az író kitűnő megfigyelő. Alakjai csak felvillannak egy-egy pillanatra, mégis megismerjük életüket, sorsukat és ezen túl az amerikai társadalom kis embereinek életét.

Bodnár György kitűnő fordításában az Európa Könyvkiadó ízléses kiadásában élvezetes, értékes olvasmány Albert Maltz regénye. *Fahidy József*

Wolfgang Koeppen

HALÁL RÓMÁBAN

Európa. 191 old. Ara: 18,— Ft.

Talán azért idézi a mottó Thomas Mann íróhőségének, Gustav von Aschenbachnak a halálát, melyet „kegyeletes

megdöbbenéssel” vett hírül a világ, hogy emlékeztessen arra: van más németiség is. Mert ezek, akikről Koeppen ír, borzasztóak.

A regény alakjai több egymással szemben álló tábor képviselői. Az egyik fajta Judejahnban és feleségében testesül meg. Judejahn Hitler volt tábornoka, aki annak idején eltűnt a százzszorosan megérdemelt halálos ítélet elől — egy közlekedési királyságban húzta meg magát, kiképzőtisztként arab férfiakat tört össze, hogy gyilkos és halálos figurákat gyártson belőlük az eljövendő háború számára — s most felmerül az alvilágból, hogy körülzagalásson: elég kénköves-e már a levegő. Felesége még borzongatóbb figura. Maga a pusztulás és pusztítás démona, aki tíz körmével kaparná ki s önnön vérével keltene életre a 45-ben megfékezett ámokfutót. A sógor sem sokkal különb ember. Úgyes, hajlékony, nyálás nyárspolgár — annak idején polgármester volt, s most újra az —, aki azért jött Rómába, hogy Judejahnral találkozzék és előkészítse az in contumaciam halálraítélt visszatérését az „életbe” és a hatalomba. Tőle még Judejahnék is undorodnak.

S a másik oldal? Judejahn fia és unokaöccse, a fiatalok, akik megundorodtak a fasizmustól, uraitól és gyáva kiszolgálóiktól egyaránt, s szakítottak szüleikkel. Egyikük római katolikus pap lett, másikuk Schönberg dodekafon zenéjét követő zeneszerző. Szüleik véleménye szerint szegénytelenen elfajzottak a németiségtől. De ők sem nyújtanak vigasztaló képet. Fejlesztett menekülők csupán, akik magukra erőszakolt hittel, illetve benső zavarukat és a világ diszharmonióját hangokba öntve eredménytelenül kísérlelnék meg rendet teremteni odabent és odakint.

Azt mondanók, vigasztalan könyv a *Halál Rómában*, ha nem tudnók, hogy a baj felismerése az első lépés a gyógyítás és gyógyulás felé. S Koeppen kitűnő diagnosztika — és ragyogó író.

Hipnotikus erejű, lüktetően eleven, már-már ritmikus prózáját *Csányi István* fordítása hűen adta vissza.

Zolnay Vilmos

Bruno Jasienski

KÖZÖNYÖSEK ÖSSZEESKÜVÉSE

Magyar Helikon. 298 old. Ara fvk. 26,— Ft; fbk. 40,— Ft.

Különös téma, különös regényszerkezet. Az időegység s a szétdobált színhelyek leginkább a szimultánizmusra emlékeztetnek. Történik: Lengyelországban, a

Szovjetunióban, Németországban és Franciaországban. A lengyel író kemény ökonómiával fogja egybe a szerteágazó s igen sok arcot felvillantó történetet. Az epizódok látszólag egymástól teljesen függetlenül peregnek, s amikor mégis összefutnak a szálak, csodálkozva állapítjuk meg, hogy másképp nem is történhetett volna. Vaslogika igazítja az emberi sorsokat. Még a mulatságos véletlenek is ennek a logikának a szolgálatában állnak.

A Szovjetunió egyik ipari központjában valakit kizárnak a pártból. Artatlan. Felesége idegösszeroppanást kap, ráló a férjére. Vajon ki indította el ezt a szörnyű lavinát? A gyárigazgató, akiről német és francia utazása során megtudjuk, hogy tulajdonképpen diverzáns. Kissé sajnáljuk ugyan, hogy az író ehhez az okhoz kötötte a történet egyik főszálát, de kárpótol a két német főhős, Ernst és Robert nagyszerű portréja. Az egyik egyszerű, de művelt, kommunista német munkás, a másik kommunista értelmiségi. Jellemük, kapcsolatuk fejlődése, a bonyodalmak, általában kettejük története a regény legjobban sikerült részei.

Izgalmas olvasmány, a szó legtisztább értelmében. Ambár a történet túlfeszítetten gyors pergetése, az izgalmak növekvő fokozása háttérbe szorítja az élet emberi, mindennapi arcúlatát. Igaz viszont, hogy nem mindennapi légkörben mozognak: 1933-at írnak, Hitler hatalomrajutásának éve ez.

Erősen „politikus” regény. Itt-ott majdnem publicisztika. Az író magával sodró elbeszélő-lendületének azonban lehetetlen ellentánni. Szuggesztív ereje pedig ellenállhatatlanul hatásos. Kár, hogy az író, korán bekövetkezett tragikus halála miatt, a második kötetet nem írhatta meg, s a történet befejezetlen maradt.

Györi György

IFJŰSÁGI MŰVEK

Kelen Jolán

TIÉTEK A VILÁG

Móra. 137 old. Ara: 11,— Ft.

Az elmúlt években, a Tanácsköztársaság 40. évfordulójára készülve számos úttörő *nyomolvasó* kereste fel *Kelen Jolánt*, aki 1919-ben a gyermekek szociális ügyeinek intézője volt, hogy adatokat kérjen tőle a proletárdiktatúra gyermekeket érintő intézkedéseiről. Ebből a tényből indult el a könyv megírásának ötlete s az úttörők látogatásai adják a mű kerettörténetét is. Nekik meséli el volta-képpen az író az 1919-es tavasz és nyár

eseményeit, a háború végét, az új iskolát — a ma megvalósításra kerülő munkaiskolát, a gyermekétkeztetést, a gyermekszínházat, az első úttörőmozgalmat, a gyermekek számára megnyitott kerteket, parkokat, üdülőket.

A múlt megismertetésében, a forradalmi hagyományok ápolásában jelentős ez a kis írás, mert egyszerű, megnyerő, az élőbeszéd közvetlenségével s a tények igazságával elmondott történetei gyermekek számára gyermekek életén keresztül hozzák közel a proletárdiktatúra humanista eszményeinek és gyakorlatának talán legfontosabb tetteit.

A múltat és a mát egyetlen költött figura, Török János szerepeltetése fogja össze. A Tanácsköztársaság idején tízéves kislíú most már mint idős férfi, pártmunkás jelenik meg az úttörők és az írónc utolsó beszélgetésén s elmeséli az illegálitás, az emigráció élményeit. Elbeszéléseiből végül az az igazság csendül ki, hogy 1919 legszebb álmai a felszabadulás után végleg valóra váltak.

A kötet stílusos illusztrálása *Rogán Ágnes* szép munkája. *Csertői Oszkár*

Ács Kató

SZERVUSZTOK, HAJNALKÁK

Magvető. 135 old. Ara: 13,— Ft.

A gyermekekhez szóló irodalom általában kevesebb figyelemben részesül, mint a „felnőtt” irodalom, pedig fontossága legalább akkora, ha nem nagyobb. A gyermek viaszlelke formálhatóbb, mint a felnőtté. S a gyermekek számára alkotó írók dolga azért is nehéz, mert az „átfutási idő” rendkívül rövid. A felnőtt időszak húsz évtől az aggkorig tart; a gyermekkor korosztályonként három-négy év. Tehát aránytalanul rövid idő alatt kell a gyermeki lelket a szépért, jóért rohamra induló írásoknak bevenniük. Költőnek és nevelőnek kell lennie a jó írónak, ha gyermekekhez szól — és minél kisebbekhez, annál inkább.

Az igazán jó mesekönyv nemcsak a gyermekhez szól, hanem a szülőhöz is, akinek útbaigazítást ad, milyen módon irányítsa a gyermek fantáziáját. A mesekönyvet a gyermek élvezi, de a szülő veszi meg, tehát egyszerre két nemzedékre kell hatnia.

Mindezt abból az alkalmából mondjuk el, hogy kezünkbe került a *Szervusztok, Hajnalkák* című kötet, amelynek szerzője, Ács Kató, könyvben és rádióban számtalanszor tanújelét adta, hogy ennek a műfajnak hivatott képviselője, sőt, mint a rádió „Miska bácsi levelesládája” című népszerű rovatának évek óta szer-

kesztője, hatalmas területre, gyermekek tíz- és tizezreire hat ki magatartásával.

Ez az írói magatartás igen rokonszenves. Ács Kató meséi halk kis történetek, mint amikor egy édesanya duruzsol a gyermekei fölébe... Nincs bennük csodálatos elem; a hétköznapi eseményei kapnak fantáziázárnyat és fényesednek mesékké. Emberszereplője alig van a kötet hat meséjének; tárgyak elevenednek meg bennük és kapnak emberi tulajdonságokat. Szórakoztatnak és tanítanak a kedves mesemondó néni történetei és ha valámit kifogásolni lehet bennünk, az a túl sok — kicsinyítő képző. A kelleténél gyakrabban találkozunk az ágacska, levélke, s hasonló kifejezésekkel, pedig már régen túl vagyunk azon, hogy a gyermek szívéhez gügyögve kell hozzáférni.

A „könyvecskét” *Reich Károly* közérthetően stilizált rajzai díszítik.

Szánthó Dénes

Szinetár György

AZ ELSŐ LÉPÉS

Móra, 198 old. Ára: 12,— Ft.

Tizenegy rövid írásból áll Szinetár könyve. Mindegyik írás egy-egy epizód nagy emberek, írók, művészek életéből. Tinódi Sebestyén, Csokonai, Déryné, Liszt Ferenc, Erkel, Jászai Mari, Munkácsy, Derkovits *első lépésének*, indulásának történetei ezek a kis karcolatok, amelyek itt-ott a szépirodalmi megformálás eszközeiből nyerik hitelességüket. Kerek, jól megformált, világos vonalvezetésük, tiszta stílusuk alkalmassá teszi őket arra, hogy érzelmileg közelebb hozzák a magyar kultúra nagyjait a 10—12 éves olvasókhöz.

Bár az írások kissé külsőségesek, mégis nyújtanak némi tájékoztatást vagy hangulati képet a szereplők koráról, társadalmi viszonyairól és egynéhány egyszerű kulturális ismerettel bővítik az olvasó látókörét.

A művészi pálya indító élményénél rendszerint felbukkan egy-egy elhatározó személy vagy helyzet rajza, egyik-másik történetében azonban ez túl véletlenszerű, esetleges, annál is inkább, mert néha a hős alakja elmosódik a környezet vagy helyzet ábrázolásában.

Erkel, Petőfi, Munkácsy, Jászai és Derkovits portréiban sikerült legjobban megközelítenie a szerzőnek az írásaiból következtethető szándékait talán azért is, mert a társadalmi indítékek is itt kapnak legjobban hangsúlyt.

A nyilván szívesen olvasott kötet harmonikus külső formáját a kitűnő grafikus, *Würtz Ádámnak* köszönheti.

C. s. O..

Batsányi János

„HAZÁMNAK AKARTAM SZOLGÁLNI”

Magvető. 156 old. Ára: 10,60 Ft.

Az irodalommal talán egyidős az üldözés. Nálunk legalábbis már a legelső irodalmi folyóirat följelentések és hatósági vizsgálatok tárgya lett. Az 1787-ben alapított *Magyar Museum* haladó szellemű szerkesztéséért Batsányi Jánosnak zaklatás eltűrésével, egy bátor verséért állásvesztéssel kellett fizetnie. S ez még csak nyitánya volt a szigorúbb megtorlásnak: másfél év múlva, 1794. szept. 10-én Batsányit a jakobinus szervezkedésben való részvétele miatt letartóztatták, s a vérfételek jogtípró perében egyéves várfogsággal büntették.

Ezek a tények ismeretek voltak, Batsányinak a folyóiratelkobzás ügyében és a felségsértési per folyamán fogalmazott védekező iratai azonban csak most kerülnek magyarul az olvasók kezébe, *Keresztúry Dezső és Kövendi Dénes* fordításában. A védőirat elnevezés csak ez írások hivatalos minőségét határozza meg, mert azok valójában Batsányi írói és politikai elveinek bátor kifejtései. Folyóirata elkobzása ellen Batsányi a nádornál tiltakozott, s beadványáról maga írta Arankay Györgynek: „...nem annyira magamat igyekeztem kimenteni a vádak alól, mintsem Hazámnak egy tetemes szolgálatot tenni.” Magában a mentőírásban pedig így szól *A franciaországi változásokra* szerzett költeményéről: „Ez a kis költemény nem más, mint annak a talán túlzott erővel kifejezett érzésnek versekbe foglalása, amely minden emberbarátot, minden gondolkodó, érző, szabadságszerető férfit eltöltött annak a nagy, népeket megrázó eseménynek láttára, amely négy évvel ezelőtt egész Európát csodálatba ejtette. Egy költő érzései ezek, aki az emberiség történelmének birodalmát kutató szemmel és érző szívvel bevándorolva, már régóta gondolkozott a szenvedő emberiség sorsán, s akit ez a nagy, még soha nem látott és hallott, világgraszoló esemény hirtelen meglepett. Jaj neki, ha nem érzett volna együtt vele; ha lelke olyan rettenetes látvány előtt érintetlen maradt volna! Akkor nem lett volna már sem értelemmel megáldott társadalmi lény, sem gondolkodó ember, sem magyar. És jaj a megvetésre méltó nézőnek, az alacsonylelkű rabszolgának, aki költőnek véli magát, de ilyen látvány előtt érzéketlen marad!”

Batsányi pályáját derékba törték az

üldözések, az élete fogytáig tartó száműzetés. Most napvilágra került írásai mutatják, milyen hatalmas és merész szellem ostromolta benne a tragikus magyar sorsot, s mit veszített elhallgattatásával a magyar irodalom.

— s —

Németh Lajos

KÉPZŐMŰVÉSZET A XX. SZÁZAD ELEJÉN

Képzőművészeti Alap. 99 old. Ara: 15,— Ft.

Németh Lajos helyesen állapítja meg, hogy a XX. század első két évtizedének pikturája a festészet történetének egyik legérdekesebb, legszínesebb szakasza. A kapitalizmus kulturális válságának korában igen sok olyan törekvés látott napvilágot, amelyek az értéke nem több a válság-szimptomáénál. Az olyan eredmények azonban, mint Picasso kék és rózsaszín korszaka, Matisse és Rouault művészete, vagy a kubizmus kísérlete nemcsak az eltelt másfél évtized próbáját állották ki, hanem a festészet egyetemes történetének is nagy eredményei közé tartoznak.

Azok a problémák, amelyekkel ma is küzd a képzőművészet, lényegében ebben az időben merültek föl. A művészet-történetnek nincs még egy olyan viharos évtizede, mint az 1904—1914 közötti periódus. Az első forradalmi mozgalom a Fauves (Vadak) tömörülése, nem volt hosszú életű. A Fauves lelke Henri Matisse.

A Vadak mozgalmanak németországi kisugárzása volt a Die Brücke (A híd), mely a Rajnán túli törekvésekhez akarta kapcsolni a német festészetet. A Die Brücke festői, mint Nolde és Pechstein, később a német expresszionizmus legjelentősebb képviselőivé válnak; éppen ezért a mozgalom lényegében a fauvizmus és az expresszionizmus közötti átmenet.

Németországban a XX. század második évtizedében az expresszionizmus vált a legjellemzőbb festői törekvéssé. A kubizmus sajátosan francia, a futurizmus pedig olasz művészeti mozgalom volt. Az expresszionizmus a romantika késői változata, míg a kubizmust teljes objektívitás, a művészi szubjektumnak háttérbe vonulása jellemezte, az expresszionizmus a művészi alany néha szinte beteges kivetítődése. Annak a tragikus életérzésnek tükröképe, amely a háború előtt és alatt az értelmiséget elfogta. De dinamizmusa lehetővé tette azt is, hogy ne csak a szorongást fejezze ki, hanem a társadalmi aktivitást, a kor forradalmi tendenciáit is tükrözni tudja. Az expresszionizmus legnagyobb alakja a bécsi Oscar Koschka.

Az expresszionizmus mozgalmától elválaszthatatlan Wasily Kandinsky, aki a Phalanx-tól a Der Blaue Reiter-ig minden avantgarde törekvés élharcosa; a művészettörténet elsősorban az ún. „abszolút festészet”, az „absztrakt művészet” megalapítójaként tartja számon. Kandinsky a festményből minden témát, gondolati anyagot száműzendőnek tart, a zenéhez akarta közelíteni a festészetet, s úgy vélte, hogy a képzőművészetnek is ugyanolyan tiszta, minden materialista utalás nélküli esztétikai hatást kell ébresztenie, mint a zenének.

A háború után megerősödő szürrealizmusnak volt előfutára a Giorgio de Chirico által alapított „metafizikus festészet”, melynek nyugalma már a neoklasszicizmust készíti elő. Szakít a futurizmus dinamizmusával és a tárgyak rejtett nyelvét, az álmok, a tudatalatti világot akarja felfejteni. A különböző izmusok szétrombolták a klasszikus képzőművészet formáit, de még nem tudtak új, nagyszabású stílussá, a kort igazán törőző művészetté szilárdulni. A könyvet irodalom egészíti ki és 69 kép díszíti.

— o —

J. A. Lencman

A KERESZTÉNYSÉG EREDETE

Gondolat. 268 old. Ara 18,50 Ft.

Lencman szovjet tudós műve a kereszténység kezdeteire vonatkozó források ismertetése után elemzi a római birodalomban az i. sz. I. századában fennállott társadalmi és gazdasági viszonyokat, melyek az embereket, kiknek többsége embernek nem is tekintett rabszolga, vagy elszegényedett szabad volt, lelkileg alkalmassá tették a messiás jövetelét hirdető tanítás befogadására. — A kereszténység ideológiai gyökerei gyanánt jelöli meg a Osiris, Isis, Hor istenek egyiptomi vallását, valamint az iráni Mithrász-vallást a meghaló és feltámadó istenek — az előbbiben Osiris, az utóbbiban Mithrász — kultuszával, továbbá a judaizmust Mózes könyveivel és a messiás-jóslatokat tartalmazó prófétai könyvekkel, végül Seneca római bölcselőnek (i. e. 4 — i. sz. 65) az igazak üdvözülésére s a világi hiúságok megvetésére vonatkozó és egyéb tanításait.

Szerző behatóan tárgyalja a kereszténységnek a II. század végéig, vagyis addig terjedő történetét, mikor a monarchikus epizkopátus (püspöki hatalom) megszilárdulásával s a kánoni könyvek kiválasztásával az egyházzá alakulás folyamata befejeződött. Vizsgálata körébe vonja egyebek között a kereszténység keletkezésének helyét és idejét, a II. szá-

zadban történt terjedésének okait, az újszövetségi könyvek keletkezésének időbeli sorrendjét és keletkezésük körülményeit. Tájékoztató a tárgyalts korszakban nagyobb jelentőségre jutott eretnek áramlatok — zsidókereszténység, montanizmus, gnoszticizmus — tanai tekintetében. A II. századi kereszténység fő fejlődési irányait abban látja, hogy eltávolodik a judaizmustól s ezzel megteremtí a világvallássá válás előfeltételét, továbbá, hogy a „Jelenések könyve” — a legkorábban keletkezett újszövetségi könyv — lázadó szellemét feladva egyre inkább kompromisszumra törekszik az államhatalommal.

A könyv nagyon alapos tárgyismerettel rendelkező, a történések okait s azok egymásra hatását lelkiismeretes forrás-tanulmány alapján tüzetesen feltáró történész komoly, tudományos értéket jelentő munkája. Értékét nem csökkentheti két — talán inkább elvétésből származó — hiba: Engels több mint másfél századdal ezelőtt nem tanulmányozhatta behatóan a „Jelenések” tartalmát — holott a 121. oldalon ezt olvassuk — mert csak 1820-ban született. Antoninus Pius római császár trónralépésének éve nem 133 (169. oldal), hanem 138.

A mű elsősorban pedagógusoknak és kutatóknak ajánlható. Mivel azonban tárgya úgyszólván minden művelt embert érdekel s olvasása világos és könnyed stílusa miatt adatainak gazdagsága ellenére sem fásasztó, más felnőtts is érdeklődéssel olvashatja.

Ki kell emelni a fordító *Meggyesi János* érdemét. *Magyar Sándor*

Hatvany Lajos

GYULAI PÁL ESTÉJE

Gondolat. 126 old. Ara 18,60 Ft.

A félévszázada halott Gyulai Pált idézi a tanítvány kötetbe foglalt négy tanulmánya. Az első a „tanítást” közvetíti, a második az „aprótermetű irodalmi nagyúr” kritikai munkásságában, elveinek kiérlelt rendszerében igazít el, a harmadik a maradandó elbeszélőt méltatja, s végül az utolsó — nekünk talán a legkedvesebb és legérdekesebb — az embert mutatja, a nagy kritikus életének alkonyát festi, a bölcs megbékélést; egybeköti az elhullajtott megjegyzéseket, s élénk tárgya egész jellem haláláig való, tévedéseiben is rokonszenves vagy legalábbis tiszteletre méltó következetességét.

A nagyhatású kritikai és szépprózai művet élesíti tehát Hatvany s az öreg csatázó utolsó éveit, úgy, ahogy inasestendeinek hosszú során át magába gyűjtötte az élményeket és tanításokat, ahogy és amilyenek a mestert és dörögő, em-

lékező-pipázó öregekből verbuválódott környezetét látta. Az elbeszélő Gyulait méltató legkorábbi tanulmánya a század első éveiben íródott, a legkétsősbbi pedig, az ember portréját mozaikokból felviláglató, ötven esztendeje — mégis, mindmáig eleven, érdekes írások ezek, nemcsak tárgyak miatt, hanem mert a tanulmányírói fegyelmességén, szemérmelességén és hűvös tárgyilagosságon is átsüt a tanító iránti fiatalos lelkesedés és szeretet. „Évekig jártam hozzá mindennap és töltöttem nála órákat” — vallja a szerző, s ezek a bölcs tanításból és csendes meghittságból évekké duzzadt órák adták meg a jogot a tanulmányok megírásához, s formálták hitelessé a portrét.

Am akarla-akaratlan tanuskodnak az írások a szerzőről is — hiszen Gyulai Pálhoz való viszonyában az új irodalmi nemzedék kötődése és végül megértéssé oldódott eltávolodása tükröződik. Az értékelő tanulmányok még a mester iskolájának jegyzeit viselik magukon, az emlékezésen azonban már a „nyugatosok” szemlélete munkál. Ezt bizonyítja a szépen formált záróakkord is: „Mi úgy hiszszük, kedves, jó nagyurunk, tanár úr, hogy inkább a szellemében működünk, ha úgy tesszünk, ahogy ön tett annak idején és frissen, elfogulatlanul, új szemmel állunk a dolgok elé, és senkivel, még a tanár úr ítéletével sem törődve, a mátt élve, kimondjuk a ma büszke, diadalmas igazát.” *Maár Gyula*

OLIVER CROMWELL
BESZÉDEIBŐL, LEVELEIBŐL
Gondolat. 278 old. Ara 23,40 Ft.

Az európai polgári átalakulás egyik előharcosa s az angol világhatalom megalapozója félelmetes akaraterejű, fölényes taktikus volt, kiben a tettek során a polgárosodó nemesség osztályérdeke és a puritán igazságérzet forradalmi eltökéltségé érelődött. Tetteiben az új kor embere volt, de szavai még a középkor kódében botorkálnak. Akár egy háború megindításáról, akár egy új adónemről vagy valaki kivégzéséről van szó, döntő érvül mindig a benne megszólaló isteni sugallatra hivatkozik. Amennyire általában érthetőek a politikai sakkhúzásai, annyira nehezen követhetőek korunk embere számára beszédei és levelei, pedig szívesen írt és szókokolt. A könyvünkben közölt szemelvények a formátlan, darabos megnyilatkozásoknak, az egyre ismétlésekbe eső, lapos szószaporitásnak, az ellentmondást nemtűró kitéréseknek, a nehezen emészthető, vándorprédikátoros fejtegetéseknek, a magányosságtól s a kockázattól meg-megrettenő ember panaszos nyögéseinek, az isteni megszállott-

ságba burkolódzó szófukarságnak, és a ravasz, terjengős köntörfalazásnak különös mozaikját adják. Drámaiságban vagy érzelmi színezetben irodalmi értékűnek tekinthető részletek elvértve akadnak benne, de annál becsesebbek a maguk egészében lélektani és kortörténeti szempontból.

A Cromwell élete egy-egy szakaszának megfelelően csoportosított és a szemelvények közé iktatott magyarázó szövegek életrajzszerűen foglalják össze és eleveztik meg az elég nehézkes anyagot. Cromwell élete első négy tizedéről keveset tudunk. Belső Kelet-Anglia mocsaras vidéke még sok tekintetben patriarchális viszonyai közt élhette a nemes urak vadászgató, korthelykedő világát, közben belekóstolt az egyetemi és katona-életbe. Belesodródott kora szektás vitáiba, szülföldje puritánjainak vezére lett, bekerült a parlamentbe, s mikor a parlament és a király közt törésre került a sor, vállalta a parlament hadseregének megszervezését. Innen kezdve egye több megnyilatkozást hagyott hátra, melyek megvilágítják a politika fordulataiban, az ír, a skót és a tengeri háborúkban tanúsított magatartása hátterét. Valóban bámulatos, sorozatos katonai sikereinek hatása alatt misztikus hite az „istenközelségben” monomániává fajul. Hiszi és hirdeti, hogy ő az isten kiválasztott eszköze. Érvelése néha oly erőltetett és valószínűtlen, hogy színeskedésként vagy beteges képzelgésnek hat. Természetesen az írországi vérengzést is az isten számlájára írja. Hatalma csúcspontján a „Lord Protector”-t, az egykori forradalmárt ez a monománia rideg, magányos diktátorrá merevíti és a reakció útjára tereli. Most már izgága csöcselékként beszél a szegények tömegéről, melyet egykor ótestamentumi egyenlőséget hirdetve buzdított, hogy száz veszélybe kövesse, és kapitányaival szét ugrasztja a törvényhozó testületeket, melyek jogaiért megvívta harcát a királlyal. Az árulás árnyékában, koholt és valóságos összeszeküések szövevényében éli élete utolsó éveit. A zsúfolt börtönökre mutatva mondja a nyilvánosság előtt, hogy ime, hiába ármánykodik ellene a sátn, őrajta, az isten eszközén nem fog semmi cselszövés. És mindezzel megássza a medret, melyben halála után Anglia történelme ismét az „alkotmányos királyság” formájához kanyarodik vissza.

Cromwell érdeme, hogy a polgári átalakulás érdekében szövetségre mert lépni a népi erővel és megdöntötte a feudális királyságot. Osztálytudata gátolta, hogy a forradalom útján tovább menjen, de működésével kiszélesítette a polgári átalakulás társadalmi bázisát, s intézkedéseivel és Anglia tengeri kereske-

delmi hegemoniájának kivívásával nagy lökést adott a tőkés rendszer kifejlődésének. A protestantizmus személyes isten-élményével tetéztet skolasztikus gondolkodásmódja mögött is megérezzük, hogy bibliai képei gazdasági megfontolásokat, a beszédeiben szereplő szektás irányzatok gazdasági érdekeket fednek, és feltételezhetjük, hogy amikor Cromwell isteni sugallatról beszél, az ő gondolatrendszerében ez megfelel annak a szükségszerűségnek, amit ma társadalmi fejlődésnek nevezünk. Hiszen az enciklopédisták csak jóval később kezdték tisztázni a polgári demokrácia fogalmait.

A fordító jó munkát végzett, *Makkai László* előszava és magyarázatai dicséretet érdemelnek. A könyvet a súlyosabb történelmi olvasmányok barátainak figyelmébe ajánljuk.

—s —a

Szabolcsi Bence

A MAGYAR ZENE
ÉVSZÁZADAI

Tanulmányok a középkortól a XVII. századig. Sajtó alá rendezte Bónis Ferenc.

Képzőművészeti Alap. 13 old. 42. tábla.

Ara 25.— Ft.

Az a magyar zenetörténet, amely Bartók és Kodály népdalkutatásai nyomán az írott emlékeket és az élő népi hagyományban megőrzött formákat egyaránt segítségül hívja a múlt zenei képek megrajzolásához, alig harminc esztendő. Az adatok feltárásában, s a történeti koncepció kialakításában is Szabolcsi Bence vállalta a munka oroszlánrészét. Az apróbb részletkérdésekkel foglalkozó számos tanulmány mellett a huszas évek végétől kezdve sorban jelentette meg nagy összefoglaló monográfiáit, melyek egy-egy évszázad magyar zenetörténetét tárták fel korszerű színvonalon. E monográfiák együttese az első magyar zenetörténetet teszi, mely új adatok feltárását, s a fejlődés folyamatának egy-egy szemléletű összefoglalását egyaránt feladatának tekinti. Egy részüket, a kezdetektől a XVII. századig tartó időszakra vonatkozókat, most kötetbe foglalva kapja az olvasó. A bevezetésül szolgáló tanulmány: *Írott hagyomány — élő hagyomány* 1942-ből való, az énekmondókról szóló fejezet 1928-ból, a Tinódi monográfia 1929-ből, a XVI század zenéről szóló két másik tanulmány (és jelentős dallampublikációk) első megjelenési ideje 1931. és 1954., a XVII. századot feldolgozó tanulmányok és dallampublikációk 1928 és 1959 közt érlelődtek. Nagyjából tehát három évtized kutatását gyűjti össze a kötet. Ez azonban csak a fele Szabolcsi nagy monográfiáinak, s reméljük, hogy hamarosan egy kötetben

olvashatjuk a XVIII. század és a XIX. század zenéjéről írottakat is.

A régi művek egybegyűjtése egyben az újabb kutatásokkal való kiegészítést is jelenti (s itt is legtöbbször nem mások, hanem a szerző további eredményei egészítik ki a régi írásokat). Különösen az utolsó, a XVII. század magyar világi dalmainak közzététele bővült jelentős új anyaggal. Nincs helyünk arra, hogy a nagyszerű és úttörő jelentőségű írásokat érdemük szerint ismertessük. Meg kell elégednünk annak megállapításával, hogy A magyar zeneképzés átváltozásai című tanulmányai váltak mindenki számára hozzáférhetővé.

Szöllösy András

Lelkes István

KÖSZEG

Képzőművészeti Alap. 178 old. Ara 40,— Ft.

A Magyar Műemlékek sorozatban Lelkes István írta meg Kőszegét, azt a várost, amelyet talán joggal neveznek építészaink az ország legvárosiasabb városának. A múltban is festői lehetett a táj képe, ha az utazó a síkság felől közelítette meg a várost. Hátul, a hegy gerincén emelkedett a felső vár tömbje, a lejtős magaslat lábánál a városfal, a templom és a vár tornyai tüköröződtek a várárok vizében. A háttérben hatalmas erdőség, a szelíd hajlásokon karózott szőlők sorai.

A szorosan vett városmag sok háza a gótikus korban épült, de a többszöri átalakítás, korszerűsítés során régi jellegüket majdnem mind elvesztették. Akárcsak a budai vár házai, amelyek csak az ostrom pusztítása után lehetett az eredeti formákat részben feltárni. Talán a helyi műemléki helyreállítások további során Kőszegen is értékes eredményekre jutunk.

A szerző két részben adja elénk anyagát: *A város története* és *A város kialakulása* című fejezetekben. Helyesen állapítja meg, hogy a viharos történelmi idők során a városba húzódó magyar parasztságnak köszönhető, hogy Kőszeg nem németesedett el annyira, amennyire az később, a XVII—XVIII. században a politikai helyzet romlásával együtt járhatott volna. Hiszen az elővárosok házainak száma a beköltözött parasztok munkája eredményeként kétszereződött meg egy emberöltő folyamán. A barokk korban Kőszeg az ország egyik legnépesebb települése lett már, mert mintegy 3200 főnyi lakosságával a tizenegyedik helyet foglalta el városaink sorában. Pest csak jóval mögötte következett 2713 lakossal.

Lelkes István monográfiája Kőszeg

múltjáról, a település kialakulásáról, krónikák és kortársak szavaival meg-elevenedő színes történeti képet ad. A mai város, annak gazdag barokk építészeti és szobrászati emlékeit, a képanyagot követő magyarázatok ismertetik.

A kötetet 154 kép díszíti, idevágó irodalom és hely- és névmutató egészítik ki. — b. —

Szilágyi Jolán

KARIKATÚRÁK

Képzőművészeti Alap. 13 old. 42 tábla.

Ara 25,— Ft.

A kiadó népszerű karikatúra-sorozatában ezúttal olyan kötet jelent meg, amely kiválik művészettörténeti jelentőségével. Szilágyi Jolán egyike azon művészeinknek, akiknek neve nemrég még méltatlanul kimaradt a közelmúlt magyar festészetét és grafikáját ismertető könyvekből. Az emigráns művészek sorába tartozik, akik a történelem kényszerítő körülményei folytán tevékenységük jelentékeny részét külföldön folytatták. Pedig 1919 után ezek száma — akár nyugati, akár szocialista országokba menekültek — olyan jelentősre nőtt, hogy mellőzésük nagyon elszegényíti művészetünk tárházát.

A jelen kötet Szilágyi Jolán harcos, kommunista meggyőződésű grafikáját, működése fő területét mutatja be. Az olvasó nemcsak az utolsó tíz év jobban ismert alkotásait látja viszont, hanem az emigráció éveinek érdekes dokumentumait is. A művész Szamuely Tibornak, a proletárforradalom egyik vezéralakjának felesége, maga is a Tanácsköztársaság egyik tevékeny támogatója volt, művészetével (plakátok, grafikák) és közéleti tevékenységével egyaránt. A bukás után Bécsbe, majd onnan Berlinbe emigrált; itt 1922 és 1933 között, Hitler uralomra jutásáig a kommunista sajtóval karöltve, újságrajzaival és röplappjaival küzdött a nép felvilágosításáért, a fasizmus leleplezéséért. A legjelentősebb haladó művészekkel együtt tagja volt a Forradalmár Képzőművészek Németországi Szövetségének.

Amikor Németországból is menekülnie kellett, a Szovjetunió fogadta be; itt élt és dolgozott a Nagy Honvédő Háború alatt is, egészen 1948-ig, a felszabadult Magyarországra való visszatéréig.

Szilágyi Jolán a karikatúrának nem könnyed, neveltető, hanem szatirikus, keményszavú ágát műveli. Műveiből hiányzik a jókedv, nem derűs, hanem gúnyos. S ez művészeté célirányosságával függ össze: egész alkotói életében — a kom-

munista párt, nehéz harcát, a tömegek érdekeit szolgálta.

A mintegy 100 rajzot, negyven év termését tartalmazó könyvet Pogány Ó. Gábor tanulmánya vezeti be.

Körner Éva

Halmos István

A ZENE KÉRSSEMJÉN BEN

Akadémiai kiadó. 119 old. Ara 22,— Ft.

A magyar falvak zenéjének monografi-kus feltárására Kodály Zoltán hívta fel a figyelmet még 1937-ben. Az első ilyen jellegű vizsgálatot Vargyas Lajos végezte Ajfaluban 1941-ben, utána Járdányi Pál jelentkezett hasonló jellegű munkával 1943-ban a kidei magyarság világi zenéjét gyűjtve össze.

Halmos István dolgozata mindössze a harmadik zenei „falumonográfia”. Módszerében, szemléletében többnyire az előzőket követi, s így a szakemberek számára annál érdekesebb az összehasonlítás a mai állapottal, s a közel húsz évvel ezelőtti között (bár igazi érdekességet ugyanannak a falunak akkori és mostani dallamállapota jelentene).

De sokat tud meg Halmos István körültekintő dolgozatából az is, aki nem szakemberként közeledik hozzá. Megismeri egy falu zenei életét, az éneklési alkalmakat, azokat a módozatokat, ahogyan a falu a maga zenei műveltségét kialakítja, megtalálja benne egy falu dallamkészletének rendszerezett leírását, azoknak a jellemzését, akik leginkább őrzik a zenei hagyományokat stb. A dolgozatot hatvanhét dallampélda és ezek variánsai egészítik ki.

—n—

Bacher Béla

OROSZ SZOBRÁSZAT

Képművészeti Alap. 272 old. Ara: 150,— Ft.

A mű szerzője Bacher Béla, a Szépművészeti Múzeum tudományos munkatársa, az orosz és szovjet művészet történetének legjobb magyar ismerője volt. Több könyvet írt és fordított ebben a tárgykörben, többek között a múlt század kiváló orosz festőjéről, Verescsaginről. E munkájának megjelenését már nem érthette meg: az előkészítés utolsó stádiumában váratlanul elhunyt.

Bacher Béla Szovjetunióbeli utazásai során az orosz szobrászat eredeti műveivel alaposan megismerkedett, s róluk kitűnő fényképanyagot szerzett be. Művében nyolc fejezetre bontva ismertet meg bennünket az orosz szobrászattal a X. századtól napjainkig. Tíz évszázad anyagának áttekintését kapjuk időrendi egymásutánban. Először az egyházi tilalom kor-

szakában mutatja be a szobrászatot, amikor is az orthodox egyház tiltotta a körplasztikát és csak vallásos reliefeket engedélyezett. Az anyag gazdagabbá és érdekesebbé válik a XVIII. század körül I. Péter reformjai és az orosz barokk korában. A szerző mindenhol felmutatja a gazdasági és társadalmi összefüggéseket, azon belül állítja elénk az alkotó egyéniségeket és ismerteti meg műveikkel.

A barokk után az átmenet a klasszicizmusba, az orosz nemzeti klasszicizmus virágzása és bomlása, majd az eklektikus kor és a realista törekvések következnek. Külön fejezetet szentel Bacher Béla Antokolszkij művészetének, a századfordulónak és a szovjet-orosz szobrászatnak.

Az orosz emlékmű-szobrászat, portré-szobrászat, genre-szobrászat és az intím-ebb jellegű kispasztika egyaránt méltó bemutatásra kerül a műben. Szinte az egész orosz történelem megelevenedik előttünk a szobrászat bemutatása kapcsán, mely a régi szlávok kőbárványaitól kezdve az orosz realista szobrászat megalapítóján, Subinon és a múlt század második felének világhírű orosz mesterén, Antokolszkijon keresztül Muhináig és a legkiválóbb mai szovjet-orosz mesterek életművéig terjed.

A művet 203 pompás reprodukció és gazdag irodalom egészíti ki. A nyomdai kiállítás szépsége a Kossuth Nyomda érdeme.

—o—

Kuthy Sándor

A PESTI EGYETEMI TEMPLOM

Képzőművészeti Alap 48 old. Ara: 6,— Ft.

Az Egyetemi Templom egykor a pálosok temploma volt. A pálosoknak több kolostoruk volt a középkor folyamán, de a törökök kiűzésekor visszatért szerzetesek mind Budán, mind Budán ezeknek csak romjait találták meg. Elhagyott budai birtokaikat nem kapták vissza, ehelyett 1688-ban Pesten, a kecskeméti városkapu közelében telepedhettek le. Ott akkor török mecset, s néhány igen rossz állapotban levő ház állt. A pálosok kezdetben a mecsetet használták templomul és a környező házakban laktak. Ez a megoldás azonban nem bizonyult megfelelőnek és hamarosan új templom és kolostor építését határozták el.

A mai Egyetemi Templom építését tehát minden valószínűség szerint az 1725. évben kezdték meg. A templom befejezése elhúzódott. A főoltáron készítője még 1746-ban is dolgozott, míg a mennyezet festményei 1776-ban készültek el. Azóta a templom csak néhány jelentéktelen változáson ment át, a mai szemlélő

tehát egy közel kétszáz éves barokk együttesről kap benyomást.

A templom és rendház kiváló tehetségű, a barokk művészet forma- és motívumkincsében rendkívül jártas tervezője Mayerhoffer András volt, aki Salzburgból fiatalon került Magyarországra. Mayerhoffer a XVIII. század első felének, a magyarországi barokk építéssel virágzásának legnagyobb művésze-gyénisége, hazánk első nagy barokk építészé.

Az Egyetemi Templom alaprajzi és tereprendezésében a barokk templomok ösére, a Vignola tervezte római Gesù templomra vezethető vissza. A templommal történetileg és művészi szempontból egyaránt összeforrt a volt Pálos kolostor, a későbbi papnevelde épülete. 1786-ig a kolostorépületet és templomot a pálosok birtokolták. II. József rendfeloszlató rendelkezése után az egyetem teológiai kara kapta meg, mely 1805-ben foglalta el végleg otthonát.

A rendház 1775-ben befejezett könyvtára az épület művészettörténeti és kultúrtörténeti szempontból legértékesebb része. A könyvtár jelenlegi állománya a II. Józseftől főlöszteltt rendek könyvtáraiból központilag összegyűjtött anyagot tartalmazza, így nem rendszeres gyűjtés eredménye, mégis igen értékes, ritkaságokban bővelkedő és kéziratokban is gazdag, 16 000 kötetet számláló gyűjtemény.

Tudjuk, hogy a könyvtár igen nagy látogatottságnak örvendett és a XVIII. századvég kiváló írói és tudósai közül számosan rendszeres találkozóhelye volt. 1778—79-ben itt szokott összegyűlni Ányos Pál, Virág Benedek és Verseygy Ferenc vezetésével a „Magyar Hazafiúi Társaság”. Alig néhány évvel később Dayka Gábor körül alakult itt ki irodalmi kör, melyet Kazinczy Ferenc is meglátogatott.

Kuthy Sándor szép füzetét irodalmi összeállítás egészíti ki és 31 kép díszíti.

—o—

MŰSZAKI IRODALOM

Áttekinthető képet kapnak a mai szerzetlen kémia egész területéről, a legújabb kutatási, technikai eredményekről, akik kézbeveszik a közelmúltban megjelent Náray—Szabó István: *Rövid szerzetlen kémia* című kiadványt. (Műszaki Könyvkiadó, 1960. 352 oldal, 49 ábra, kötve 36,90 Ft) Az utóbbi időben a szerzetlen kémia tudománya rendkívül rohamos fejlődésen ment át és ez indokolja, hogy bizonyos időközönként megjelenjen olyan összefoglaló, rendszerező munka, amely összegyűjti e terület legfontosabb alap-

tényeit, hogy a hazai tudomány és ipar, valamint az a nagyszámú más terület, amely a kémiát nélkülözhetetlen segéd-tudományként használja, lépést tudjon tartani a haladással. A könyv tömören és érthetően ismerteti az anyagot, kiemeli a gyakorlatilag fontos vegyületeket, több helyen termelési adatokat is közöl, hogy az egyes elemek és vegyületek gazdasági fontosságát az olvasó felmérhesse. A gyakorlati szakkönyv igen rövid idő alatt a laboratóriumok sokat forgatott segédesszköze lesz.

*

Szakkönyvellátottság terén meglehetősen elhanyagolt szakma kapott kézikönyvet az Ipari Szakkönyvtár sorozat keretében megjelent Halász Ferenc: *Kárpitosipar* című kiadvánnyal. (Műszaki Könyvkiadó, 1960. 252 oldal, 156 ábra, fűzve 19,80 Ft). A könyv a legegyszerűbb kárpitozási munkák: a szegezés, varrás, szegés stb. módjától kezdve megismerteti a szakembert a kárpitosmesterség alapjaival. Leírja a hagyományos kárpitozási módszereket és anyagokat, majd az eddig csak külföldön ismert új szerszámokkal, anyagokkal, készítési eljárásokkal foglalkozik. Felhívja a figyelmet a jó tömegmunka, a sorozatgyártás módszereire. A szorosanvett kárpitosmesterségen kívül ismertetőt ad a díszítő és függönykészítési munkákról is. A szak kifejezések betűrendes jegyzékét a könyv végén megtaláljuk. Kár, hogy az igen alapos és hasznos munka nem közöl több ábrát és fényképanyagot.

*

A szocialista országok könyvkiadóinak közös kiadványaként jelent meg több nyelven egyszerre Berlinben, Prágában és Budapesten Helmut Zimmermann *A kristályok világa* című könyve. (Műszaki Könyvkiadó, Budapest; SNTL Könyvkiadó, Prága; Veb Műszaki Könyvkiadó, Berlin; 1960. 144 oldal, 96 ábra, kötve 44,— Ft). Az érdekes munka 96 válogatott fényképet közöl a Föld különböző le-lőhelyein található tipikus kristályképződményekről. A kristályok eredeti példányait a berlini, a drezdai és a freibergeri ásványgyűjtemény őrzi. A feketesszürke offsetnyomással készült képeket rövid, összefoglaló szövegmagyarázat előzi meg, amely utal többek között a kristály vegyi összetételére, névmagyarázatot ad, valamint rámutat az ásványi nyersanyagok népgazdasági jelentőségére. Befejezésül a fotósok részére rövid leírást találunk a kristályok fényképezéstechnikájáról. A könyv gazdag tartalma, valamint iz-léses kiállítása nemcsak a szakembert, hanem az érdeklődő olvasót is elvezeti a kristályok bűvös világába. T. O.

KÖNYVISMERTETÉSEK ÉS IRODALMI CIKKEK JEGYZÉKE

POLITIKAI, ISMERETTERJESZTŐ, TUDOMÁNYOS ÉS SZAKIRODALOM

- Bartók Béla szlovák népdalgyjűteménye. Élet és Irodalom, máj. 20. (Demény János.)
 Batsányi János: Hazámnak akartam szolgálni. (Ford. Keresztúry Dezső és Kövendi Dénes.) Népszabadság, máj. 10. (P. L.) — Magyar Nemzet, máj. 14.
 Harvey—Hood: A brit állam. Népszabadság, máj. 12. (Gy. I.)
 Hatvany Lajos: Irodalmi tanulmányok. Népszabadság, máj. 26. (P. P.)
 Horváth János: Berzsenyi és íróbarátai. Népszabadság máj. 7. (S. T.)
 Jaroslavszkij: Hogyan születnek, élnek és halnak meg az istenek. Esti Hírlap, máj. 3. (Szabó Máté).
 Kriveljov: Könyv a bibliáról. Esti Hírlap, máj. 3. (Szabó Máté).
 Nemes Dezső: Magyarország felszabadulása. Új kiad. Magyar Nemzet, máj. 22. (Pam-lényi Ervin).
 Öveges József: Kísérletezzünk és gondolkozzunk. Magyar Nemzet, máj. 27.
 Szerémi Borbála: A szabadság vértanúi. Fárt-élet, máj. (R. Török Piroska) — Élet és Irodalom, máj. 27. (Vadász Ferenc)
 Szemtől-szembe Amerikával. Népszava, máj. 6. (barabás)
 Színházi kalauz. Népszabadság, máj. 12. (L. G.)
 Trencsényi-Waldapfel Imre: Vallástörténeti tanulmányok. Esti Hírlap, máj. 3. (Szabó Máté)
 A vallás titkai. (Összeáll. Pándi Pál.) Népszava, máj. 26. (rajk) — Népszabadság, máj. 27. (L. G.)
 Wéber Antal: A magyar regény kezdetei. Kortárs, máj. (Fábián Katalin)

SZÉPIRODALOM:

- Asturias: Elnök úr. (Ford. Tavasz Sándor.) Népszabadság, máj. 7. (M. I.) — Magyar Nemzet, máj. 14.
 Balázs Béla: A kékszakállú herceg vára. Magyar Nemzet, máj. 27.
 Bergholz, Olga: Nappali csillagok. Népszabadság, máj. 24. (I. S.)
 Fredo, Alexander: Eletjóradék. (Ford. Kerényi Grácia.) Élet és Irodalom, máj. 27. (Gallai Károly)
 Görög költők antológiája. Magyar Nemzet, máj. 18. (Somlyó György)
 Heym: A Glasenapp-ügy. Népszabadság, máj. 7. (R. S.)
 Jankovich Ferenc: Hídegetés. Magyar Nemzet, máj. 24. (Ruffy Péter)
 Jankovich Ferenc: Összegyűjtött Verseik. Kortárs, máj. (E. Fehér Pál)
 Kis Ferenc: Ami megőriz... Magyar Nemzet, máj. 27. (Ungvári Tamás)
 Kodolányi János: Vízválasztó. Népszava, máj. 26. (T. M.)
 Majakovszkij válogatott versei. Népszabadság, máj. 7. (V. G.)
 Msztiszlavszkij: Éjfél előtt. (Ford. Szabó Mária.) Élet és Irodalom, máj. 13. (Honti Katalin)
 Női szóval. (Többen.) Magyar Nemzet, máj. 14.
 Petőfi Sándor Összes prózai művei és levelezése. Népszabadság, máj. 27. (G. L.)
 Sillanpää: Jámbor szegénység. (Ford. Kodolányi János.) Élet és Irodalom, máj. 6. (Agh István)
 Simon István: Februári szivárvány. Kortárs, máj. (Juhász Béla)
 Solohov: A hazáért harcoltak. (Ford. Makai Imre.) Magyar Nemzet, máj. 28. (Tamás István) — Népszava, máj. 31.

- Szabó Magda: Disznótor. Népszava, máj. 24. (szombathelyi) — Magyar Nemzet, máj. 26. (Nagy Péter) — Esti Hírlap, máj. 29. (hc)
 Tóth Béla: A közsörüs kádi. Élet és Irodalom, máj. 20. (Lukácsy András)
 Veres Péter: Kelletlen leány. Magyar Nemzet, máj. 4. (Görgye Gábor) — Népszabadság, máj. 17. (Héra Zoltán)

IFJÚSÁGI IRODALOM:

- Gazdag Erzsi—Lukács Kató: Száll a sárkány. Jelenkor. 2. sz. (Szöllösy Kálmán)
 Hidas Antal: Márton és barátai. Kortárs, máj. (Diószegi András)
 Marton Pálné Homok Erzsébet: Igaz mesék. Magyar Nemzet, máj. 1. (Kovács Judit)

ÉVFORDULÓK — MEGEMLEKEZÉSEK:

- Arghezi, Tudor, 80 éves. Élet és Irodalom, máj. 20. (Fodor József) — Népszabadság, máj. 21. (Domokos Sámuel)
 Az 50 éves Délmagyarország (Szeged) és az irodalom. Tiszatáj, máj. (Péter László) — Magyar Nemzet, máj. 24. — Élet és Irodalom, máj. 27. (Sz. M.)
 Hugo, Victor (1802—1885) halálának 75. évfordulója. Népszava, máj. 22. (Szombathelyi Ervin)
 Az ünnepi könyvhét (V. 29.—VI. 5.) kapcsolatos jelentősebb cikkek: Magyar Nemzet, máj. 25. — Esti Hírlap, máj. 25. — Élet és Irodalom, máj. 27. — Esti Hírlap, máj. 29. (Antal Gábor) — Magyar Nemzet, máj. 29. — Népszabadság, máj. 29. — Népszava, máj. 29. (Szombathelyi Ervin)
 Mikszáth Kálmán halálának 50. évfordulója. Tiszatáj, máj. (Nacsády József) — Népszabadság, máj. 1. (Illés Béla: Mikszáth oroszul.) — Magyar Nemzet, máj. 28. (Ungvári Tamás) — Népszava, máj. 28. (Szombathelyi Ervin) — Népszabadság, máj. 29. (Diószegi András: M. K. korszerűsége.) — Magyar Nemzet, máj. 31. (Irodalomtörténeti vándorgyűlés Szegeden.)
 Várnai Zseni 70 éves születésnapjára. Élet és Irodalom, máj. 20. — Népszabadság, máj. 25. (Szakasits Árpád) — Népszava, máj. 25. — Magyar Nemzet, máj. 25. — Esti Hírlap, máj. 26.

IRODALMI CIKKEK:

- Bárdosi Németh János: „Nádi megedű.” Em-lékek Móra Ferencről. Jelenkor. 2. sz.
 Botka Ferenc: Majakovszkij halálának magyarországi visszhangja. Kortárs, máj.
 Gondos Ernő: Barta Lajos (1910—1912). Kortárs, máj.
 Heller Agnes: Új valóságok — régi valótlan-ságok. Nagyvilág, máj.
 Kiss Lajos: Irodalom és „atomkorszak”. Tiszatáj, máj.
 Koczás Sándor: Igazságok és tévedések. Újabb költészetünk néhány jelenségéről. Kortárs, máj.
 Kovács Judit: A gyerekeké a szó: Mit várnak az ifjúsági irodalomtól. Magyar Nemzet, máj. 23.
 W. Petrolay Margit: Új királyfiak — új mesék. Élet és Irodalom, máj. 13.
 Seres József: Modernizmus és az új tartalom. Jelenkor 2. sz.
 Tamás Attila: Egy illúzió búcsúztatása (Arany János: Toldi estéje). Kortárs, máj.
 Timár György: A modern líra néhány kérdése. Jelenkor. 2. sz.
 Világbéke — világirodalom. (Írók véleményei.) Nagyvilág, máj.
 Veres Péter: Olvasó-naplómból. Realizmus? (Kis elmélkedések Dürrenmatt ürügyén.) Nagyvilág, máj.

Összeállította: Nagydiósi Gézané

H Í R E K

CSEHSZLOVÁKIA EZ ÉV MÁJUS 9-ÉN UNNEPELTE felszabadulásának 15-ik évfordulóját. Ebből az alkalomból számvetést készítettek az elmúlt 15 esztendő könyvtári fejlődéséről, szembeállítva az 1946. év adatait az 1959. évivel.

1959-ben Csehszlovákiában 14 500 közművelődési könyvtár működött, mintegy 500 fiókkal. A kötetek, a kölcsönzések és az olvasók száma a következő fejlődést mutatja:

	1946	1959
A kötetek száma országosan	7 287 000	20 743 000
Ebből Csehszágban	6 907 000	16 599 000
„ Szlovákiában	380 000	4 144 000
A kölcsönzött kötetek száma országosan	11 947 000	36 921 000
Ebből Csehszágban	11 481 000	31 355 000
„ Szlovákiában	466 000	5 566 000
Az olvasók száma országosan	718 000	1 743 000
Ebből Csehszágban	654 000	1 283 000
„ Szlovákiában	64 000	460 000

Csehszlovákiában egy lakosra átlagosan 1,5 kötet és 2,6 kölcsönzés, egy olvasóra pedig 12 kötet, illetve 21 kölcsönzés esik.

A könyvtárak állományában az ismeretterjesztő irodalom az anyagnak kb. 32%-át, a forgalomnak pedig 12%-át teszi ki. Az ifjúsági irodalom az állománynak 16%-a, a forgalomnak pedig 33%-a. (Ctenár)

JÓL SIKERÜLT IRODALMI ANKÉTOT rendezett a XVIII. ker. pestlőrinci 24. számú Szabó Ervin Könyvtár, a Hazafias Népfront és a Pedagógus Szakszervezet XVIII. kerületi csoportja. Darvas József Kossuth-díjas író a mai magyar irodalom kérdéseiről és saját irodalmi munkásságáról tartott előadást. (SZEK)

NAGY ZSUZSA IFJÚSÁGI IRÓNÓ beszélgetett gyermekolvasóival Miskolcon, június 9-én. Az író-olvasó találkozót a II. Rákóczi Ferenc Könyvtár gyermekkölcsönzőjének olvasótermében május 25-én. A gyermeknevelési vitán megjelent pedagógusok, könyvtárosok, jogászok több olyan kérdést beszéltek meg, amelyek a gyermek nevelése szempontjából ma égetően fontosak. Az értékes vita célja az volt, hogy a tanárok, könyvtárosok, gyermekbírák, jogászok helyesen lássák azt a közös nevelési módszert, amelyet mai társadalmunkban ki kell alakítanunk. (OM)

SZINETÁR GYÖRGY ÍRÓ KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL vitát szerveztek a miskolci II. Rákóczi Ferenc Könyvtár ifjúsági részlegének olvasótermében május 25-én. A gyermeknevelési vitán megjelent pedagógusok, könyvtárosok, jogászok több olyan kérdést beszéltek meg, amelyek a gyermek nevelése szempontjából ma égetően fontosak. Az értékes vita célja az volt, hogy a tanárok, könyvtárosok, gyermekbírák, jogászok helyesen lássák azt a közös nevelési módszert, amelyet mai társadalmunkban ki kell alakítanunk. (OM)

A MISKOLCI MEGYEI KÖNYVTÁR KISZ ALAPSZERVEZETE az elmúlt év végén alakult meg. A szervezet megalakulása elősegítette a fiatal dolgozók összefogását, politikai nevelését. A szervezet dicsérendő kezdeményezései közé tartozik, hogy a József Attila Olvasómozgalom próbázásait munkásfiatalokkal közösen tartja. A könyvtári KISZ-szervezet felvette a kapcsolatot a 101. sz. Iparitanuló Intézettel, s a József Attila Olvasómozgalom első próbáit nem vizsgaszzerűen, hanem megbeszélés formájában szervezte meg a Tanuló-intézet hallgatóival közösen. Az irodalmi megbeszélésre, illetve próbázásra a Tanulóintézet

fiataljai eljöttek a könyvtárba, és megtekintették a könyvtárat is. A következő héten pedig a könyvtár KISZ alapszervezetének tagjai látogattak el a Tanulóintézetbe, ahol színes irodalmi műsort rendeztek. A kapcsolatot nem ideiglenes, mert a nyáron közös kirándulást terveznek, majd a továbbiakban irodalmi téren is fenntartják a kapcsolatot a könyvtári KISZ alapszervezet tagjai a munkásfiatalokkal. (OM)

HAVONTA TARTANAK TOVÁBBKÉPZÉSI NAPOKAT Tatabányán a Megyei Könyvtárban. A tervben egy-egy közismereti előadás és a dialektikus materializmus tárgyköréből tartott, konzultációval egybekötött ideológiai előadás szerepel.

Ugyancsak havonta tartja megbeszéléseit a városi és a járási könyvtárvezetők, valamint a főhivatású szakszervezeti könyvtárosok részvételével) a Megyei Könyvtár Módszertani Kabinete. 1960-ban megvitatták a művelődési autó 1959. évi munkájáról és az 1960. évi tervekről szóló értékelést, valamint az önálló könyvtárak olvasószolgálati munkáját. További témák: A falusi könyvtárak és a törzsanyagjegyzék; Az önálló könyvtárak katalógus munkálatai; A könyvtári munka gépesítése; „A Könyvtáros” c. folyóirat; Az ötéves könyvtári távlati terv (az utóbbi három központi előadóval) és a könyvtári hálózatok együttműködésének tapasztalatai. (—ma—)

A BORSOD MEGYEI MŰVELŐDÉSI AUTÓ AZ UNNEPI KÖNYVHET ALATT könyvkiállítást és könyvvásárt is rendezett a tanyákon. Az Unnepi Könyvhét kiadványainak nagy sikerük volt, s elég sokat vásároltak az érdeklődők. A legtöbb kiállított könyv elfogyott volna, ha kedvezőbb időszakra esett volna az Unnepi Könyvhét. Az érdeklődést figyelembe véve, a művelődési autó több alkalommal fog rendezni könyvvásárt a borsodi tanyavilágban.

A művelődési autó a könyvhét alatt irodalmi előadásokat tartott, a dolgozó parasztság irodalmi ismereteinek növelésére. Az irodalmi előadások tárgyához kapcsolódó diafilmeket vagy hangosfilmeket is vetítettek. A művelődési autó az Unnepi Könyvhét ideje alatt nyolc településre jutott el. (OM)

EBBEN AZ ÉVBEN ALAKULT MEG AZ ENCSI JÁRÁSI KÖNYVTÁR. Ezzel már tíz járási könyvtár működik Borsod megyében. Az enesi könyvtár József Attila nevével viseli. Borsod megyében ez lesz az egyetlen, kizárólag könyvtári célra tervezett és épített könyvtár. Amennyiben a költségvetési hitelek lehetővé teszik, az új épület még ebben az évben elkészül. (OM)

NAGY FEJLŐDÉST ÉRT EL a IX. ker. Gyáli úti Szabó Ervin könyvtárolas. Olvasóinak száma, forgalma eléri a fenntartó IX. ker. 23. számú könyvtárét. (SZEK)

„BÓDVAVÖLGYI KÖNYVTÁROS” címmel könyvtári híradót állít össze negyedévenként az eredényi járási könyvtár a járás könyvtári életéről. A sokszorosítással előállított híradó tartalmazza a községi könyvtárosok munkájának negyedévi értékelését, majd hasznos tanácsokat ad a könyvtárosoknak munkájuk végzéséhez. A járási könyvtár a „Bódvavölgyi Könyvtáros”-t rendszeresen elküldi minden községi könyvtárosnak, minden községi tanácsnak, valamint a járási tanács és a többi járási szervek vezetőinek. (OM)